

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VIII ■ Nr. 6 (79) ■ Iunie 2017

Monumentul eroilor români din Toplița-Harghita
Foto: Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, București

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă Argeș Expres și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

La trei luni după Apel...

Gheorghe PĂUN

Au trecut trei luni de la punerea în circulație, pe 9 februarie 2017, a Apelului „unor academicieni” – am fost inițial peste optzeci, s-au retras (au fost retrași) trei sau patru, s-au adăugat peste douăzeci, totalul „face cvorum”, dar, pentru cei cu alergie la cuvintele „identitate, suveranitate și unitate națională”, asta e cu mult mai puțin important decât că s-au dezis de semnătură câțiva „șovăielnici”.

Am intrat astfel direct în subiect: modul tendențios-murdar în care câțiva „dihori media”, scoși la vedere ca de un revelator fotografic (lasă că pe mulți îi știam dinainte), s-au repezit să demoleze Apelul și pe semnatarii lui. S-ar putea scrie o carte plecând de aici, cu studii de caz și analize de text, ilustrări directe, uneori rudimentare, ale unor tehnici de bază de manipulare (acuză, fă zgomot, bate câmpii și pune concluziile în seama celui atacat, fă bășcălie, aruncă în derizoriu, laudă-ți comilitonii, deturnează sensuri, politizează, exagerează, etichetează, preia rețete comunistoide verificate, fii cât se poate de agresiv, pentru a descuraja pe oricine nu vrea să „intre în lături, ca să nu-l mănânce porcii” – că de ziceri oportunist-înțelepte nu ducem lipsă...). La posibila carte ar trebui adăugată o analiză psiho-sociologică a autorilor și una a biografiei lor, în căutarea patronilor, direcți și indirecți, mai la vedere sau mai ascunși (din capitale mai apropiate sau mai îndepărtate, de la servicii guvernamentale de propagandă și manipulare la companii inter-transnaționale, cu interese și bani, toate acestea cumpărând agenți de influență, „formatori de opinie”, publicitate, lobby, deci gazetari, realizatori TV, politicieni, intelectuali „independenți” – se știe că nu există nicio legătură între operă și moralitate).

Un capitol ar trebui să analizeze absurditățile puse în circulație, nonșalanța cu care logica este viol(ent)ată, în „raționamente” urmuziene. *Fals implică orice* este un principiu banal, dar eficient – jenant pentru cei care-l folosesc dacă au și ceva școală (iar o parte dintre „dihorii media” chiar au școală, nu au fost recrutați la nimereală). Mă întreb uneori dacă-l folosesc conștient, din aroganță, sau din grabă, constrânși de „fișa postului” să se exprime periodic, neapărat negativ-superior, cu privire la tot ce mișcă prin politica și cultura românească. Nici nu au o misiune ușoară. Pe de o parte, ei trebuie să ne învețe „ce e democrația”, „ce înseamnă patriotismul”, și-au arogat dreptul acesta imediat după Revoluție, se promovează reciproc cu insistență și nerușinare ca „rezoneuri ai neamului”, pe de alta, trebuie să dea cu piciorul în tot ce pare a *construi* ceva în România, de la proiecte de țară la încrederea în stat și națiune – în tot ce intră în coliziune cu interese ale capitalelor mai mult sau mai puțin vecine (care investesc miliarde în propagandă și manipulare, nu numai antiromânească, ci împotriva

Europei unite, a vecinilor, în favoarea unor interese naționale reale sau iluzorii-contrafăcute, mereu revizionist-expansioniste – vizându-ne astfel direct) sau stând în calea intereselor companiilor care privesc România ca pe o pradă, triplă sursă de profit: resurse naturale, forță de muncă (ieftină) și piață de desfacere.

A ajuns o obsesie „bătrânelul Soros” – o obsesie a sorosiștilor vreau să zic. Pe filosoful cu ceva umor l-am auzit doar hlizindu-se încruntat cum că și Caragiale, hodoronc-tronc!, ar fi socotit „de-al lui Soros” dacă ar trăi/scrie astăzi, dar de la un alt „pro democrat” (sic!) am aflat următorul „silogism” nerod: dacă-l critici pe Soros, ești antisemit... Preiau și întreb, temându-mă de tranzitivitate: dacă cineva îl critică pe autorul „silogismului” dinainte, înseamnă că este antisemit?

Mai există un nivel al absurdului în peisajul acesta. Suprarealism *sui-generis* (indus): e „modern” să-ți denigrezi țara și poporul, istoria și instituțiile identitare, în numele libertății de opinie, al democrației, nimeni nu le spune celor care fac asta că sunt nemernici, în fond, niște nefericiți, dar aceleași cozi de topor își permit orice, cu intenții paralizante (de aici, asocierea, chiar dacă neelegantă, cu dihorii), atunci când... apare un Apel precum cel al „unor academicieni”...

Nu insist, pentru că vreau să apăs puțin pe acest „unor” – cu gândul la intelectualul român generic. Am discutat, direct sau prin e-mail, cu mulți, din Academie și din afara acesteia, înainte și după lansarea Apelului, am urmărit, în măsura în care este posibil, mass-media. Se poate ilustra întreaga plajă de reacții așteptate, de la entuziasm deschis, exprimat public, la susținere și (dorință de) implicare, până la reticență, autismul „turnului de fildeș”, uneori, parcă, teamă. Instinct de conservare sau inerție-deformare socio-profesională? Clasica „șovăială” a intelectualului sau „mânere” autobiografice? Nu știu, e treaba lor – dar nu în totalitate: la vremea *războiului informațional* pe care-l parcurgem (a se vedea pagina 10 a revistei), dar care nu e deloc o noutate (a se vedea și paginile 7-9), a sta deoparte, preocupați sau nu de eterna și fascinanta problemă a sexului îngerilor, nu face decât să-i ajute pe „dihorii media” și pe patronii lor. Iar pe aceștia din urmă îi preocupă probleme mult mai practice – antiromânești adesea, grave de aceea.

Întrebare, mai ales pentru intelectualii-bunici („știrbi”, ar zice un filosof arghirofil, și el, mare „formator de opinie”): s-au gândit vreodată ce țară le lasă moștenire nepoților? *Că țara de la ei e împrumutată...*

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Demagogii sunt aceiași, totdeauna și pretutindeni. Republicanii din Franța au sărbătorit săptămâna trecută ziua de 14 iulie, st.n., cu multă pompă, cu mare zgomot.

Nimeni n-ar avea de zis ceva, nici chiar *Figaro,* în contra unei serbări naționale ca atare.

Este bine însă a vedea ce fac în Franța republicanii roșii când sunt în opozițiune și cum se poartă când destinele țării ajung pe mâna lor.

Ceea ce se poate susține despre revoluționarii-petroliști de ieri, republicani-oportuniști astăzi în Franța, se potrivește întocmai și pentru revoluționari-republicanii noștri de ieri, monarhiști *à outrance* astăzi. Menționata foaie își aduce aminte cum odinioară republicanii franceji nu lăsau să le scape nicio ocaziune spre a înnegri sărbătorile naționale. Ei le ironizau, râdeau de steaguri și decorațiuni, evaluau prețul lampioanelor și focurilor de artificii, calculând cât costă toate acestea pe contribuabil. Ei strigau în contra așa-ziselor „orgii cezariane”, a plăcerilor corupătoare, a spectacolelor imorale care abrutizează poporul. Astăzi însă tot acești puritani vin și imitează aceleași „orgii”, poate ceva mai cu vârf.

Aceleași programe, aceleași salve de artilerie, aceeași ploaie de decorațiuni și reprezentațiuni gratuite.

Foile rebele ieri, oficioase astăzi, n-ar suferi deloc să vorbească cineva de imoralitatea serbărilor naționale. Din contra, ele sunt care le celebrează cu un elan liric.

Republique Française, organul d-lui Gambetta, declară cu gravitate că serbările naționale sunt unul din cele mai puternice mijloace de educațiune!

Toate acestea nu ne dau oare portretul fidel al roșilor noștri?

Acești saltimbanci-oportuniști una strigă și alta fac! Și apoi în orice creațiuni pe dos ale lor întrec pe toți demagogii din lume, atât în forma bizantină pretinsă liberală cât și în fondul ei.

În genere, să nu uite niciodată, nu roșii, care n-au ce uita, dar românii, că: ceea ce poate fi bun pe țărmii Senei nu urmează deloc că trebuie să fie bun și pe malurile Dâmboviței sau în Tîrnova.

Proverbul e cam vechi și poate trivial, dar pururea adevărat: *Quod licet Jovi, non licet bovi!*

(*Timpul,* 10 iulie 1881)

De când cu aplanarea arzătoarelor cestiuni orientale, a Dulciniului și a Greciei, nu se mai pomenește de așa-numitul „concert european”. Astăzi marile puteri nu mai au o problemă gravă care să le atragă atențiunea tuturor, să le intereseze deopotrivă, spre a căuta în comun acord dezlegarea ei; nu mai au în față un pericol iminent, de natură a le sili să-l prevină sau să-l înlăture toate împreună. Fiecare din statele europene își formează planuri de cuceriri teritoriale și economice pe viitor; ba unele lucrează deja pe față la realizarea aspirațiunilor lor. De aci temeri, bănuieli și neînțelegeri, vagi, ce e drept, dar nu mai puțin neplăcute. Și iarăși Orientul în genere este unde se ciocnesc interesele tuturor. Turcia și Englitera privesc cu ochi răi cuceririle franceze din Africa. Interesele Rusiei și Engliterii în Asia stau de aproape față-n față. Mișcările austriace din Bosnia sunt urmărite cu ochi bănuitori de Poartă, secondată de Anglia. În fine, asupra Dunării, care interesează mai pe toate în măsură egală, nu s-a ajuns la nicio înțelegere.

Aceasta este, în puține cuvinte, situația generală europeană. Constelațiunea nu e definită și clară. Totul se află în fermentare. Echilibrul se leagănă. În ce parte va cădea balanța vor arăta „alianțele”, a căror formare a început să se anunțe deja.

(*Timpul,* 9 iulie 1881)

Centenarul Marii Uniri

Semn(al) de carte

Ionel Dumitrescu, coordonator, *Acum, la apel, seniorii!,* Editura AGIR, București, 2015 (808 pagini)

A-ți sluji țara cu onoare, sub faldurile tricolorului, reprezintă cea mai mare îndatorire față de *patria-mamă,* cea care ne dă nume și pentru care avem sfânta obligație de a o apăra, la nevoie, chiar cu prețul vieții.

Așa ne-au lăsat ca moștenire bunii și străbunii noștri, care au luptat cu vitejie la vreme de război, au făcut-o cu tenacitate și iubire la vreme de pace pentru siguranța și prosperitatea neamului nostru.

Mă simt onorat de invitația făcută de președintele Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere din Armele Transmisiuni, Informatică și Război Electronic [gen. Ionel Dumitrescu, n. red.] pentru a scrie un „Cuvânt înainte” la această carte; în paginile acestei cititorul va găsi crâmpeie din viața unor membri ai asociației (cei care au dorit să participe la scrierea ei [58 la număr, n. red.]), parcursul devenirii lor ca profesioniști în domeniile în care și-au desfășurat activitatea. (...)

Lucrarea de față va rămâne, nu mă îndoiesc, pentru cei interesați, o mărturie a evoluției în carieră a unor caractere – oameni – aspirații și realizări, trăiri interioare și frământări, bucurii și tristeți, într-un cuvânt, viețile unor oameni care s-au dăruit unei meserii nobile: transmisiuni.

(Gen. Radu-Marius Pop, la începutul cărții)

Victor Vernescu, *Consemnări din notele lui Nicolae Petrescu-Comnen și alte adnotări istorice,* ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura AGIR, București, 2016

(...) Povestea unirii și formării României Mari revenea mereu, prea puține fiind, în epoca aceea, reperele documentare pe care să le putem consulta, istoria fiind, de cele mai multe ori și peste tot, făcută de cei victorioși și nu redată de observatori neutri în măsura în care aceștia puteau fi găsiți. În aceste eclipse de informare figura, desigur, intervenția armatei române pentru înfrângerea începutului de revoluție bolșevică în Ungaria, condusă de aventurierul leninist Bela Khun, intervenție ce a salvat încă o dată (ca de atâtea alte ori în trecutul istoric) centrul Europei de valul bolșevic, de astă dată, ce putea, în degringolada anilor imediat următori încetării luptelor, dar nu și încheierii păcii succesive primei conflagrații mondiale a veacului, să copleșească vechile democrații și să ducă, de ce nu, la triumful, sperat de utopice idei, comunismului generalizat. (...)

Răsfoind paginile ce urmează, la lumina zilelor de azi, cititorul, trag speranța, își va da mai bine seama de importanța istorică a acțiunii României din 1919, de imensul serviciu adus de soldatul român nu numai poporului maghiar, scutindu-l de un prăpăd de proporțiile celui de azi, dar și întregii civilizații apusene, distrugând acel focar de infecție ce se încuibase în inima Europei, amenințând-o cu contaminarea ei totală.

(Autorul, în „Cuvânt lămuritor”, la începutul cărții. „Ilustrația de pe coperta exterioară îl reprezintă pe Generalul Stefan Panaitescu, șeful de stat major al Armatei de Transilvania, pe terasa Parlamentului din Budapesta, 1919”, pag. 1)

CURTEA DE LA ARGEȘ
Revistă lunară de cultură
Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: Tipografia Argeș Expres
argesexpres@yahoo.com

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Fiinţa uitării

Horia BĂDESCU

Cu aproape patru decenii în urmă, Constantin Noica publica *Sentimentul românesc al fiinţei*, carte fascinantă, dar şi generatoare de controverse, ca orice operă majoră menită să scoată spiritul, ca şi limbajul, din perimetrul balizat şi banalizat al obişnuielnicului, al gândirii gospodăreşti, în de ea însăşi suficientă. Primită cu entuziasm de lumea literaţilor, căci poetică în instrumentele de lucru, propunând o viziune profundă, o coborâre *întru* fiinţă, ca să folosesc această adevărată particulă divină a limbii române pe care a impus-o Noica, cu instrumente lingvistice şi metaforice (altminteri ciudat lucru la un spirit cu rezerve faţă de obştea scriitoricească!), dar şi, poate tocmai pentru aceasta, cu reţineri din partea lumii filosofice, ba uneori chiar cu ironie. Căci o abordare a ceea ce fusese postulat ca teritoriu al raţiunii carteziene şi o lucrare în acest spaţiu cu unelte ce ţin nu de domeniul logicii, ci aparţin intuiţiei şi polisemiei expresive lingvistico-poetice, „nunţilor necesare" ale cuvintelor, după o inspirată „axiomă" a matematicianului poet Ion Barbu, nu pare o lucrare care să răspundă îndrituitului şi înstăpânitului canon. Ori fără canon... Desigur, Heidegger, spre exemplu, procedase cam în acelaşi fel în abordarea fiinţei, însă nu îndrăznise să vorbească despre sentimentul nemţesc al acesteia. Ori hotentot, cum glosa cineva cu ironie, de nu mă înşeală memoria. Ce vrea să zică acest accent naţionalist aşezat asupra fiinţei? Nu este ea una şi aceeaşi pentru toţi? Desigur, numai că felul de a ne afla întru ea, modul de a ne racorda firea la fiinţă şi de a o primi pe aceasta în firea noastră, căile de acces către acest tărâm închis sub peceţi greu, dacă nu imposibil de ridicat, nu sunt aceleaşi. Iar aceste căi nu sunt în afara limbii, fiindcă nu ştim îndeajuns dacă limba e după firea noastră sau firea noastră e după limba noastră, dar ştim că una vorbeşte despre cealaltă, că una o exprimă pe cealaltă şi că ele, dimpreună, dau un sens de vieţuire, un sentiment, nici mai bun, nici mai rău decât al altora, însă doar al nostru asupra felului în care fiinţăm. Iscusirile şi împieliţările limbii sunt acelea care scot adevărul, adică fiinţa din ascunderea sa, căci nu există gând fără cuvânt, cum nici cuvânt fără gândul care-l poartă în fiinţă şi-n fire.

Însă nu această ceartă cu românitatea imanentă demersului gânditorului de la Păltiniş a fost aceea care m-a împins la scrierea celor de faţă, ci unele întrebări iscate de o nouă lectură a admirabilei analize pe care o face basmului *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte,* din perspectiva a ceea ce el numeşte „raţiunea fiinţei". Dar mai înainte de a încerca să mă dumiresc asupra lucrurilor ce pot decurge din acestea, nu pot a nu mă opri asupra unor ziceri care m-au fermecat prin orizontul fabulos pe care-l deschid, dar şi prin poeticitatea lor. Spune Noica despre naşterea fătului, mult frumos şi dorit: „Orice creaţie se naşte dintr-un plâns şi o tăcere." Un asemenea adevăr nu are nevoie de nicio demonstraţie. El există în realul şi realitatea sa, aşa cum Monastirea Argeşului se înaltă din plânsetul Anei şi din tăcerea sfâşiată a lui Manole. Ce argument şi ce elogiu mai peremptoriu pentru truda şi destinul artistului! Şi ceva mai departe zice Noica cum că, făgăduit fiinţei, adică tinereţii şi vieţii veşnice, fiul de împărat nu-şi mai poate împlini menirea în repetitivitatea existenţială, în „rotitorul" acesteia: „El este în altă ordine, în cea a rostitorului, unde vieţile şi lucrurile se rostesc mai adânc şi mai bine." Acolo unde ele îşi află noima. Însă această judecată care se împlineşte în orizontul rostului, adică al necesităţii fiinţiale, poartă deopotrivă în sine întreaga semnificaţie a rostirii, ca mai aproape de fiinţă decât de fire. A logosului care aparţine transcendentului, nu existentului, a logosului în care vieţile şi lucrurile se rostuiesc în datul şi chipul lor adevărat. Acolo unde rostul intră prin rostire în lumina eternităţii şi între hotarele, ori nehotarele?, fără de moarte. Lumea, căci fiinţa îşi asumă lumea, la porţile căreia se opreşte universul teratologic, cu fiarele şi lighioanele sale, firea cu răutăţile şi demoniile ei, firea pe care fiinţa o hrăneşte şi o îmblânzeşte. Firea care păzeşte curţile fiinţei tocmai de ea însăşi, de vreme ce Făt-Frumos, căruia nerozia tătâne-su i-a promis nemurirea, este la rându-i din ordinea firii. Curţile la porţile cărora se opreşte timpul şi moartea. Oare? Fiindcă ne spune basmul, şi Noica dimpreună cu el, că Făt-Logofătul păşeşte şi vieţuieşte în „vremea uitată", minunată şi poetică sintagmă a eternităţii. El trece nu atât peste obstacolul spaţiului, oricâtă pustie ar despărţi firea de fiinţă, dacă putem vorbi de o atare despărţire, ci al timpului, cel care separă firea şi fiinţa, ca „aşteptare a eternităţii îndreptată spre creaturi şi cu o speranţă a creaturii îndreptată spre eternitate", după vorba Părintelui Stăniloaie. Şi, odată cu vremea, care nu mai vremuieşte, nu mai adună în poala ei însumarea de zile şi întâmplări, el însuşi intră în uitare de sine.

Îşi uită acea succesiune de oglinzi care-şi trece de la o zi la alta imaginile, cu toate ale lor, adăugându-le clipei care vine întru reamintirea a cine şi ce suntem, fiindcă, scriam cândva, suntem fiinţe de memorie. Şi suntem doar pentru că firea se întoarce în fiinţa sa, cu întreaga ei vremuire. Însă atunci, cum se aminteşte pe sine fiul împăratului în vremea nevremuită, uitată, în ziua eternă a eternei sale tinereţi şi vieţi, şi ce-şi aminteşte de sine, în acea „dulce letargie", despre care vorbeşte Noica? Cum se recunoaşte pe sine, dar şi fiinţa, zâna cea mândră cu care se însoţeşte, şi surorile sale, izotopi ai fiinţei, după cuvântul păltinişanului? Ce imagine poartă în el „omul cel nou" despre sine, adică despre „omul cel nou"? Întru aceasta basmul nu spune nimic! Şi nici filosoful. Iar dacă acolo locuieşte „tinereţea fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte", ce caută, în chiar acel loc, moartea însăşi, căci moarte înseamnă vânătoarea, fie ea şi a unui iepure nevolnic, moartea care îl trage după ea pe Făt-Logofătul nostru în Valea Plângerii, în valea plângerii de dor după vremea care vremuieşte, acolo unde se săvârşeşte de ascuţişul celei de a treia săgeţi bietul urechiat? Căci trei sunt săgeţile care-l trag către moarte, cum trei fuseseră încercările prin care trecuse în călătoria spre fiinţă şi uitare, sau spre fiinţa uitării şi trei întruchipările fiinţei. De ce terţiul se aşază între fire şi fiinţă asta este o altă poveste. Ori poate fiinţa însăşi, în fără de moartea ei, aşază firii ca să nu fie viaţă fără de moarte? Iar iepurele acela, izotop şi ecou al morţii care-l aştepta pe voinic în chichiţa din fundul pivniţei castelului părintesc, se brodise acolo tocmai atunci când venise sorocul ca el să-şi aducă aminte că „fiecărui moartea lui îi hotărăşte încheiere", după o vorbă a fârtatului Villon, iar ea, moartea din gârliciul pivniţei, nu era Moartea, ci doar moartea lui. Căci spune înţeleptul Noica: „Moartea este individuală, nu generică; este a fiecăruia". Este măsura ce ne-a fost măsurată.

Şi dacă firea se ţine în firea sa aducându-şi aminte vremea care vremuieşte, poate că nu ne-ar fi de lipsă în nemăsura vremii noastre să ne aducem aminte că totul ne este măsurat!

La limită

Radu PINTEA

Lucrurile nu sunt clare. Indiferent de puterea măritoare a instrumentului optic folosit pentru a explora măruntaiele, măduvele sau cărămizile alcătuirii. Ba cu atât mai mult se lasă ceaţa cu cât factorul de mărire este mai mare. Ce e încă şi mai grav e că orice încercare de a le clarifica nu face altceva decât să le complice până la urmă încă şi mai tare – infinit de mult. Asemenea tentative se încununează, de obicei, din cauza istovirii, cu soluţii artificiale foarte vag aproximative faţă de scopul propus iniţial, faţă de rezultatul scontat şi astfel alte generaţii redescoperă cu un gust de *déjà vu* în cerul gurii ceea ce mai fusese şi încă de multe ori descoperit. Sunt doar reiteraţii la care pare că doar scala diferă. Ceea ce nu-i puţin lucru.

Aşa cum îl cunoaştem sau cum credem că-l cunoaştem, ca electronic azi, mâine coloidal, răspoimâine sinaptic-neuronal, calculatorul, la limită, va sfârşi prin a-l transforma pe om după „chipul" şi asemănarea lui. Conştient de hidoasa osmoză în care el, creatorul, acceptă şi îşi recunoaşte calitatea de „ingredient" în această reacţie în contra firii (oare?), omul aglomerat, omul nuclear, omul împins la limitele imploziei va mai fi poate în stare de a-şi aminti eroarea de a vedea în calculator mai mult decât o versiune supraaccelerată a potenţialului cognitiv uman, perfect echipat, rutinat şi adecvat în calculabilitatea numerelor mari, dar mut şi incapabil de contemplare, nici măcar artificial-inductiv, a orizonturilor nondigitale care umplu graniţele cosmosului cu frumuseţi, armonii şi speranţe.

Limba maternă, să-i zicem A, limbajul de programare al maşinii, B, şi metalimbajul „ambreiaj" între cele două, C. Acestea trei contribuie la realizarea interacţiunii intenţionale în sensul stabilit de A. Dar A, pentru a interacţiona cu B şi a-l determina să execute anumite instrucţiuni, oricare, are neapărat nevoie să cunoască metalimbajul C. Fiecare dintre ele având un anume grad de imprecizie, riscul de imprecizie la orice exerciţiu de programare creşte într-o proporţie necuantificabilă, orice aproximaţie putându-se afla foarte departe de intenţia originală a programatorului. Pe scurt, aceasta ar fi o reţetă sigură de obţinere a haosului în retorta gândirii care, iată, prin interpuşi (B şi C) vrea să ajungă de la starea S1, existentă la timpul t1, la starea S2 existentă la timpul t2.

Din cauza osmozei între ele, limbajele A, B şi C de mai sus infuzează unul în celelalte, asemenea apei fierte în săculeţul cu ceai uscat. Istoric, ele vor ajunge să fie doar două, la un moment dat, pentru ca şi acestea să fie prea multe şi să rămână în cele din urmă, conform principiului minimei acţiuni, doar unul singur, cel mai obiectiv, cel mai „detaşat" politic şi etno-lingvistic: cel al maşinii – sau reţeta haosului perfect. Ca aplicaţie, cele trei etichete literale pot fi particularizate astfel: A = limba română (sau oricare alta, bengaleza, kirghiza, greaca etc.), B = limbajul QBasic (sau orice alt derivat), C = limba engleză. Limbaje reciproc străine, ele vor intra în competiţie acerbă sub dinamici diverse: tradiţie, noutate, intermediere. Criteriul de popularitate la un moment dat impune o altă ierarhie, iar semnalele arată că instanţa din vârf va canibaliza până la urmă competiţia, în urma unei difuzii dincolo de limita unor împrumuturi punctuale, cu rol de referinţe metalingvistice, revendicate în timp ca morfologice.

La limită, se pregăteşte o fuziune în contra naturii, subliniem, între vechea civilizaţie a carbonului şi cea nouă, a siliciului. Faptul că până azi cele două au avut căi de dezvoltare independente şi nemiscibile nu pare a-l fi avertizat destul pe om; mai degrabă l-a înfuriat. A luat-o ca pe o provocare personală şi şi-a folosit extrema inteligenţă pentru a întinde punţi de legătură între cele două căi de agregare a sistemelor vii (cele pe bază de carbon) şi minerale (pe bază de siliciu).

→

Homo sapiens

Din păcate, un alt risc pândește comunitățile umane la începutul celui de-al treilea mileniu. Prosternarea nemăsurată în fața tehnicii și a tehnologiei, exagerarea rolului jucat de acestea și promovarea lor cu aplomb în loja supremă, unde se iau de obicei deciziile grele, va corupe în mod cert semnificația acestora.

Raționalismul tehnic fiind o alcătuire pur sintetică, nu va putea reflecta până la capăt interese pur umane, iar după un număr finit de iterații caracterul lor inuman va apărea limpede pentru toată lumea. O operație de „excizie" în acea etapă va fi foarte problematică, haosul rezultat ca urmare a întreruperii brutale a atâtor ani de condiționare a unor reflexe sintetice instaurându-se pentru lungă vreme. Decalibrările în zona raționalului fiind de mare și durabilă amploare, revenirea la o formă cât de cât „organizată" se va petrece cu mari convulsii sociale, cu vieți irosite fără rost și consum inutil din puținele resurse rămase.

Cantonat în imperiile virtuale proiectate asupra minții sale practic de pretutindeni, omul se va întoarce cu greu la realitate, îi va veni foarte greu s-o accepte așa nudă cum e și, mai ales, greu s-o accepte ca fiind de fapt rezultatul final al propriilor sale experiențe eșuate, îi va stârni repulsie de se va lăsa absorbit încă o dată de ea, de a se reîntoarce la ritmurile ei străvechi, cu neputință de modificat.

Obosit de *poatematica* (nota 1) unor iluzorii scenarii și năluciri digitale eșafodate pe logici bizare, ele însele expresii sintetice inventate doar ca să arate că e un școlar minune, omul se va întoarce la matematica pură a reflectării *nemijlocite* a fenomenelor naturale în creier, un alt Thales din Milet va izbuti să măsoare iar o piramidă știindu-i doar lungimea umbrei. Și astfel istoria va închide cercul, după ce a parcurs cu stoicism toate iterațiile de la beznă la lumină orbitoare și înapoi la beznă.

Una dintre consecințele atitudinii sfidătoare a omului față de sine însuși și mai ales față de limitele de care se tot forțează să treacă cu orice preț este lipsa sa de reacție în fața terorii. Oricât ar părea acest lucru de serios, tot e nimic în comparație cu următorul: obișnuit cu atmosfera rarefiată a dominației, omul nu numai că nu mai are reacție la îndemână atunci când se instalează teroarea, dar este cu totul incapabil să găsească un instrument adecvat prin care să rezolve problema în propriul beneficiu.

Dintr-odată, perspective vaste, globalizate, s-au deschis înaintea individului căruia tehnologia i le-a pus la dispoziție, iar el, profitând la început din curiozitate, cu o frecvență tot mai accelerată, a prins apoi gustul marilor tablouri, grandioaselor scenarii, cosmicelor scene, abisurilor contemplate fără niciun fel de reținere la orice scară și în orice împrejurare.

Nu e de mirare că un astfel de voyerism informatic a fost de natură a crește foarte repede senzația de frustrare ivită ca urmare a discrepanței dintre strălucirea și diversitatea perspectivelor onirice experimentate în rețeaua internet și cenușiul anost și dureros de repetitiv al realității imediate în care, „la întoarcere", orice navigator avea să se târască lent și greoi, fără pic de tragere de inimă, chiar dacă de pe urma acestei insipide trude își putea plăti facturile, putea mânca.

Germenii perverși ai revoluției erau deja sădiți în mintea internauților.

Această nouă atitudine față de realitate constituie numitorul comun al omului global al erei informatice.

Lărgirea incomensurabilă a orizontului fiecărui individ de pe planetă, diversele grade de conștientizare a problematicii la nivel *macro,* inaccesibilă până azi și inutilă omului de pe stradă, au dus rapid la o emancipare extraordinar de abruptă, care a venit efectiv cu mutații comportamentale vădite și cel puțin deocamdată necatalogate nici ca benefice, nici ca malefice.

Încurajarea lui Napoleon „orice soldat poartă în raniță bastonul de mareșal" se poate actualiza foarte ușor astfel: „orice om de rând care are un laptop, o tabletă sau un telefon mobil se poate spune că poartă asupra lui tot ce-i trebuie pentru a ajunge în poziție de conducere sau, în sens mai extins, în orice poziție vrea el".

Oare să fie suficient? Napoleon fusese viclean; el cunoștea foarte bine psihologia soldatului de rând, cunoștea foarte bine valoarea foarte scăzută a speranței de viață a acestuia și mai știa că singurul vis comun împărtășit de absolut toți soldații era acela de a scăpa cu viață devenind la un moment dat un „mareșal", adică un fel de șef care prin funcția sa nu trebuia să-și riște pielea, ci era de la sine înțeles că treaba lui era doar să poruncească altora s-o facă, pentru bani, „glorie" sau alte „idealuri", desigur, toate cât se poate de calpe și care nu prosteau pe niciunul dintre cei care erau în linia întâi; la vremea aceea.

Uite că, surprinzător, la vremea asta, da, oamenii sunt dispuși să viseze cu ochii deschiși chiar cu prețul angoasei.

Năpraznică a mai fost iubirea maselor față de noua tehnologie și, reciproc, a tehnologiei față de mase. S-au repezit una spre cealaltă într-un iureș de fericire nebună, cu o sete ce semnala până și celor mai cârcotași faptul că fuseseră parcă sortite una pentru cealaltă și că acum, în sfârșit, se regăsiseră.

Noile instrumente au devenit din interfețe de comunicare interfețe de flux. O diferență subtilă, dar cu semnificații grave. Din generator și receptor, omului a început să i se atribuie cumva postul de zonă tampon cu caracter temporar unde, tragic, nu părea a se mai lua decizii homocentrice (cu omul la mijloc). Toate ocupațiile și educațiile generațiilor care au deschis ochii direct pe astfel de interfețe grafice vor considera ceva de la sine înțeles exploatarea lor la maxim (altă noțiune periculoasă tocmai prin elasticitatea sa relativizantă) și să-și modeleze comportamentul, programul curicular și orizontul așteptărilor doar în funcție de această unică, omnipotentă și omniprezentă priză cu lumea „ideilor".

Nicicând o astfel de lume „ideală" n-a fost mai substanțial apropiată și la îndemâna oricui, nicicând nu a putut promite o astfel de lume mai mult contemplatorului și nu a făcut-o cu mai multă ispitire.

Pe partea negativă a lucrurilor, însă, nicicând uzura contemplatorului nu a fost mai severă, obligat fiind la nenumărate comutări de la îndepărtatele lumi virtuale parcurse sau răsfoite, la realitatea înconjurătoare care trebuia îndurată, întreținută și dusă mai departe conform unor vechi tradiții. Această pendulare tot mai accelerată între virtual și real, între depărtare și apropiere, între lumea ideilor și lumea substanței este răspunzătoare de o masivă detentă energetică la scară planetară. Această mică interfață grafică are rolul nivelator între civilizațiile vestice (zis mai avansate, mai sofisticate) și cele din Răsărit (mai înapoiate, precizăm – tehnologic); componenta hibridă dintre lumea reală relativ mai anostă și cea virtuală cel puțin mult mai „colorată" este cel mai mare numitor comun al noului stat al internauților – un stat fără granițe – care, cu timpul, odată cu victoriile sale viitoare ce-i vor consolida statutul civilizator, formator de opinie, va impune în plan real modelul său „statal", în care singurul lucru care cu adevărat contează e să fii conectat „cu capul" și să faci pur și simplu abstracție de *unde* se află corpul cel substanțial.

Odată această mutație survenită în mintea și mecanismele decizionale ale generațiilor viitoare, dispariția granițelor convenționale în sens clasic nu va mai fi decât o chestiune de timp și, culme a tragicului, va fi probabil trâmbițată ca o mare realizare a *umanității* (sic!).

Odată înrădăcinat în mintea utilizatorilor, principiul globalizării, un dușman al noțiunii de „național", îl va sifona în cele din urmă pe acesta cu totul din conștiința individuală.

De-a lungul acestui parcurs de la național (adică granițe) la global (adică fără granițe) vor exista unele condiționări abil plasate pe care cetățenii planetei vor fi fericiți să le înghită ca pelicanii, convinși că fac bine sau că, în orice caz, n-au cum „să strice", din moment ce lumea oricum face și ea „la fel". Odată eradicat din conștiință principiul apartenenței la o națiune, granițele vor înceta *de jure* și *de facto* să mai existe.

Sunt semne azi despre această iminentă disoluție. Unul și cel mai fioros, dacă nu te lași păcălit de pojghița lui cosmopolită și ipocrită, este „multinaționala" – o entitate tip hidră cu geometrie variabilă și operații alunecoase, fără un steag sau un crez anume, al cărei scop este pur și simplu acapararea spațiului și a indivizilor *en gros*, sub deghizarea ireproșabilă a unor servicii comerciale standardizate, *standard* fiind un alt termen-cheie în explicarea naturii ofensivei corporatiste. Lipit cu obsedantă minuțiozitate la orice termen, situație sau produs, la fel ca un alt termen-totem al noilor megatriburi – *procedură* – fără niciun fel de discriminare (în ideea la fel de perversă că orice fel de discriminare trebuie incriminată, nu-i așa?), indiferent că este aplicabil sau nu, termenul-panaceu trebuie ca până la urmă să-și facă în mase efectul de drog liniștitor: dacă e „standard" (*ultimul* standard), atunci e de bine, asta ar trebui să însemne și să se considere drept „corespunzător" la nivel general și deci nu mai trebuie să ai dubii privind gradul de adecvare, coeficientul de risc de folosire sau primejdia de folosire pe termen lung, ca să nu mai vorbim de „buna credință" a comitetelor care l-au elaborat.

Ipoteză: nu peste mult timp, realitatea va fi îngropată sub nenumărate straturi – nu geologice, ci virtuale, informatice. Aceste adevărate „cruste" de „știință" sau „cunoaștere" digitală vor oblitera prin suprapunerea diverselor grade de imprecizie semantică sensul primordial al lucrurilor (sau *miezul* lor), aducându-le pe acestea în situația de fosilizare și ulterior nemainerecunoaștere sub semnificația lor originală. Un model cât de cât acceptabil ar fi creșterea unei perle în jurul unui grăunte de nisip. Cu alte cuvinte, perla e original un grăunte de nisip, dar mai e și altceva pe deasupra, drept pentru care ajunge să fie de fapt cunoscută și prețuită.

Un astfel de model sau aranjament în tratarea realității în era virtuală va fi supus unor puternice distorsiuni și dismorfisme (sau de-a dreptul umflări), sub care granulația realității nu se va mai putea detecta decât eventual cu instrumentele de mare precizie ale paleontologiei.

Rostul va fi astfel tot mai pietrificat sub informația fluidă care va încerca permanent să se autoajusteze la riguroasa exigență a acestuia, să recalibreze percepția în jurul unei permanente aproximații a realității, cu atât mai îndepărtată de grăuntele tare al realității însăși cu cât efortul de a apropiere de acesta este mai mare.

Corolar al acestei teze este convingerea fermă că nu e departe ziua când va apărea moda cavourilor virtuale, accesibile pentru „reculegere" oricând, cu costuri de „întreținere" mult mai ieftine ca ale celor *reale,* în care se vor putea „îngropa" toate ramurile întregului arbore genealogic în reprezentarea sa digitală pur informatică. Nu va fi încurajată în niciun fel vizitarea cavourilor reale, deoarece destinația spațiului ocupat de ele va fi alta, străină și nesupusă vreunui plebiscit sau veto popular, necunoscută. Doar amintirea despre realitate va mai bântui o vreme sufletele, dar mai ales creierele obosite de prea mult și covârșitor real și istovite de un și mai imanent virtual care a evacuat toată realitatea din spațiu pentru a-i uzurpa cu aroganță extremă locul firesc vreme de nenumărați eoni.

Amintirea e singura za imaterială care mai leagă materia de spirit. Odată destrămată, orice altă noțiune sau concept din regnul viu încetează a mai avea relevanță umană. Era Siliciului va străluci. Fără ca nimeni s-o vadă. Chiar dacă într-un fel se va ști. Nu de noi.

Eforturile tot mai furibunde de formalizare și relaționare a unor concepte, mai înainte de a recunoaște în ele o anume ciclicitate a unei inerente redundanțe care aruncă în futil atâta consum de inteligență și finanțe, vor duce la epuizarea unicei resurse care e în stare să asigure – la limită – supraviețuirea generalizată: discernământul.

Nota 1

Poatematică: Termenul nu există, este o invenție. *Poate*matica ar vrea să definească un fel de matematică mai puțin trufașă cu apodicticele sale constructe, fără însă a se declara emitenta iluzoriilor certitudini formal cantitative ale probabilității de sorginte statistică. Ea e un domeniu neumplut de matematică, dar în imediata sa vecinătate, la limita necalculabilă, neformalizabilă a acesteia. La urma urmelor, în jurul limitelor „naturale" chiar și numerele încetează a mai fi naturale și devin reale; darămite cuvintele, cu tot ce înseamnă sau ce credeam a însemna în trecut sau în prezent. Poatematica ar fi ansamblul reprezentărilor de iminență neformalizabile.

Homo sapiens

Estul și Vestul, cu dublul de Bach și Stradivarius

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Însemnarea noastră precedentă a evocat un fragment din viața familiei și prietenilor, pe fondul *Concertului pentru două viori* de J.S. Bach. Istoria trăită a acestui concert și a epocii în care l-am ascultat pentru prima oară nu se termină însă pentru noi cu momentul amintit. Există ecouri și legături care persistă, într-o continuare asupra căreia dorim să ne oprim acum. Pentru unii, ceea ce este semnificativ, de fapt, nu se sfârșește niciodată, dăinuind într-o suprapunere de planuri în care trecutul și prezentul se prefac pe rând unul într-altul și zămislesc în taină speranța, adică viitorul. Pentru noi, nici nu se putea altfel, *fenomenul originar* al vieții noastre fiind vreme de decenii drama perpetuă Est-Vest. Împărțirea Europei a fost o tăiere în carne vie care ne-a desfigurat dramatic existențele și cultura, continuând să ne afecteze conștiințele și astăzi; vezi [4] pentru istoria văzută a acestei drame.

După ani, la primul Festival George Enescu (1), în 17 septembrie 1958, în Sala mare a Ateneului Român, Yehudi Menuhin (2) a oferit un recital de vioară, cu *Partitele* 2 și 3 de J.S. Bach și *Sonata pentru vioară solo* de Bartók. O zi mai târziu, celebrul violonist a interpretat *Concertul în Re major* de Brahms, cu Orchestra Filarmonicii, dirijată de George Georgescu. A fost un concert de neuitat, la care, la bis, violonistul american și violonistul rus David Oistrah au cântat împreună *Dublul Concert pentru două viori* de J.S. Bach. Muzicologul Viorel Cosma evoca astfel acest eveniment:

„Eram la Ateneul Român și mă îndreptam împreună cu criticul Jean-Victor Pandelescu spre cabina maestrului George Georgescu. Acolo, veselie mare: meșterul Gogu Georgescu patrona o dispută între Yehudi Menuhin și David Oistrah, care discutau aprins, lăudându-și fiecare sonoritatea propriei viori Stradivarius. *Ce-ar fi să împăcăm Estul cu Vestul în Dublul de Bach?* – a întrebat maestrul George Georgescu. Jean-Victor Pandelescu zice: s-ar da o lovitură Războiului Rece! Atunci, Yehudi Menuhin i-a propus lui Oistrah să schimbe între ei viorile Stradivarius și să cânte în seara de 18 septembrie a festivalului celebrul *Concert* al lui Bach. În seara concertului, bătrânul Ateneu era asediat. Tensiune uriașă în sală. Doar Menuhin, Oistrah și Georgescu păreau lipsiți de emoție. După ultimul acord al Dublului de Bach, *oferit în afara programului,* tăcere. După care a izbucnit o furtună de aplauze. În aceste aplauze, Oistrah se îndreaptă către Menuhin, îl ia în brațe și, pur și simplu, sala Ateneului Român a luat foc. Momentul acela nu-l voi putea uita niciodată.“ (Interviu cu Viorel Cosma realizat de Ecaterina Stan, *Jurnalul Festivalului,* nr. 13, 18 sept. 2007, p. 2) [6].

Se vede cum noi, românii, tot voiam să refacem unitatea în diversitate a culturii, să reintrăm în comuniune cu Occidentul, unde, spre pildă, își dăduseră doctoratele profesorii noștri de la Matematică. Unul dintre nașii noștri în matematică a fost Paul Montel (1876-1975), renumit matematician. A fost studentul lui Henri Lebesgue și Émile Borel la Sorbona, iar printre studenți i-a avut pe Henri Cartan, Jean Dieudonné și Miron Nicolescu – iată, asadar, un exemplu care ne arată pe unde să ne căutam familia noastră intelectuală. Nu mai vorbim de Spiru Haret, David Emmanuel, Gheorghe Țițeica, Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Vrânceanu, Gr.C. Moisil sau Nicolae Teodorescu. După 1989, am avut un moment de apropriere de matematica franceză cu profesorul Solomon Marcus și tot atunci cu invitarea lui Serre prin profesorul Ionescu-Palas.

Venisem [DV] la așteptatul concert mult mai devreme și ieșisem în parcul din fața Ateneului, când l-am văzut în mulțimea care aștepta la gardul de fier din stânga (cum privești intrarea Ateneului) pe profesorul Simion Stoilow (3) cu soția. Am fost indignat și i-am interpelat pe oamenii de ordine atât de energic, încât aceștia i-au scos din mulțime pe soții Stoilow și le-au înlesnit intrarea. Profesorul și cu mine am rămas de fapt surprinși de efectul neașteptat al intervenției amintite.

Fiecare la locurile noastre, i-am ascultat pe Menuhin venit din New York, mai târziu englez prin adopție, și pe Oistrah din Odessa, cântând împreună, în onoarea lui Enescu, visând în suflet la unitatea pierdută. Cel dintâi cântase *Dublul Concert,* cu maestrul său Enescu, în 21 decembrie 1931, la Paris, cu orchestra dirijată de Pierre Monteux [1]. Cu ani în urmă, alt mare matematician, ministrul Spiru Haret, a dat o recepție la Hotel Continental, în onoarea lui Enescu, cu ocazia interpretării de către acesta a compoziției sale, *Poema Română.*

Între cei doi faimoși violoniști exista o prietenie, începută în 1945, cu ocazia vizitei lui Menuhin la Moscova și continuată de-a lungul a trei decenii. Amintim că Yehudi. Menuhin a cântat și sub bagheta marelui dirijor român Constantin Silvestri (1913-1969, Londra), la concertele căruia mergeam ca elev și student, când mi-au plăcut mai ales interpretările date simfoniilor lui Ceaikovski, a 5-a, și Manfred. Repeta și dirija în concert fără partitură.

Un an mai târziu, după vizita lui Menuhin, în aprilie 1946, George Enescu intreprinde un turneu în URSS, unde întâlnește personalități de prim rang ale muzicii, ca Dmitri Șostakovici, Aram Haciaturian sau David Oistrah. În luna mai, primește la București vizita lui Yehudi Menuhin. În luna septembrie, împreună cu soția sa Maria (Maruca, devenită la prima căsătorie prințesă Cantacuzino), pleacă în turneu în Statele Unite ale Americii. La revenirea în Europa, trebuie să părăsească definitiv țara și se stabilește la Paris, în semn de protest față de regimul comunist. Se spune [1] că decizia de plecare ar fi fost luată în urma unei discuții cu Yehudi Menuhin, fostul elev, care i-ar fi intermediat azilul politic în Statele Unite (dacă nu și plecarea din țară).

Cu privire la relațiile Est-Vest, ne limităm deocamdată la exemplele de mai sus. Încheierea ostilităților nouă românilor ne-a adus o pace nedreaptă, întrerupând legăturile noastre tradiționale cu Occidentul. Afirmația că Aliații ne-au abandonat trebuie totuși nuanțată. În iunie 1947, Statele Unite au adoptat Planul Marshall, potrivit Doctrinei Truman, un angajament de asistență pentru toate țările europene care doreau să adere, inclusiv URSS. Sovieticii ne-au interzis participarea la acest Plan. Mult din neînțelegerea reciprocă dintre cele două zone europene rezultă și din lipsa informației, a cunoașterii culturii și istoriei, mai ales din partea noilor lideri.

Note

1. George Enescu (1881, Liveni-Vârnav, Botoșani – 1955, Paris), cel mai important muzician român, a fost compozitor, violonist, pedagog, pianist și dirijor. În anul 1932 devine membru titular al Academiei Române. Opera sa *Oedip* a fost reprezentată în premieră românească în 1958, cu David Ohanesian în rolul titular, regia aparținând lui Jean Rânzescu, dirijor fiind Constantin Silvestri. Opera este dedicată Mariei Tescanu Rosetti, cu care Enescu se va căsători mai târziu. Aceasta fusese una dintre doamnele de onoare ale Reginei Maria. După o căsătorie cu prințul Cantacuzino și o pasiune oarbă pentru Nae Ionescu, și-a turnat acid pe față. La auzul nenorocirii, Enescu s-a întors imediat de la Paris, pentru a fi alături de doamna de care era îndrăgostit. A condus, pentru prima dată în audiție integrală în România, *Simfonia a IX-a* de Ludwig van Beethoven. Enescu a trecut la cele veșnice în noaptea de 3-4 mai 1955 și a fost înmormântat la Père-Lachaise. Afirmația lui Vincent d'Indy relativă la memoria extraordinară a marelui artist român, care i-ar fi permis reconstituirea partiturilor lui Beethoven, Brahms, Wagner sau Bach, este confirmată de Yehudi Menuhin, care scria că dintre cele 60 de lucrări ale ediției Urtext, Enescu știa pe dinafară 58 [5], [7]. Reamintim că despre doina românească, atât de îndrăgită de Enescu, despre „orizontul înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale” a scris Lucian Blaga [2], vezi [7] și [3], citat în însemnarea precedentă, precum și [8].

2. Yehudi Menuhin (1916-1999; Yehudi înseamnă evreu), cu titlul de Sir în uz din 1985, când a devenit cetățean britanic, a fost elev al lui George Enescu, plecând de la Eugene Ysaye, după prima lecție, din cauza diferenței de vârstă. A luat lecții cu muzicianul român timp de șapte ani, în fiecare an câte o lună [6]. S-au văzut pentru ultima oară în 1954, în locuința de la Paris a lui Enescu. Gest grăitor mai mult decât orice, Enescu i-a dăruit lui Menuhin vioara sa, Santa Serafino [6]. Pe fondul mineriadei din 13-15 iunie 1990, dispuse de Iliescu *împreună* cu Petre Roman (P. Roman precizează „insieme”, auzit de noi într-un interviu dat de cei doi), Menuhin refuză continuarea colaborării la Festival. „Scrisoarea personală de refuz” semnată Yehudi Menuhin (datată Londra, 23 iulie, 1990) și adresată lui Mihai Constantinescu, se încheie cu cuvintele: „Aștept cu nerăbdare ziua când un guvern al României o să (re)câștige încrederea lumii” [6]. Împărțirea lumii și a Europei în Est-Vest ne reapare, îi vedem azi pe cei din Piața Victoriei și ne punem întrebarea care ne rupe inima dacă această încredere a fost definitiv câștigată.

În 1947 Menuhin a cântat cu Filarmonica din Berlin sub bagheta lui Wilhelm Furtwängler, în semn de reconciliere cu celebrul dirijor și cu muzica germană. A fost primul artist evreu care a făcut un asemenea gest, suferind un timp boicotul din partea unor orchestre din Statele Unite. În ultimul an de viață a participat la Forumul Economic din Davos.

3. Simion Stoilow (1887-1961), ilustru matematician, a fost *mentorul* școlii noastre matematice din epocă. În 1945, S. Stoilow devine membru al Academiei Române. În 1949, pune bazele Institutului de Matematică al Academiei Române, devenind directorul *providențial* al acestuia pentru restul vieții. Dintre urmașii lui S. Stoilow pe care i-am cunoscut (primul autor), îi amintesc pe reputații profesori Martin Jurchescu, Cabiria Andreian Cazacu, membru de onoare al Academiei Române, Nicolae Boboc și Aurel Cornea. Imaginea pe care mi-a lăsat-o privind familia matematică de la noi a fost atât de puternică încât nu am dat curs sugestiei de a rămâne în Anglia, în 1968. Simion Stoilow și Gr.C. Moisil au reprezentat exemplar lumea noastră matematică, în ciuda regimului.

Referințe

[1] S. Băltescu, *George Enescu – 50 de ani de căutări și regăsiri, In Memoriam,* Alternativa, http://www. alternativa online.ca/in%20memoriam0505.HTML.

[2] Lucian Blaga, *Spațiul mioritic.* În *Trilogia culturii. Orizont și stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei și sensul culturii,* București, Editura pt. literatură, 1969, pp. 119-121.

[3] B. Gavoty, *Amintirile lui George Enescu,* București, Editura muzicală, 1982, pp. 68-71.

[4] J. Huntzinger, Ph. Moreau Defarges, *Est-Ouest Relations, Encyclopadia Universalis,* http://www.universalis. fr/encyclopedie/relations-est-ouest/ consultat 12 febr. 2017.

[5] Y. Menuhin, *Călătorie neterminată,* București, Editura muzicală, 1980, p. 64.

[6] C. Sârbu, *Centenar Yehudi Menuhin. Doi muzicieni de geniu, Enescu și Menuhin, uniți întru eternitate,* 21 aprilie 2016, www.adevarul.ro.

[7] V. Vasile, *Enescu omagiindu-l pe Bach, Convorbiri Literare,* 7 noiembrie 2015.

[8] M. Vesserau, *Les Sonates de J.S. Bach par Madame Chailey-Richez et Monsieur Georges Enesco.* În *Le monde musical,* Paris, an XLVII, nr. I, 31 ianuarie 1936.

De la *homo economicus* la antropologia economică

Marian NENCESCU

În 1976 apărea „una dintre cele mai faimoase și mai citite cărți de știință ale secolului al XX-lea", după opinia lui Sergiu Bălan (n. 9 martie 1972, Câmpulung Moldovenesc), cercetător la Institutul de Filosofie și Psihologie al Academiei Române, *Gena egoistă* (Ed. Tehnică, 2006), a biologului și etnologului englez Richard Dawkins (n. 1941), în care se propunea o ipoteză originală asupra selecției naturale, care presupunea că nu elementele selective ale mediului și capacitățile individuale ar conta, ci ceea ce Dawkins a numit *replicatorul,* respectiv *gena egoistă* care „ne-a creat trupul și mintea și ne-a asigurat inclusiv supraviețuirea". În opinia autorului cărții, informațiile culturale ar putea fi comunicate pe cale genetică, dând astfel naștere unor noi „forme de evoluție". Această calitate se datorează genei care, acționând ca un *replicator,* conduce la modificări evolutive, care „lasă cu viteză în urmă bătrâna genă". Dawkins a numit acest replicator natural *mimema,* sau simplu *mema,* prin analogie cu anticul *mimesis* (imitație), considerându-l drept „unitatea de bază a eredității naturale", respectiv factorul care asigură supraviețuirea și transmiterea informației în „mediul cultural". Practic, savantul englez a asociat o serie de fenotipuri culturale – de la frânturi de melodii, ticuri verbale, reguli de comportament, la abilități tehnologice – unei calități a genei (*memei*) de a selecta și multiplica aceste însușiri, afirmând că „odată ce genele și-au înzestrat mașinile de supraviețuire cu creiere capabile de o imitație rapidă, memele vor prelua ștafeta în mod automat".

Noua știință, numită astfel *memetica*, în cinstea inventatorului ei, reprezintă, așadar, „o modalitate metaforică de a vorbi despre evoluția culturii în termenii teoriei evoluționiste", memele reprezentând o modalitate de explicare a comportamentului uman, practic imposibil de descifrat în condiții normale, sau prin alte teorii. Mergând pe linia acestui experiment, mai mult sau mai puțin științific, s-au găsit, afirmă Sergiu Bălan (coautorul, alături de Lucia Ovidia Vreju, al volumului *Homo economicus și competitorii săi,* București, Ed. A.S.E., 2017) adepți care să asocieze memele cu entități capabile să identifice și să populeze creierele cu *comportamente altruiste,* demonstrând astfel teza că „oamenii sunt adesea influențați de cei pe care îi plac". Noile *meme,* create mental, se răspândesc astfel natural, influențându-ne viața, de la îmbrăcăminte la comportamentul moral, modelându-ne inclusiv ideile religioase și politice. Acest fenomen de răspândire a ideilor și comportamentelor altruiste a fost observat, susține Susane Blackmore, una dintre adeptele lui Dawkins, în cartea sa *The Meme Machine* (Oxford, University Press, 1999), la persoanele cu comportament religios.

Situate la granița între viu și neviu, genele purtătoare de mesaj altruist se reproduc independent, fabricându-și enzimele necesare supraviețuirii și „interferează" cu membrana celulelor vii din vecinătate, bombardându-le cu un comportament benefic, care conține un singur mesaj: copiază-mă! Ele obligă, deci, celula vie să producă cópii spontane ale noului „virus", determinând, în esență, un comportament nou. În acest mod, susține Susane Blackmore, persoanele convertite la religie, de pildă, în special la creștinism („un complex de virusuri mentale, bazate pe Biblie, un *meme-plex* foarte eficient", *op. cit.*, p. 192), își schimbă fundamental comportamentul, adoptând o atitudine binevoitoare. Întrebarea care se pune în acest context este dacă *meme*-le influențează doar gândirea religioasă sau reprezintă un fenomen valabil în varii situații? Cu alte cuvinte, ar fi interesant de știut dacă abilitățile și comportamentele culturale, inclusiv cele economice, pot fi transmise ereditar și dacă adaptarea lor este supusă proceselor evolutive.

Altfel, teza potrivit căreia comportamentul uman (inclusiv cel economic) este capabil de adaptare i-a sedus nu doar pe adepții memeticii, ci deopotrivă pe antropologi, medici, psihologi și, în general, pe toți cei preocupați de ereditatea genetică, transmisă pe verticală (de la părinți, la copii) sau chiar pe orizontală, ori oblic (între rude), așa cum demonstrează toate testele de evidențiere a evoluției biologice. Evident, substanța acestor preocupări, cu rădăcinile în mituri, filosofie și religie, se află în ceea ce se numeste, generic, *natura umană,* respectiv comportamentul lui *homo sapiens*, puternic ancorat în convingerile lui „culturale" ereditare. Aplicând aceste principii la comportamentul economic, de pildă, autorii cărții au identificat lucrarea, din 1759, a filosofului și economistului scoțian Adam Smith (1723-1790), considerat creatorul doctrinei economice ca știință academică, respectiv *Teoria sentimentelor morale,* carte prin care Smith, alături de contemporanul său, David Hume (1711-1776), au încercat să explice cum e posibil ca, în ciuda erorilor morale și de comportament, omul poate ordona „analitic și inteligent", politica prețurilor, a dobânzilor și, în general, ceea ce se numeste generic „piața economică".

Explicația lui Smith, demonstrată și în studiul *Avuția națiunilor* (1776), este că „mâna invizibilă" care guvernează lumea este chiar interesul propriu („Nu de pe urma bunăvoinței cârciumarului, a brutarului ori a berarului ne obținem cina, ci tocmai de pe urma preocupării lor de a-și spori veniturile." - v. *Homo economicus, op. cit.,* p. 155). Cu alte cuvinte, în spirit pur burghez, comportamentul lui *homo economicus* este determinat de interesul egoist de maximizare a profiturilor. Teza a fost, de altfel, preluată și de reprezentanții *Școlii de la Chicago* (curent economic de la sfârșitul secolului al XX-lea, care a susținut teza perfectei raționalități a comportamentului economic și a deschis calea studierii, cu mijloace economice, a fenomenului criminalității și a sistemului de pedepse), care, la două secole de la publicarea *Avuției națiunilor*, susținea cu emfază: „Vă anunț că Adam Smith e viu și sănătos și trăieste la Chicago (*Smith, Marx și urmașii lor*, Londra, Chapman & Hall, 1977).

Privit din această perspectivă, comportamentul *cultural* al multor semeni ai noștri pare mai degrabă determinat de factorul *economic,* iar motivația multor gesturi nu este pur altruistă, venită dintr-o chemare lăuntrică, ci indusă pe cale artificială. Așadar, alegerile noastre, transferate în valori culturale, se bazează pe un comportament bazat pe *interes,* dar care sfârșește prin a deveni *credință.* Modelul superior al convertirii religiei în economie a fost explicat de sociologul german Max Weber (1864-1920), în lucrarea sa *Etica protestantă și spiritul capitalismului* (ed. a II-a, București, Humanitas, 2007), care identifică apariția și dezvoltarea capitalismului de tip apusean, bazat pe utilizarea *rațională* a forței de muncă recrutată de pe piața liberă, separarea finanțelor private de cele publice și premisa profitului, văzut ca un element *moral și lăudabil,* prin prisma creștinismului protestant. În esență, afirmă Weber, Reforma a stimulat un tip de relații economice bazate pe raționalism, tehnică superioară și spirit comercial, cu rădăcini în comportamentul spiritual al credincioșilor. Luther vorbea chiar de *vocație și chemare,* trăsături dominante în era precapitalistă, convertite economic în obligația îndeplinirii exemplare a datoriei profesionale: munca laică, de zi cu zi, a devenit astfel o formă de comportament religios. Acest factor a determinat, se pare, și progresul economic. Dacă la el se adaugă și comportamentul „ascetic" al lucrătorului occidental, rezultă că „Dumnezeu însuși a dispus standardizarea producției", pentru a-l feri pe credincios de „idolatrizarea trupului".

„Protestantismul ascetic este cel care a oferit fundamentul etic pentru ideea că dobândirea și posesia de bunuri este recomandabilă, ba chiar o datorie, câtă vreme nu este un scop în sine, ci o modalitate de a îndeplini voința divină", conchid autorii cărții (*op. cit.*, p. 171).

De altfel, conceptul de *homo economicus,* aflat în conjuncție cu alte modele explicative, prin care ființa umană este privită, determinant, prin calitatea sa rațională – de la *homo sapiens*, al lui Carl Line, la *homo ludens*, al lui Johan Huizinga, ori *homo faber,* al lui Henri Bergson – implică o abordare extinsă, de la teoriile economice „pure", la conceptele de tip comportamental, rațional. Nu întâmplător, teza *economiei generalizate* a prins atâta avânt în Occident, după anii '60-'70, subordonând practic relațiile de piață și modificând chiar comportamentul religios, supus adesea constrângerilor economice. S-a ajuns chiar la teza, *falsă,* că dragostea, căsătoria și creșterea copiilor pot fi privite prin prisma economicului, situație cu atât mai riscantă, cu cât viața însăși nu se poate supune criteriului profitabilității.

La polul opus, s-a situat, firește, neomarxismul, care a înlocuit „clasicele" teze despre „relațiile de producție" și „forțele de producție" cu ideea că cea mai importantă forță de producție rămâne *munca umană,* generatoare de capital. În acest fel, susține un adept al lui Marx, Claude Meillasoux, în lucrarea sa *From reproduction to production* (1972), clasa socială care deține controlul forței de muncă devine dominantă. Cum, în esența lui, marxismul, chiar în formule reinventate, nu mai poate oferi soluții într-o piață liberă și o economie concurențială, cercetările s-au orientat spre critica globalizării și a neocolonialismului, aspecte economice specifice care țin de stratificarea socială, forma de proprietate asupra pământului, ori intervenția statului în economie (*op. cit.*, p.141).

Desigur, toate aceste fenomene, și multe altele, se înscriu cu brio în ceea ce s-ar numi *știința antropologiei,* domeniu deopotrivă științific, literar și filosofic, care încearcă să studieze ființa umană, simultan, din exterior și interior, oferind mai degrabă o *viziune* decât un *concept:* „Poate cea mai realistă dintre disciplinele umaniste, și cea mai umanistă dintre cele realiste" (Eric Worf, *Antropology,* Prentince Hall, 1964). Cu siguranță, *doctrina despre om* (strict etimologic, în sensul formulat de Aristotel, în *Etica Nicomahică*) nu este nouă, ea fiind formulată, încă de acum trei secole, de René Descartes (1595-1650) și cu deosebire de Gottfried Leibniz (1646-1716), cel care a introdus, în terminologia teologiei filosofice, sintagma „marele lanț al Ființei", prin care susținea teza legăturii ierarhice neîntrerupte, de la regnul mineral, la Divinitate, în care omul deține un rol superior tuturor ființelor vii, dar inferior creaturilor „angelice". Cel care a pus, însă, bazele antropologiei moderne, rămâne Immanuel Kant (1724-1804), care, în studiul său interdisciplinar *Antropologia din perspectivă pragmatică* (1798), a făcut distincția, la nivel conceptual, între o abordare de tip *fiziologic* (cunoașterea fiziologică este ceea ce face natura asupra omului) și alta, *pragmatică* (ceea ce face, *sau poate face,* însuși omul, acționând în calitate de ființă liberă). Fără intenția de a evalua toate manifestările antropologiei moderne, de la cea *holistică,* universalistă, la cea *culturală,* inclusiv a instituțiilor sociale și politice care ne determină, în ultima instanță, viața cotidiană, vom poposi asupra a ceea ce s-ar numi *antropologia economică,* domeniu care studiază, în manieră etnografică, am spune, deopotrivă instituțiile, dar și comportamentul economic al oamenilor.

→

Istoria de lângă noi

Rolul Academiei Române
în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și statului român

Grigore ANTIPA

Anul pe care îl parcurgem, bogat în momente aniversare de excepție în cultura română și universală, marchează împlinirea unui veac și jumătate de la nașterea savantului biolog Grigore Antipa (n. 27 noiembrie 1867, Botoșani – d. 9 martie 1944, București). Remarcabilele sale merite științifice, naționale și internaționale, au legitimat alegerea ca membru al unor societăți savante din lume, precum cele din Paris, Viena, Berlin.

Ales membru titular al Academiei Române (14 mai 1910) apoi președinte al Secției științifice (1939-1942) și vicepreședinte al instituției academice (1921-1924, 1935-1938), Grigore Antipa și-a slujit patria cu nemărginită iubire și devotament, apelând la instrumentele științei. Într-un moment politic și geopolitic foarte greu pentru țara noastră, savantul a prezentat în Academie comunicarea „Rolul Academiei Române în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și statului român" (5 aprilie 1940). Convinși de stricta ei actualitate, o reproducem în cele ce urmează, mai ales că anul acesta am aniversat 140 de ani de la cucerirea Independenței de Stat a României, precum și centenarul marilor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz (vara lui 1917) – care au însemnat Verdun-ul nostru, în Primul Război Mondial, făcând posibil marele act al Unirii din 1918. (Prof. univ. Marin Aiftincă)

Niciun popor de pe întreaga față a globului nu a fost mai ponegrit ca poporul român. Neadevăruri patente, statistici anume ticluite, insinuări tendențioase etc. s-au strecurat de mai bine de o jumătate de secol în literatura beletristică și științifică din toate țările, în cărțile cele mai răspândite de informațiuni (lexicoane, enciclopedii, descrieri de călătorii, ghiduri etc.), în descrieri geografice, reviste științifice, ziare și așa mai departe. Toate acestea, în scopul de a se arăta lumii civilizate că în mijlocul Europei trăiește un popor inferior, cu apucături sălbatice, incapabil de a se guverna singur și de a-și civiliza țara în care locuiește. Centrul de unde se conducea, pe la finele secolului trecut, această campanie, fusese ales la Viena.

Cine nu-și aduce aminte, de exemplu, de modul cum eram descriși de către scriitorul Karl Emil Franzos, în răspândita sa carte *Aus Halb-Asien,* al cărei titlu indică îndeajuns conținutul ei răutăcios, sau de cuvintele insultătoare, ca „Walachische Wirtschaft", „Wilde Walachei" etc., care mereu se repetau în presa de atunci. În edițiile mai vechi – de la 1890 – din *Mayer's Conversations Lexicon,* adică în una din acele mari enciclopedii care nu lipsește din biblioteca niciunui german cult, poporul român era descris – după inspirațiile de la Viena – în felul următor (nota red.: textele în limba germană sunt redate în traducerea pe care Grigore Antipa a consemnat-o la subsolul paginilor, în versiunea discursului publicată în *Academia Română – Memoriile Secțiunii Științifice,* Seria III, Tom XV, 1939-1940): „Românul e considerat ca perfid, laș, crud și lenes, defecte de caracter pe care toți vecinii sunt de acord să i le impute." (vol. XIV, ed. 1890)

În cunoscuta carte a lui Umlauft *Die Oesterreichische Ungarische Monarchie* (ed. III), apărută la Viena în 1887 (cu 1.192 pagini), românii erau descriși (pp. 647–649) ca un adevărat popor barbar care trăiește într-o completă sălbăticie. Iată câteva fraze caracteristice: „Românii sunt greoi și înceți în mișcările lor, totuși această încetineală are mai mult caracterul de lene decât de neîndemânare... Ochii negri care predomină au totdeauna o expresie perfidă și scânteiază cu vioiciune la iritare; însă, deîndată ce omul se simte observat, el îi pleacă cu umilință. Părul negru, lung și des, atârnă sălbatic și neîngrijit împrejurul capului."

Pe țăranul nostru îl descrie în modul următor: „Țăranul român este laș, perfid și leneș. El nu va ataca niciodată în față pe un om – mai cu seamă când acesta este înarmat cu arme de foc, de care el are o frică sfântă. El atacă numai din ascunzătoare sau când se găsește în număr covârșitor mai mare, cu intenție de furt, de ex., atacând pe neașteptate în casă; atunci nu mai face nicio diferență între conaționalii săi și alții. În aceste ocazii, comite cele mai rafinate cruzimi. A sta ca un trântor este fericirea vieții sale; ca orientalul, el lasă pe nevastă să muncească."

Urmează apoi descrierea stării culturale a Românilor: „Cultura sufletească a românului este egală cu zero. Treapta culturală pe care stau românii este foarte joasă. Cântecul lor este cu totul monoton și aproape fără melodie; instrumente muzicale deosebite nu au. Poezia nu este acasă între români, poeți remarcabili lipsesc cu totul; în general, literatura națională nu se cultivă. Românii sunt plini de superstiții și cred în cobire, farmece etc., din care face parte și credința în strigoi. Bărbații cu părul roșu sunt considerați ca strigoi, care după moarte sug sângele, de preferință al fetelor tinere. Din această cauză, ei pironesc trupul mortului cu un cui mare de fier în sicriu. Dar nu numai cei cu părul roșu pot fi strigoi. Dacă într-o familie se succedează mai multe decese unul după altul, acesta e un semn că între cei morți se află un strigoi. Atunci se deschide mormântul acelor bănuiți; dacă se găsește o gaură în sicriu, atunci se descarcă un cartuș sau se bate un țăruș de lemn prin sicriu pentru a pironi strigoiul."

Citind o asemenea descripție despre un popor de lași și criminali, care atacă pe semenii săi numai pe la spate, care comite cele mai rafinate cruzimi pentru a prăda, care este lipsit de orice predispoziții culturale, care își profanează mormintele și trage cu pușca în cadavre ș.a.m.d., crezi că autorul a greșit titlul și a voit să descrie vreun popor sălbatic de canibali, din pădurile tropicale ale Africii sau din Patagonia. Și cu toate acestea, autorul era un profesor din Viena și redactor al unei însemnate reviste geografice; cartea sa este semioficială și a apărut în mai multe ediții, iar poporul pe care îl descrie trăia în Monarhia pe care voia să o slăvească.

Firește, alți oameni de știință obiectivi – dintre care mulți chiar de la Universitatea din Viena – făceau în același timp studii serioase asupra țării și poporului nostru și ne descriau, în reviste speciale, cu totul sub un alt aspect și chiar cu deosebită simpatie: romaniștii, între care și Mayer-Lübcke din Viena, recunosc originea noastră romană și limba noastră ca „cea mai conservativă dintre toate limbile romanice"; poezia noastră populară este recunoscută ca cea mai bogată ce se cunoaște la popoarele europene; folcloriștii văd, în poveștile, maximele, tradițiile și zicătorile poporului nostru, un imens tezaur cultural și un adevărat cod de precepte înțelepte pentru călăuza în viață; manifestațiile artistice ale poporului nostru – broderii, țesături, sculpturi în lemn, danțuri etc. – sunt admirate pretutindeni, iar broderia e considerată ca unică, prin finețea ei și combinarea artistică a culorilor; muzica populară română e admirată pretutindeni, atât cristalizată în forme clasice – ca de ex. de colegul nostru Enescu și de o întreagă pleiadă de alți compozitori – cât și popularizată prin lăutarii români, care delectează publicul în restaurantele din toate orasele mari din Occident; și nu mai puțin sunt soliștii sau dirigenții noștri cu renume mondial cât și actorii, care erau chemați în cele mai mari centre muzicale sau de artă dramatică din lume, pentru a juca pe cele mai renumite scene sau a concerta și dirija concerte clasice, în admirația publicului celui mai select.

Criminaliștii citau România ca un exemplu în contra necesității pedepsei cu moartea, arătând că, tocmai în această țară – care nu are pedeapsa cu moartea – se comit cele mai puține crime din toată Europa; ba arătau chiar, că, în România, românul adevărat nu comite decât crime pasionale sau numai când se crede nedreptățit, pe când majoritatea omorurilor, având de scop furtul, se comit mai mult de străinii de neam.

De asemenea, chiar împăratul Franz Iosef lăuda întotdeauna în fața trupelor „vitejia regimentelor sale românești" și tenacitatea, sobrietatea și rezistența regimentelor române.

După luarea Plevnei, bravura soldatului român a fost admirată de toată lumea, așa că chiar noua ediție din *Mayer's Conversations Lexicon,* după ce arată, acum, că vecinii consideră pe acest popor de „hinterlistig, feig, grausam und faul" – insinuare pornită desigur și strecurată aci din cartea lui Umlauft – adaugă: „totuși în ultimul război oriental din 1878 s-a arătat ca un soldat viteaz". Vitejia sa, împotriva celui mai puternic dușman, s-a văzut, încă și mai mult, în luptele de la Mărăști și Mărășești în 1917, pe care însuși dușmanul de atunci a recunoscut-o.

Astăzi, în institutele și laboratoarele noastre științifice se dezvoltă o mare activitate, iar contribuțiile ce le aduc la știința universală sunt din ce în ce mai mari; în publicațiile tuturor academiilor și în revistele mondiale de știință, contribuția științifică a compatrioților noștri este considerabilă; în laboratoarele din Franța, Germania, Anglia, Elveția, Statele Unite etc. românii se disting prin cercetările lor serioase, așa că pretutindeni li se încredințează posturi și misiuni științifice importante.

→

Desigur, pentru aceasta, ar trebui să ne întoarcem la Smith, cel care afirma că *știința economică este studiul avuției* (*wealth*), dar și la cercetătorii moderni care accentuează pe ideea că *bunăstarea economică* (*welfare*) trebuie pusă, obligatoriu, în relație directă cu *etalonul măsurat în bani.* Cum, deocamdată, bogăția nu este o axiomă, nu ne rămâne decât să acceptăm teza că aborigenii din Australia, de pildă, ori beduinii din deșert, și chiar prin extindere, ciobanul nostru mioritic, trăind exclusiv într-o economie de tip tradiționalist-ancestral, și care nu au asociat neapărat elementele materiale, cu bunăstarea, nu sunt, totuși, totalmente străini de factorul economic.

Analizând, de pildă, relația dintre *știința economică* și *antropologie*, autorii compendiului *Homo economicus* constată, de pildă, că economia este teorie pură, în vreme ce antropologia, chiar și economică, este descrierea unor relații, departe de a fi perfecte, dar în care oamenii iau decizii în funcție de educație, de interese și chiar de status-ul lor cultural. Dacă într-o societate economică pură scopul ar fi maximizarea utilității, în realitate, din contră, deciziile nu țin de raționalitate, ci de elementele culturii din care fac parte membrii societății respective. Un exemplu concret asupra modului cum antropologia economică poate explica contextul cultural al lumii în care trăim îl reprezintă analiza modului cum fostele țări comuniste au trecut la economia de piață. Astfel, în vreme ce Țările Baltice, Polonia și parțial Croația au trecut cu brio pragul eficienței, alte țări, inclusiv România, au avut performanțe economice mai slabe. Motivația este căutată tocmai în diferențele culturale: „De la Hegel, la Sartre, marii gânditori au fost de acord că o deplină înțelegere de sine a omului nu poate fi dobândită decât prin alteritate" (*op. cit.*, p. 98). Privită, așadar, în ansamblu, gândirea economică reprezintă o modalitate de eliminare a diferențelor dintre culturi.

Ca o concluzie, omul trebuie privit, deopotrivă, ca o ființă culturală, socială și economică (*homo economicus*), singura modalitate prin care se poate ajunge la maximizarea utilității și, implicit, la bunăstare. Or, sub acest aspect, nu contează cum se produce fenomenul, ci care este rezultatul.

Istoria de lângă noi

Lucrările mari tehnice de însemnătate generală, ca podul de peste Dunăre etc., care s-au proiectat și executat de către inginerii români, alcătuiesc admirația generală.

La toate expozițiile internaționale de bele-arte, pictorii și sculptorii români de mare talent participă în mare număr și obțin premii importante.

Pe scenele celor mai mari teatre, opere și săli de concerte din lume – Comédie Française și diferite teatre din Paris, Burgtheater și Volkstheater din Viena; apoi Opera cea mare și Volksoper din Viena; Opera din Beyreuth; Opera din Paris, Berlin, Roma, München, Milano; Opera Metropolitană din New York etc. – artiști români de mare valoare joacă rolurile principale, fie ca societari ai teatrului, fie ca invitați pentru anume reprezentații sau concerte, sau fie chiar ca autori dramatici, compozitori muzicali, virtuozi etc. Nume ca Agata Bârsescu, la Burgtheater din Viena; de Max, Mărioara Ventura și Jonel la Comédie Française; Viorica Ursuleac, Grozăvescu, Maria Cibotaru, Nectara Flondor la Opera din Viena; Popovici la Beyreuth; D-na Darclée–Hartulari, Zina de Nori, Alice Cocea, Elvira Popescu și atâți alții. Și, pe deasupra tuturor: marele compozitor G. Enescu și întreaga pleiadă de tineri compozitori; maiștri dirigenți de concerte clasice, ca Georgescu, Perlea etc., au făcut și fac gloria artistică a țării în lumea mare.

În administrația noastră de stat, soluțiile date problemelor organizării învățământului și educației tineretului, problemelor sociale etc. prezintă originalitatea lor și reprezintă contribuții prețioase la progresul general.

Progresele enorme, realizate în scurt timp, în dezvoltarea tuturor ramurilor de producție și activitate economică etc. sunt și ele astăzi considerate, în toată lumea, nu numai ca o dovadă de aptitudinile remarcabile ale poporului, ci chiar ca o contribuție originală considerabilă la progresul general al științelor și artelor, cât și al stabilirii normelor pentru organizarea vieții publice și deci pentru progresul și înălțarea omenirii în general ș.a.m.d.

Așadar, în toate direcțiile și în toate ramurile de activitate – intelectuală, artistică, economică etc. – geniul specific românesc, tânăr și vioi, se manifestă și străbate în primele rânduri.

Acesta este, în realitatea sa, poporul arătat de ponegritorii săi, cu atâta lipsă de bună-credință, ca barbar și lipsit de orice aptitudini intelectuale, a cărui „cultură spirituală este egală cu zero", a „cărui treaptă culturală este cu totul inferioară", al cărui „cântec este monoton și fără melodie", la care „poezia nu este acasă", unde „poeții lipsesc cu totul" etc. etc.!!!

Domnilor Colegi,

Cu toate aceste constatări obiective ale străinătății asupra manifestărilor noastre culturale, cu toate rezultatele cercetărilor științifice urmărite sistematic de oameni de știință serioși din toate specialitățile și de institute cu renume, din străinătate, asupra originei, limbei, firii, legislației și organizației poporului român, precum și asupra țării sale; cu toate acestea – și nu exagerez dacă zic că, și cu toate dovezile de simpatie reală ce ne vin de la oamenii serioși și de la publicul mare chiar din țările de unde au pornit aceste ponegriri răutăcioase – campania pornită în trecut a continuat și mai departe, cu tenacitate, de astă dată însă cu centrul principal la Budapesta, atât în presa zilnică europeană, cât și chiar în reviste științifice cunoscute.

E de admirat dibăcia cu care acești dușmani tainici ai poporului nostru – sau, cum le zice în *Lexiconul* lui Mayer, „vecinii care informează Europa despre România" – au știut să îmbrace într-o formă științifică – și uneori cu aparență de simpatie prefăcută – toate ticluirile și insinuările lor, spre a le putea strecura în organele cele mai importante de publicitate din toată lumea, sau spre a le publica în cărți cu aparențele cele mai serioase de obiectivitate științifică, contestându-ne originea, limba, toate calitățile culturale și însușiriile firești – trupești și sufletești –, progresele ce le-am făcut etc. Chiar de pe catedra fostei Universități maghiare din Cluj, rectorul de atunci al acelei universități – cunoscutul histolog St. Apathy – predica elevilor săi la cursul de biologie că „valahii sunt un popor inferior, lipsit de orice calități culturale, care este menit să dispară în lupta pentru existență".

Dar nu e vorba numai de timpurile mai vechi, ci, în publicațiuni cu mult mai recente, menite a avea o mare răspândire, se repetă, sub altă formă, exact aceleași insinuațiuni ca cele de pe vremea lui Karl Emil Franzos, sau ca cele din cartea geografului profesor F. Umlauft. În anul 1918 – atunci când Germania se considera încă biruitoare în războiul mondial și ungurii sperau ca la pacea generală să-și mai poată întinde frontierele peste Carpați – apare la Budapesta, în limba germană, un elegant volum intitulat *Ungarii,* redactat de persoane cu cele mai înalte situațiuni în lumea științifică, în cap cu Albert v. Berzeviczy, președintele Academiei Ungare de Știință. Este o descriere de propagandă în străinătate, bogată în statistici și material științific și cu toate aparențele de cea mai strictă obiectivitate. Capitolul despre naționalități este redactat de cunoscutul geograf, profesorul Eugen v. Cholnocky, care în descrierea ce o dă valahilor trece cu buretele peste toate cercetările științifice ce s-au făcut asupra originii poporului și limbii române și strecoară, cu multă dibăcie și aparență de obiectivitate științifică, toate vechile și cunoscutele absurdități tendențioase. După el, românii, împinși de turci, au părăsit țara lor de origine balcanică abia prin sec. XII–XIII. În Transilvania se cunoșteau atunci – scrie el – numai cele trei naționalități: ungurii, secuii și sașii (...)".

„Întreaga lor ființă etnică dovedește că prin originea lor erau nomazi de munte – păstori alpini – probabil rude de ale Skipetarilor... Limba lor arată o puternică influență slavă și aproape o tot atât de puternică influență latină medievală, mai apropiată de italiană decât de latină. Această influență italiană s-a putut exercita numai în regiunea coastelor Adriaticei, căci cu dominația romană în Transilvania și cu fabuloasele resturi ale dacilor, ei nu au nimic a face."

După aceea arată că populațiunea originară a Transilvaniei, scăzând mereu din cauza războaielor necontenite cu turcii și tătarii, românii s-au scoborât din munți în bazinul Transilvaniei și s-au apucat *nolens-volens* de agricultură. (...)

Aceasta este, după marele geograf și obiectivul om de știință ungur, prof. v. Cholnocky, originea românilor din Transilvania, pe care de altfel el îi apreciază foarte mult – cu o simpatie prefăcută! – atunci când stau în adevăratul lor culcuș, la pășunile de pe crestetele munților nelocuibile pentru alte popoare. „Acolo ei sunt nefalsificați, capabili, simpatici, ospitalieri, cinstiți și, în ființa lor etnică, cu totul originali și interesanți. Acolo unde se ocupă însă de agricultură, sunt mai puțin la locul lor, acolo bunele lor însușiri se pierd."

Firește, cam tot astfel justifică și coloniștii albi purtarea lor față de popoarele primitive de pe alte continente, pe care le-au împins în pădurile tropicale; acolo sunt și acești „natives" (indigeni) simpatici, cinstiți și originali, numai cu condiția să nu se scoboare la câmpie pentru a le face concurență. Si pășunile bogate din munții Transilvaniei trebuiau doar utilizate pentru economia națională ungară, și numai acești „natives" care, cu mari sacrificii, s-au putut adapta – sub regimul crud al selecțiunii naturale – acestor condițiuni grele de viață, puteau doar să le facă productive. (Este o curioasă teorie de ocazie – emisă tocmai de un geograf – că însușirile fundamentale ale unui popor, care sunt adânc înrădăcinate în firea sa etnică și consolidate în timp de milenii, să poată varia după altitudine: Când locuește pe munte, acest popor este „unverfälscht tüchtig, simpatic, ospitalier, cinstit și în etnicul său cu totul original și interesant"; când se scoboară însă la vale pentru a se ocupa cu agricultura, toate bunele sale însușiri firești dispar. Teorie care are aceeași valoare științifică precum cea, despre care am amintit mai sus, a biologului prof. Apathy, fostul rector al Universității ungare de la Cluj, ambii abuzând de prestigiul științei pentru justificarea unor urâte și ridicole scopuri politice.)

De altfel, autorul arată – cu o oarecare satisfactie ascunsă – numărul mare de analfabeți și starea lor de inferioritate culturală: „Clerul inferior, cu deosebire cel al românilor greco orientali, a contribuit mult că poporul a rămas într-o stare culturală atât de înapoiată."

Condițiunile grele naturale în care acest popor a fost constrâns să trăiască, numai ca cioban, pe culmile munților, și lipsa de școli în limba sa națională, desigur că acestea – după autor – nu explică numărul mare al analfabeților, ci numai popa – adică singurul lor învățător și conducător cultural este găsit că ar purta toată vina!

Am citat poate prea mult din această carte – redactată chiar de președintele și membrii unei Academii științifice –, dar era necesar, pentru a pune în evidență că, în adevăr, campania de ponegrire a țării și a poporului român a continuat să persiste, uneori sub o formă mai obiectivă și cu aparență de simpatie prefăcută, dar în fond tot atât de răutăcioasă și încă cu atât mai insinuantă. Și acestea continuă mereu, atât prin cărți, literatură etc., – din care aș putea să citez multe titluri cu totul actuale – cât și mai cu seamă sub scutul pseudonimelor și anonimatului, în acele organe ale presei zilnice din toată lumea, scrise atât în limba germană cât și în cele franceză, engleză sau italiană, în care o propagandă îndemânatică știe să-și facă drum. Folosindu-se mereu de orice pretext, exagerând relele și defectele, ignorând și ascunzând bunele, ei au mers înainte; căci, cred că, cu toate dezmințirile ce se pot da, calomnia își face și ea drumul ei și că, la momentul prielnic, le va putea fi de folos.

După asemenea descrieri, strecurate în toată lumea cu dibăcie, ne cunoaște astăzi pe noi străinătatea neinițiată, iar omul de rând – care alcătuiește majoritatea populațiunilor ei – judecă chestiunile noastre vitale, după ele.

Domnilor Colegi,

As putea să continui a vă arăta și o întreagă serie de asemenea atacuri și insinuări cu totul recente, menite a zăpăci lumea cu privire la poporul nostru și stările culturale, politice și sociale de la noi. Mă opresc însă aci cu citatele; căci cele arătate sunt suficiente pentru a ne lămuri pe noi: ce se urmărește, cine le pune la cale și ce este de datoria noastră să facem. Totodată însă nu cred nici necesar de a intra prea mult în chestiunile actuale și a provoca polemici inutile într-o atmosferă care e deja atât de încărcată. E destul că știm cu cine avem a face și ce se vrea.

În adevăr, toată această campanie de ponegrire are o explicațiune cu mult mai profundă decât cea, în aparență, sentimentală. Și anume: poporul român are o întreagă serie de dușmani naturali, care – cunoscând marile calități intelectuale și virtuțile sale sufletești – au un interes fundamental de a nu-l lăsa să se consolideze și să formeze un stat puternic pe teritoriul său etnic. Tot astfel, fiecare din vecinii care-l înconjoară dețineau câte o bună parte din acest teritoriu etnic, cu o numeroasă populațiune românească pe el. Ei trebuiau dar, atât să justifice starea de inferioritate socială și culturală în care se sileau să țină această populație subjugată, cât și să caute să micșoreze, cât mai mult, prestigiul celor rămași liberi, și chiar să-l slăbească, pentru ca aceștia să nu ajungă în stare să libereze odată pe frații lor.

Pe de altă parte, la bogățiile naturale ale acestei frumoase țări râvnea toată finanța internațională, care prefera să aibă a face cu un stat slab, neconsolidat – pentru a putea obține mai cu ușurință tot felul de concesiuni și a acapara astfel întreaga sa viață economică – decât cu un stat puternic, capabil de a-și dezvolta bogățiile sale naturale prin propriile forțe. Interesul politic fundamental, de a nu lăsa statul român să se consolideze, era, pentru unii vecini, cu atât mai mare, cu cât el sta și în calea politicii lor de expansiune – fie spre răsărit, fie spre apus – și de aceea ponegrirea lor nu era decât o pregătire prealabilă pentru ocazia unei eventuale împărțiri definitive a acestui stat.

Astăzi, în fine, când unitatea națională pe teritoriul etnic este un fapt îndeplinit, campania de ponegrire se mai conduce în speranța că, oprindu-se în loc consolidarea noului stat, vecinii noștri vor putea – profitând de vreo ocaziune – să-și reia iarăși, cel puțin în parte, teritoriile ce le-au pierdut. Campania dusă astăzi, cu atâta înverșunare și cu enorme cheltuieli de propagandă, în toate țările lumii, contra noastră, sub numele de „revizionism", nu este nici ea decât continuarea, sub o nouă formă, a vechii campanii de ponegrire, cu aceleași tendințe și cu metode adaptate noii situații politice.

În fine, la toate acestea se mai adaugă și faptul că România, în afară de „evreii pământeni", mai are un mare număr de „evrei minoritari" cât și de „evrei emigrați" care se dau în străinătate drept „experți în chestiile românești" – din acei cu trecere mare în presa lumii și care stau în serviciul marii finanțe internaționale. Și aceștia caută să mențină apa tulbure, pentru ca inspiratorii lor să poată deveni iarăși stăpâni pe viața economică a acestei bogate țări.

Ceea ce scriu aceștia despre noi, în presa mondială sau în broșuri și volume, nu diferă de campaniile din trecut, decât doar ca formă și cu aparențe de mai mare obiectivitate, fondul însă e cu atât mai tendențios.

Istoria de lângă noi

Un diplomat al unei ţări neutre străine, care era în post în Statele Unite şi a fost mutat ca însărcinat cu afaceri al ţării sale în România, mi-a spus că, dorind să se informeze despre noua ţară în care era creditat, nu a găsit în librăriile din Statele Unite altă carte despre România decât un volum englez de un domn Bercovici – un evreu originar din România –, şi că, venind apoi în ţară, a rămas înspăimântat de neadevărurile şi răutăţile ce le-a citit în acea carte despre ţara noastră.

Toate citatele pe care le-am reprodus până aci privesc numai campaniile ce s-au dus în contra noastră de către vecinii noştri de la Apus, cu interesele speciale ce le urmăresc ei şi pe care le cunoaştem prea bine. Dar, nu mai puţin tendenţioase sunt şi campaniile pornite de la vecinii noştri de la Răsărit şi de la Sud. Fiecare, după interesele speciale ce le urmăresc, caută să ne descrie ca „sălbatici", mobilizând pe „tovarăşii de idei" şi mai cu seamă pe „prietenii" lor, scriitori de talent – angajaţi în serviciile lor de propagandă din ţările apusene şi grupaţi în asociaţii cu diferite titluri ca „Liga drepturilor omului", „Liga antimilitaristă", „pacifistă", „antifascistă" etc., pentru a arăta lumii civilizate „atrocităţile şi barbariile" comise de români în Basarabia sau Dobrogea. Propaganda comunistă, prin postul de radio de la Tiraspol, vorbeşte zilnic despre „călăii" sau „câinii de la Bucureşti", iar Societatea „Dobrogea" din Sofia – ţară cu care noi avem mari interese comune şi ţinem să fim în relaţii de prietenie – protesta în toate ţările civilizate contra „barbariei comise de români contra bulgarilor din Dobrogea".

Iată dar o întreagă serie de interese mari, care ne-au făcut atâţia duşmani şi care explică îndeajuns tenacitatea luptei ce se duce în contra noastră, cu această armă perfidă a ponegririi, şi care desigur va continua atâta timp cât lumea din ţările civilizate nu va găsi o literatură cinstită, care s-o poată informa în mod exact asupra ţării, poporului şi stărilor de la noi, cât şi asupra drepturilor noastre sfinte.

Domnilor Colegi,

Astfel fiind trista realitate, întrebarea este: ce trebuie şi ce putem să facem pentru a ne apăra. Căci trebuie să ne dăm bine seama că nu e vorba numai de bârfeli şi calomnii pornite din ura şi antipatia unor inconştienţi, pe care demnitatea şi conştiinţa ce o avem despre drepturile şi valoarea noastră şi de aportul considerabil pe care-l aduce poporul nostru la progresul omenirii, ar cere să le tratăm cu dispreţ şi să ne căutăm de treabă. E vorba însă de o adevărată campanie, metodic organizată, cu scopul bine definit de a provoca indignare pentru „nedreptatea ce s-a făcut" şi a induce în eroare publicul mare din toate ţările cu influenţă decisivă, pentru că – astăzi, când, în ultima linie, el decide politica statelor – acestea să fie influenţate în atitudinea lor faţă de noi şi în încrederea ce o pot acorda cinstei şi destoiniciei noastre; ba chiar ca, la pacea generală ce se va face, pretenţiile lor cu totul nejustificate să fie luate în considerare.

După cum însă ofensiva este metodic organizată şi condusă, tot astfel trebuie să fie şi cu defensiva noastră. Multe sunt căile şi multiple mijloacele pe care putem să le folosim: Statul cu serviciul de propagandă, ştiinţa cu societăţile ştiinţifice, presa, instituţiile culturale, societăţile de turism, comerţul etc., fiecare poate desfăşura o activitate importantă; trebuie însă să existe un plan de activitate, o conducere unitară şi o organizare care să precizeze rolul, mijloacele şi căile fiecăruia.

Oricât de importantă ar fi chestiunea, nu poate intra în cadrul acestei conferinţe, de a ne ocupa de detaliile acestei organizaţiuni. Scopul pe care-l urmăresc acum este, ca, în calitate de vechi academician, să arăt care cred că este rolul Academiei Române – ca fiind cea mai înaltă instituţie de cultură a neamului românesc, care veghează şi dirije evoluţia sa – în această luptă, pentru apărarea demnităţii şi prestigiului poporului şi ţării noastre ponegrite, şi care trebuie să fie căile pe care să purcedem şi mijloacele demne de care situaţia şi îndeletnicirile noastre ne permit să ne servim.

Înainte de toate trebuie să ne dăm bine seama că Academia Română, ca institut naţional de înaltă cultură, căruia îi este încredinţată înălţarea sufletească a poporului român – prin cultivarea adevărului, binelui şi frumosului, prin conservarea şi dezvoltarea firii sale etnice, a limbii şi gândirii sale şi a sporirii energiei sale colective prin cultură – nu poate duce lupta decât pe temeiul acestor îndeletniciri şi pe căile indicate de ele. Această cale nu poate fi decât de a lua asupra ei – cu tot prestigiul pe care şi l-a câştigat şi de care se poate bucura o astfel de instituţie naţională – sarcina de a informa, în mod sincer, străinătatea asupra stărilor reale de la noi, spunând tot adevărul, fără a căuta să ne ascundem păcatele şi fără a intra în niciun fel de polemică, şi să lase apoi presei zilnice sarcina de a demasca izvoarele provenienţei acestei campanii de ponegrire şi interesele reale ce le ascund ele. Ea e datoare să o facă, chiar şi în interesul acelor popoare care sunt induse şi ele în eroare de către proprii lor propagandişti şi agitatori. Aceştia, prin neadevărurile ce le debitează zilnic, le dezvoltă speranţe irealizabile şi periculoase şi întreţin astfel o atmosferă contrarie realizării intereselor lor superioare de stat, care le dictează nevoia să trăiască în bune relaţii cu vecinii lor şi chiar să colaboreze cu ei, spre a-şi asigura viitorul, consolidarea statului şi propăşirea culturală şi economică ca state naţionale.

Domnilor Colegi,

Poporul român, după 18 veacuri de chinuri sufleteşti şi trupeşti, a ajuns în sfârşit, graţie tenacităţii şi vitejiei sale, să se vadă stăpân în ţara sa şi să-şi formeze un stat naţional pe teritoriul său etnic. El se află astăzi în faţa celei mai grele probleme: de a-şi organiza noul său stat şi de a-şi aşterne bazele viitorului său.

Bunul simţ, care l-a condus în vremuri de grele chinuri şi suferinţe şi care l-a făcut să-şi păstreze atâtea veacuri firea şi naţionalitatea sa neatinse, îl povăţuieşte şi de astă dată. El este călăuza care-i arată calea pe care trebuie s-o apuce, pentru a ajunge în stare să creeze pe acest teritoriu o civilizaţie proprie, demnă de strămoşii săi daci şi romani, şi pentru a-şi putea dezvolta – prin cultură, ştiinţă şi educaţie – minunatele însuşiri fireşti – trupeşti şi sufleteşti – care-l caracterizează. Graţie acestui povăţuitor elementar – serios, cumpănit şi oţelit în vremuri grele de luptă şi răbdare – poporul român este sigur că va fi în stare să-şi îndeplinească misiunea sa, aceea pe care i-o indică ţara pe care o locuieşte, cu situaţia ei geografică, originea sa şi firea sa aleasă.

Organizarea unui stat nou din mai multe porţiuni de ţară şi cu populaţiuni – dezvoltate şi trăite, timpuri mai mult sau mai puţin îndelungate, sub regimuri legale diferite – este însă o chestiune grea, a cărei rezolvare cere multă prevedere şi chibzuinţă. Este vorba, înainte de toate, de a formula toate problemele fundamentale pe care le impune natura ţării, cu situaţia ei geografică şi politică, şi de a crea o stare care să permită o unitate sufletească a tuturor locuitorilor şi o comunitate de muncă după un plan unitar pentru rezolvarea lor. Această muncă colectivă nu poate fi organizată decât pe principiul diviziunii muncii şi adaptată aptitudinilor speciale ale fiecărei categorii de locuitori, spre a putea da astfel fiecare maximul de contribuţie la rezolvarea înaltelor ţeluri ale întregului, deci a statului comun pe care l-a format.

Tocmai de aceea, bunul simţ al poporului român îl povăţuieşte de pe acum, de a nu cădea în greşelile statelor de tirania şi exploatarea cărora abia a scăpat, căutând a se răzbuna pentru suferinţele din trecut sau apăsând fragmentele de alte popoare care trăiesc în mijlocul său; căci naţionalismul nu trebuie confundat cu xenofobismul, acesta fiind întotdeauna un rău sfătuitor. Noul stat trebuie dar să fie bazat pe dreptate şi pe respectul drepturilor tuturor cetăţenilor săi – ori de ce origine, limbă sau confesiune ar fi. El trebuie să-i considere pe toţi acei cari vor să fie cetăţeni credincioşi ai acestei ţări, ca membri ai unei naţiuni colective, legaţi între ei, atât prin acele interese comune superioare care le sunt dictate de convieţuirea lor într-un stat pe pământul aceleiaşi ţări, cât şi de tovărăşia de luptă ce au a o duce împreună pentru apărarea, civilizarea şi propăşirea muncii fiecăruia, în vederea realizării intereselor superioare ce-i leagă, atât între ei cât şi de ţara care le e patria tuturora. Tocmai de aceea, activitatea sa culturală, în loc de a tinde să lovească în unii, trebuie să se întindă deopotrivă asupra tuturor fiilor ţării, spre a stabili între aceştia o comunitate de gândire şi de simţire şi a-i pregăti pentru tovărăşia de muncă şi de luptă.

Alcătuirea planurilor generale, pentru a organiza o asemenea muncă colectivă a întregii naţiuni, cere însă o cunoaştere aprofundată – în toate detaliile ei – a întregii ţări şi a directivelor care decurg din natura ei pentru felul de viaţă şi de muncă a populaţiunii ce o locuieşte. Fiecare cetăţean, din orice parte a ţării, trebuie însă să cunoască atât interesele fundamentale ale întregului cât şi interesele speciale ale fiecărei părţi, spre a-şi putea pune în concordanţă munca sa cu ele şi a înlesni conlucrarea în vederea unui scop mai înalt: acela al organizării cât mai temeinice a noului stat. Fiecare trebuie să se cunoască unii pe alţii cât şi interesele superioare care îi leagă şi pe care au a le apăra.

Problema organizării noului stat şi aceea a stabilirii unei unităţi sufleteşti a cetăţenilor care-l compun cere dar, pentru rezolvarea ei, înainte de toate, o popularizare cât mai largă a tuturor cunoştinţelor privitoare la ţară, cu natura ei, şi la populaţiunea ei, cu raporturile etnice, sociale, culturale şi economice, ce leagă între ei pe diferitele categorii de cetăţeni cât şi de ţara care le dictează directivele politicii ce are a o urma statul ce-l compun.

Bunul simţ al poporului român îl mai povăţuieşte că statul pe care-l organizează pe teritoriul său etnic nu poate duce o viaţă izolată şi că trebuie să trăiască într-un continuu schimb de bunuri materiale şi sufleteşti cu popoarele şi ţările care-l înconjoară şi cele ale lumii întregi, în interiorul căreia îi revine de asemenea un rol determinat. El ştie că produsele muncii sale se consumă în mare parte în alte ţări şi că, el însuşi, pentru a-şi asigura un trai mai bun, material şi sufletesc, are nevoie de produsele muncii altor popoare din ţări îndepărtate. El ştie dar, că şi omenirea întreagă e silită a desfăşura o muncă colectivă pe baza principiului diviziunii muncii şi că, în această colaborare paşnică a popoarelor, el are o misiune specială de îndeplinit pe teritoriul său etnic.

El are aci, mai întâi, o misiune culturală: de a spori, înnobila şi perfecţiona pe această cale puterile fizice şi sufleteşti ale întregii sale naţiuni şi a o pregăti astfel pentru o muncă mai rodnică, pe toate terenurile, pentru ca să poată satisface nu numai nevoile sale proprii, ci şi ale omenirii. Şi, mai are apoi şi o misiune civilizatorie: spre a perfecţiona şi îndulci neîncetat raporturile dintre cetăţenii săi, înlesnindu-le munca paşnică comună, cât şi spre a perfecţiona tot mai mult mediul său de trai, punând în valoare frumuseţile şi bogăţiile ţării sale şi înlesnind producţiunea tuturor acelor bunuri materiale care alcătuiesc schimbul său cu alte ţări.

Dar şi pentru îndeplinirea acestor înalte misiuni pe teritoriul propriu, cât şi pentru înlesnirea acestei paşnice colaborări în producţia şi schimbul mondial de bunuri, este nevoie ca atât populaţiunea ţării cât şi popoarele cu care stăm în relaţiune să fie cât mai bine informate asupra ţării noastre, cu izvoarele ei naturale de producţie şi asupra gradului de dezvoltare al aptitudinilor, capacităţii şi organizării populaţiei de a le pune în valoare şi de a le face accesibile consumaţiunii mondiale. O popularizare intensă, în afară de graniţele ţării, a tuturor cunoştinţelor privitoare la ţara noastră cu bogăţiile ei, la starea populaţiei ei şi la organizarea ei administrativă, economică şi culturală, este dar tot atât de necesară ca şi înlăuntrul acestor graniţe.

Din cele arătate până aci, se vede de la sine necesitatea unei serii de cărţi despre România, pe care să le prezentăm publicului din toate ţările şi să arătăm care anume au fost considerațiunile care ne-au împins să organizăm editarea lor, şi anume: înlăuntru, formularea problemelor fundamentale, decurgând din bazele geografice, care dictează felul de viaţă şi de muncă al întregii populaţii – ori de ce origine, limbă, naţionalitate şi confesiune ar fi ei – şi care deci trebuie să-şi unească într-o comunitate de gândire şi simţire şi să dea directivele politice ale statului; în afară, nevoia de a informa, cât mai precis şi obiectiv, pe toate aceste popoare cu care stăm în legături de orice fel, de a-i feri de falsele insinuări şi de influenţele vătămătoare ale scrierilor tendenţioase, înlesnind astfel orice fel de relaţiuni de schimb de bunuri materiale şi sufleteşti precum şi o colaborare paşnică cu ele, în interesul superior al progresului omenirii.

Scopul acelor cărţi nu poate fi dar o reclamă, pentru a vinde mai bine produsele ţării noastre, nici polemicile, pentru a ne apăra sau a ataca pe duşmanii noştri. Ele vor căuta a expune adevărul, astfel cum decurge el din cercetările ştiinţifice obiective, fără multe comentarii şi interpretări şi fără nicio tendinţă de a ne lăuda sau de a ne ascunde defectele, căci tocmai aceasta ar aduce cel mai mare rău cauzei. Arătând lucrurile cum sunt şi criticându-le aspru acolo unde trebuie criticate, vom da dovadă că suntem pe cea mai bună cale de a le îndrepta singuri.

→

LARICS

Acad. Victor VOICU

Laboratorul pentru Analiza Războiului Informațional și Comunicare Strategică (LARICS) este o reușită a Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale (ISPRI) „Ion I.C. Brătianu" al Academiei Române. Felicitări prof. Dan Dungaciu și tuturor colegilor și colaboratorilor săi pentru această realizare, necesară și simbolică pentru vremurile noastre.

Într-o lume în care predomină delăsarea și indiferența față de problemele cronice ale societății românești, identificate sau nu, apariția unei astfel de structuri în cadrul unui institut al Academiei Române este un semnal pentru redresarea speranțelor în luciditatea noastră.

Lumea, Europa și la fel țara noastră nu străbat o perioadă în care optimismul și siguranța pe termen mediu și lung par a fi certitudini.

Agresivitatea manifestată de către unii dintre vecinii noștri pune în pericol potențial atât România cât și, nu în mai mică măsură, proiectul generos al Uniunii Europene. Am fi prea naivi – și nu suntem! – să credem că acești vecini nu doresc, cu ardoare, dezintegrarea Uniunii Europene, pentru a-și atinge scopurile politice și de expansiune.

Chiar dacă, în primitivismul lor, acești vecini, mă refer la Rusia lui Putin, recurg, conform unei tradiții istorice, la amenințări armate, fără decență, măcar diplomatică, nu acesta este pericolul cel mai mare.

O propagandă disimulată, bine organizată și cu dispersie și acoperire europeană și mondială, manipulează mase mari de cetățeni cu informații false, defăimări, propagandă privind măreția lui Putin, susținerea unor anumite candidaturi la conducerea statelor europene sau chiar mai mult decât atât!

LARICS a identificat și analizat armata de trolli a Federației Ruse sau armata de trolli a Kremlinului. Investițiile pentru plata jurnaliștilor, bloggerilor, comentatorilor *online* aserviți propagandei pro Putin, antioccidentale, anti UE, anti NATO, ajung la 5-7 miliarde de dolari.

Există investigații jurnalistice relevante asupra acestui tip de activitate pro Kremlin, coordonate de Serviciul Federal de Securitate din Rusia (FSB), date publicate și de *The Guardian* în 2015. Date ample sunt publicate de LARICS sub semnătura Elenei Onu în Adevărul.Ro. (...)

Un raport publicat de către Institutul Afacerilor Internaționale din Finlanda, intitulat „Ceața minciunii. Strategia rusească a minciunii în conflictul din Ucraina", a demonstrat printre altele promovarea unor teze ideologice caracteristice perioadei sovietice. Evident că procesul este extrem de periculos pentru manipularea generațiilor tinere, fără experiența directă a propagandei comuniste, deosebit de penetrantă.

Există o agresivitate evidentă împotriva opiniilor diverse, a liberei exprimări. Să nu uităm reacțiile unor pseudolideri de opinie, endogeni, față de Apelul academicienilor. Am comis, după părerea lor, un delict de opinie, deși, pe multe canale ale mass-mediei, problemele grave cu care se confruntă societatea românească sunt adesea prezentate realist și fără escamotare.

La nivel european și național este o fraudă dacă ai opinii despre LGBT, familie sau migrație, altele decât cele acceptate de corectitudinea politică. Ești tratat drept antioccidental, antidemocratic. Se încearcă cu perseverență impunerea dominației minorității, indiferent de tipul sau relevanța sa.

Inclusiv a minorităților etnice. Statutul Ținutului Secuiesc a apărut în Monitorul Oficial...

Se impune nu egalitate, ci dominația minorității și supunerea majorității.

Într-una din analizele LARICS se abordează acest subiect. Printre altele, autorul, George Scarlat, demonstrează că serviciile de comunicare și birourile de presă nu fac analize de fond, iar România este vulnerabilă în fața războaielor informaționale.

Relevantă este lipsa de discernământ a presei românești și comportamentul de amplificator al campaniilor antiromânești. Autorul menționat analizează și provincialismul presei, inclusiv al politicienilor români, vizând infailibilitatea presei occidentale.

Foarte relevant este „războiul identitar" din Republica Moldova, caracterizat de câteva sintagme și confuzii deliberate. Recensământul din Moldova a scos în evidență faptul că la rubrica „naționalitate" scrie „Republica Moldova". A apărut sintagma „națiune civică", utilizată de politicieni și lideri de opinie din Republica Moldova, eludând faptul că „Republica Moldova" a apărut în numele unor determinante identitare, în primul rând limba română! Adică revendicări etnice, nu civice, după cum subliniază autorul articolului, Dan Dungaciu.

Devine ilară manipularea înscrisă pe un afiș: „Noi vorbim limba moldovenească". O fi mesajul convingător pentru cineva? Dan Dungaciu citează „teorema lui Thomas": *un fapt fals, perceput ca real, devine real prin consecințe.*

Referitor la protestele din Piața Victoriei, mass-media rusească, preluând mesajul scurt al Ministerului Afacerilor Externe rusesc, a dezvoltat țintele care să ilustreze „ce se întâmplă în țara care visa să se unească cu țara vecină, Moldova".

Temele identificate au fost printre altele: violența protestelor, dezbinarea țării, maidanul românesc, situația economică, sentimentele antirusești, Uniunea Europeană nu ajută România, NATO și România, MAE rus despre pericolul reprezentat de România.

Este evidentă discrepanța vădită dintre realitatea evenimentelor și mesajele propagandei rusești.

Proiectul propagandistic „Moldova nu e România", prezentat relevant de George Damian, deși are multe stângăcii, ne atrage atenția prin agresivitatea lui antiromânească. Printre altele, insistă că *Republica Moldova este asediată de România...*

Exemplele sunt numeroase, dar asta nu-i singura problemă de identificat.

Rusia dezvoltă o propagandă amplă, intensă, pe multiple canale. Desigur, trebuie combătută, dar nu oricum. Noi, Academia Română, și institutul am înființat o structură competentă capabilă să identifice și să acționeze.

Se admite că eficiența propagandei antiromânești, și nu numai, este corelată cu crizele de încredere în instituții și în valorile societății românești. Acest tip de criză se manifestă evident și la alte niveluri (Europa, USA etc.). Neîncrederea din interior, cultivată, este cea care subminează societatea românească și crește eficiența propagandei antiromânești. Neîncrederea și bagatelizarea valorilor românești sunt arme eficiente pe termen mediu!

Este dificil să nu-mi revină în minte adevărul biblic că *templul se dărâmă cu uneltele făurite în interiorul său!* Sau Imnul nostru național: *Deșteaptă-te, române/ Din somnul cel de moarte/ În care te-adânciră/ Barbarii de tirani.* Un distins om de cultură, scriitorul Florentin Popescu, scria, în revista *Sud:* „mă întreb dacă barbarii de tirani sunt numai din afara țării, sau și alții, din interiorul ei."

O analiză foarte interesantă este cea a lui Cristian Barna și Cosmin Dugan, în sfera mecanismelor neuropsihice ale manipulării populației prin mijloace foarte diverse, de la zvonuri până la zona medicală, substanțe psihotrope, manipulare motivațională prin bani, recompense, șantaj, ideologie, privilegii economice și/sau politice etc.

Utilizarea „rebelilor" naționali, dificil de distins de mercenari, delincvenți, psihopați etc., face din neuroștiință un domeniu de interes militar, a cărui dezvoltare ar putea fi o țintă potențială vizând războaiele hibride.

Aș vrea să sugerez, deci, că ar trebui să luăm în considerare și războiul hibrid din interior, al românilor cu românii.

Aș vrea să enunț câteva aspecte care sunt comentate și în mass-media, fără prea mare insistență, fiind ușor trecute în plan secundar de către evenimentele politice. În esență, relev campaniile de presă și pe internet împotriva: Bisericii Ortodoxe Române, Academiei Române, familiei tradiționale, împotriva valorilor românești, oamenilor de cultură, scriitori, fie din trecut, fie în viață, împotriva medicinii românești, finalmente, împotriva identității naționale (așa cum au fost reacțiile de o agresivitate neașteptată împotriva Apelului a peste 100 de academicieni).

Se pune problema: sunt aceste campanii agresive spontane sau sunt declanșate conform unor pregătiri prealabile? Ce-i mână pe ei (pe organizatori) în această luptă?

Înainte de a aborda sumar problemele sugerate mai sus, aș vrea să evoc reacțiile responsabile și elegante ale unor mari oameni de cultură în diverse publicații.

Foarte relevante ca reacție la campaniile respective mi se par discursul doamnei Ana Blandiana la Universitatea Babeș-Bolyai, articolele lui Paul Ghițiu, prof. Mircea Martin, articolele din *Contemporanul* de Theodor Codreanu, Mircea Platon, Magda Ursache, Horia Pătrașcu și Bogdan Crețu. Sau „Vânătoarea de oameni mari" din volumul *Acasă-n exil* de Aura Christi, redactorul-șef al revistei *Contemporanul – ideea europeană.*

Citez din Theodor Codreanu: „Vine acum Nicolae Breban și ne pune în față o nouă construcție românească, abordând aceeași temă eliadescă din 1953, cu o forță epică și filosofică excepționale. De ce o face tocmai acum, când elitele românești, îndoctrinate *political correctness* sunt convinse că, de un sfert de veac încoace, România trăiește în paradisul libertăților democratice?

→

Textul de față a fost prezentat de acad. Victor Voicu, secretatul general al Academiei Române, în deschiderea conferinței de lansare a LARICS, în Aula Academiei Române, pe 26 aprilie 2017. Cu acest prilej, au mai susținut prelegeri acad. Ioan-Aurel Pop, acad. Daniel Dăianu, prof. univ., Cătălin Zamfir, MC al Academiei Române, amb. Cristian Diaconescu și prof. univ. Dan Dungaciu, director al ISPRI.

Această carte va trebui dar să trateze: mai întâi descrierea țării cu natura și clima ei; descrierea populațiunii cu însușirile ei fizice și sufletești și cu structura ei etnică și socială. După aceasta va urma descrierea statului, cu evoluțiunea sa de până astăzi și țelurile sale pentru viitor, tratând apoi mai pe larg activitatea și organizarea administrativă, juridică, financiară, economică și culturală.

În toată descrierea aceasta, se va considera populațiunea ca o unitate politică, cu deplină considerare a drepturilor și îndatoririlor minorităților etnice ce le conține, și se va arata rolul poporului român în întregul stat și față de fragmentele de popoare cu care conviețuiește pe teritoriul său.

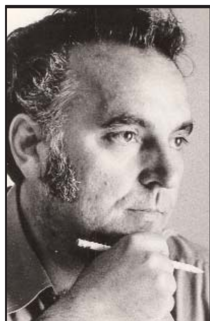
Domnilor Colegi,

Procedând în acest fel, cu calm și demnitate, Academia Română, cu marea sa autoritate, ținând la dispoziția lumii civilizate un izvor de informații sigure și obiective asupra țării noastre, va aduce un real serviciu, nu numai poporului și Statului Român – în contra căruia dușmanii săi ascunși caută, prin calomnii și insinuări, a mobiliza ura și disprețul lumii civilizate greșit informată – ci și întregii omeniri. Acesteia, ea îi va arăta, cu date pozitive, capacitatea și valoarea morală reală a acelui popor pe care situația geografică l-a așezat la gurile Dunării, unde – ca și Holandei la gurile Rhinului – i-a revenit importanta misiune mondială de a păzi libertatea navigațiunii internaționale la gurile celui mai mare fluviu european și deci de a păstra cheia libertății comerțului tuturor țărilor cu popoarele care locuiesc în acest bazin principal al Europei.

Dar Academia va aduce un și mai mare serviciu chiar acelor popoare vecine, pe care instigatorii acestor campanii interesate caută a le induce în eroare și a le ațâța în contra noastră. Prin informațiile pozitive ce li se vor da, vecinii noștri se vor putea lămuri și reculege, și vor medita în liniște asupra adevăratelor interese superioare și permanente ale neamului lor cât și a posibilităților de a le asigura satisfacerea. Aceasta, în mod fatal, va trebui să-i ducă, și pe ei, la convingerea că nu prin lupte zadarnice și dușmănie, care fac jocul intereselor altora, ci numai printr-o colaborare sinceră cât mai intensă – bazată pe dreptate și pe respect mutual – ei vor putea ajunge să-și îndeplinească adevărata lor menire și să-și asigure bunul trai al populației cât și propășirea lor economică, națională și culturală, în mijlocul popoarelor mari între care soarta ne-a așezat împreună în acest colț al Europei.

Mănăstirea Argeșului - 500

Neagoe Basarab și Giovanni Pontano

Traian DIACONESCU

Dimensiunea europeană a capodoperei *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* solicită confruntarea cu lucrările parenetice bizantine sau cu cele renascentiste pe care voievodul român le-a cunoscut și le-a valorificat. Printre acestea, merită o atenție sporită opera lui Giovanni Pontano, *De principe*, publicată în 1490, reeditată de numeroase ori [1], dar puțin cercetată la noi în perspectivă istorică și comparată [2].

Capodopera lui Neagoe Basarab este, fără îndoială, o lucrare renascentistă, prima sinteză a umanismului românesc [3], în care descoperim un concept de educație creștin, dar și o bogată experiență de viață și un înalt spirit filosofic [4]. Ideile care se referă la arta guvernării se sprijină pe numeroase sfaturi practice privind protocolul diplomatic, arta păcii și a războiului, principii de justiție în spiritul pietății și clemenței creștine și al unei educații militare patriotice. Similitudinile și deosebirile între opera lui Neagoe și a autorilor occidentali și orientali se explică prin spiritul de epocă și prin modelul comun al educației unui principe renascentist [5].

Pontano scrie cartea sa pentru Alfonso de Aragon, duce de Calabria, moștenitor al tronului. Între breviarul lui Pontano și *Învățăturile* lui Neagoe există o certă afinitate, dar, pe lângă similitudini se află și diferențe. Aceste fapte se explică prin mediul de cultură și civilizație al autorilor și al destinatarilor. Ambii autori scriu în limbi de mare circulație – latina și slava – și fac apel masiv la lumea clasică, biblică și patristică, propunând un model de principe umanist integrat în istoria vremii sale. Acest model atemporal și etern, similar unei icoane aurite, implică recunoașterea unui sistem de valori confirmate de timp. Neoplatonismul florentin ajunsese la o concepție nouă despre om, care cultivă creator valori clasice și religioase. Omul este centrul universului, sintetizând toate posibilitățile naturii (cf. Pico della Mirandola, *De dignitate hominis*). Dintre filosofii clasici sunt citați Platon și Aristotel. Acesta din urmă, dascălul lui Alexandru cel Mare, și-a format discipolul cu principii în care putem identifica un pragmatism modern. Personajele biblice sunt selectate pentru înțelepciunea lor istorică și pentru orizontul moral, pedagogic, politic, nu numai pentru autoritatea lor religioasă.

Ambele tratate urmăresc formarea unui principe ideal, model de conducător pentru toți supușii lor. Misiunea acestui principe cere virtuți laice și religioase care asigură regatului pacea internă și externă, iubirea supușilor săi și mântuirea sufletească. La ambii autori, Pontano și Neagoe, principele este un conducător ales prin voia divinității, care trebuie să respecte voința divină și virtuțile cardinale. Cea mai importantă virtute a principelui este iubirea de divinitate și din aceasta derivă celelalte virtuți, raționale sau sentimentale, anume *sapientia, iustitia, fortitudo* și *temperantia,* adică *înțelepciunea, justiția, puterea* și *cumpătarea,* succesive sau interdependente.

Sapientia este sinonimă cu *prudentia,* sprijinită de justiție și echilibru. Înseamnă, printre altele, diplomație în fața mesagerilor străini – afișarea unei false sărăcii, ascunderea bogăției, bunăvoință față de regii bogați, pietate și milostenie. Neagoe susține înțelepciunea prin parabole – cetatea care și-a ostracizat căpeteniile – sau prin exemple adecvate la temă și loc. *Sapientia* sau *prudentia,* deși nu sunt numite astfel la Pontano și Neagoe, conțin valorile creștine fundamentale: *iubire, credință, speranță.*

Iustitia nu are sens restrâns, legată numai de adevăr, ci semnifică, în sens larg, obiectivitatea, valorificarea meritului, destinate să amplifice baza socială a regatului. Implică, totodată, virtutea inteligenței politice în confruntarea cu partidele boierești întru formarea unei mici nobilimi devotate voievodului și întru impunerea unei scări de valori morale în viața regatului. Justiția nu semnifică numai răsplată, ci și pedeapsă. Principele trebuie să-și asume, *sine ira et studio,* responsabilitatea faptelor îmbinate, sprijinită pe pietate și generozitate, evitând decizii conflictuale cu urmări primejdioase. Așadar, atât pentru Pontano cât și pentru Neagoe, justiția presupune imparțialitate. Pontano spune: „essere questo tanto per i richi quanto per i poveri, e no arrabiarti con un servo quando dice di averti sbagliato rispetto a lui... Quando si tratta di diritto, non fare alcuna discriminazione tra le persone, ma vesti i pani delle legi stesse, che sono sempre ieguali per tutti”. Așadar, ideea de egalitate a supușilor în fața legii se găsește atât la Pontano cât și la Neagoe. Prin această virtute, principele dobândește simpatie și devotament.

Principele, ales la guvernare de Dumnezeu, nu este totuși infailibil, căci, deși bine intenționat, poate să comită involuntar nedreptăți. Pentru a evita aceste greșeli, trebuie să aibă sfetnici înțelepți și virtuoși. Dacă a greșit, trebuie să-și recunoască greșeala, întorcând astfel simpatiile către sine. Curajul de a recunoaște propriile erori reflectă noblețe morală și sufletească, adică umanism. Principele trebuie să urmărească autoperfecționarea complexă și armonioasă, îmbinând justiția cu modestia.

Fortitudo este altă virtute cardinală a principelui și se manifestă în două ramificații: curajul acțiunii și, de asemenea, curajul echilibrului în circumstanțe care presupun eroism sau prevedere. Nu sacrificiul inutil, nu victorie cu orice preț, nu aventură, ci mijloace diplomatice pentru prevenirea conflictului. Același lucru afirmă și Neagoe: „Dacă păgânii vă sunt superiori prin oastea lor, e necesar să-i întâmpini cu vorbe dulci și să le urezi bun venit. Dacă nu acceptă aceste vorbe, să oferi bani. Dar să nu te gândești să-i înfrunți cu război.” Și nici exilul nu e recomandat: „Prefer să mor onest decât să duc o viață amară și blestemată”. Dar când confruntarea devine iminentă, principele nu trebuie să se teamă, ci să se lase în grija protectoare a lui Dumnezeu. Trebuie să dovedească înțelepciune și curaj, să se sprijine pe loialitatea supușilor, printr-o tactică adecvată: „Să adune fideli și să meargă împreună în orice parte. Să nu părăsească Patria, ci să rămână între ai săi, în locuri bine ascunse... Pentru că inamicul vostru nu va putea să rămână lung timp în țara voastră, se va întoarce și va lăsa fără trupe principele care a fost însoțit de voi. Și atunci puteți să-i înfruntați cu oastea voastră și sper că D-zeu vă va ajuta să învingeți inamicul.” În aceste împrejurări, se cere stăpânire de sine, fermitate, strategie și tactică de luptă. Aceste ipostaze ale virtuții, numită *fortitudo*, sunt calități dăruite de Dumnezeu și trebuie valorificate cu folos. Neagoe consideră că principele e dator să lupte pentru conservarea puterii date de divinitate și să știe cum poate s-o redobândească în cazul pierderii tronului. Este necesar să apeleze la mercenari și la trupele sale fidele și să calculeze momentul contraatacului.

În același mod, această virtute fusese tratată de G. Pontano. Curajul principelui nu se verifică numai în fapte de arme, ci în puterea sufletului cu care înfruntă și învinge adversitățile vieții, fortificându-și caracterul pentru victorii mari. Principele, ales de divinitate, împlinește un plan divin întrupat în propria lui personalitate.

Temperantia este ultima virtute cardinală definită de Pontano și Neagoe, cu precădere, prin lipsă de vicii. Aviditatea în forme variate, iubirea abuzată de bogăție și trufie, ușurătatea sentimentelor în viața publică ordonată de etichetă, indolența, vanitatea etc. sunt vicii ruinătoare, de care principele va da socoteală la judecata finală. Notăm însă că niciuna dintre bucuriile lumii nu sunt interzise principelui – mese bogate, băuturi rafinate, muzică, dansuri, veșminte împodobite etc. Toate acestea, controlate de rațiune, căci nerespectarea temperanței duce la pierderea averii și la ratarea gloriei. Temperanța, sinonimă cu *aurea mediocritas* a clasicilor latini, argumentată prin exemple creștine și biblice, este axul virtuților principelui, glorificate prin elogiul minții și al rațiunii.

Sunt și alte virtuți ale principelui care merită să fie comentate, dar ne-am limitat, în acest articol, la virtuțile cardinale. Precizăm că lipsa de vicii nu este suficientă pentru definirea personalității psihomorale a principelui, precum nici lipsa unor virtuți necesare. Principele umanist reprezintă o personalitate complexă, care poate să asigure rectitudinea morală și capacitatea de a conduce statul. Este un ideal de umanitate la care societatea aspiră și azi, după o jumătate de mileniu. Opera lui Neagoe este o capodoperă a literaturii române care confirmă afinități elective cu toate marile cărți umaniste renascentiste.

Note

1. Giovanni Pontano, *De principe,* a cura de G.M. Capelli, Editrice Salerno, Roma, 2003.

2. Nicolae Luca, *Virtu cardinali nel „Gli insegnamenti di Neagoe Bassarab per suo figlio Teodosie” e nel „De Principe” di Giovanni Pontano*, în vol. *La cultura romena tra l'Occidente e l'Oriente: gli umanesimi greco-bizantino, latino et slavo,* Iași, Universită „Al. I. Cuza”, 2004, 77-86.

3. Umanismul din sec. XVI se caracteriza prin cultură clasică și patrologie, sens critic și istoric, eleganță literară, eclectism al izvoarelor, interes pentru probleme morale și pedagogice, politice și religioase.

4. Dan Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi,* București, Ed. Științifică, 1981; vezi și Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor,* București, Editura Academiei, 1972, și Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească,* București, BOR, 1981.

5. Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renașterii,* București, Editura Minerva, 1984.

Din simplul motiv că, la vedere, în profida orbului găinilor *boierilor minții,* se arată că România a rămas tot ilău, că nu a avut loc nicio răsturnare revoluționară și că țara a trecut sub loviturile îndulcite ale unui dușman/ciocan invizibil, globalist, de o mie de ori mai viclean și mai necruțător decât monstrul bolșevic. Doar un simpton înfiorător: după Siria, România este țara de pe glob la care s-a produs cel mai mare exod de populație, de peste patru milioane de loviți.” Am văzut într-o sinteză privind o campanie de manipulare psihologică cu diferite ținte (influențarea alegerilor, favorizarea Brexit-ului și alte evenimente cu impact major), experimentul tânărului Michael Kosinski, specialist în psihometrie, care a elaborat o aplicație pe Facebook, „My personality”, în care utilizatorii sunt puși să completeze chestionare psihometrice vizând particularitățile psihocomportamentale proprii. Spre surpriza autorului, milioane de oameni și-au dezvăluit convingerile cele mai intime. Modelul s-a perfecționat, permițând previzi-ceri ale comportamentelor prin simulări. De fapt, rezulta că se inventase un motor de căutare a oamenilor! De asta se ocupă compania „Cambridge Analytica”, condusă de Alexandru Kogan (Dr.Spectre). Facebook-ul s-a dovedit o mină de aur!

Am căutat să sugerez câteva aspecte din ceea ce ne preocupă privind societatea românească, dusă într-o zonă fără țel, pe termen mediu și lung. Această lipsă de proiect, fără repere, fără valori, stare generată, indusă, nu întâmplător, ar trebui să ne îngrijoreze. Analizele etiologice asupra mobilurilor sociomorale și mecanismelor disimulate, insidioase și perseverente, pe termene de una-două generații, sunt dezastruoase pentru un popor. Testul făcut de Academia Română, recent, evidențiază că ceea ce părea imposibil în urmă cu 25 de ani, ca tip de reacție agresivă la exprimarea unor opinii privind realități grave ale societății românești, a fost posibil acum. Prin similitudine, evoc alt episod. Dan Dungaciu și Petrișor Peiu se întrebau într-o analiză recentă dacă ar mai fi posibilă, azi, acțiunea Basarabiei din urmă cu circa 99 de ani, la 27 martie 1918, de a face primul pas, încheiat cu momentul istoric strălucit și unic de la 1 Decembrie 1918 – Marea Unire?

Desigur, încă un motiv de profundă reflecție.

Mănăstirea Argeşului - 500

Întreitul simbol

Dan ZAMFIRESCU

Porunci Neagoe Vodă şi pohti să vie toţi arhimandriţii den muntele cel sfânt al Atonului, dinpreună cu egumenii de la toate mănăstirile şi scrise carte. Iar Gavriil Protul, deca văzu cartea şi scrisoarea domnului, aciiş chiemă pre toţi egumenii de la toate mănăstirile cele mari: de la Lavra, de la Vatoped, de la Iver, de la Hilandar, de la Xeropotam, de la Caracal, de la biserica lui Alimpie, de la Haritonul Cotlomuz care este Lavra Românească, de la biserica lui Filotei, de la Xinofon, de la Zugrav care este lavră bulgărească, de la Simensca, de la Dohiar, de la lavra rusească de la Pantocrator, de la Costamonit, de la Sveatăi Pavel şi de la Onisat, de la biserica lui Sveatăi Grigorie şi de la Simonpetra. Aceşti egumeni toţi veniră la ighimonul Neagoe în Ţara Rumânească, dinpreună cu Gavriil Protul carele fu zis mai sus. Decii chemă domnul şi pre Teolipt Ţarigrădeanul care este patriarh a toată lumea şi cu dânsul 4 mitropoliţi: de la Sereş, de la Sardie, de la Midiia şi de la Melichin; şi veniră şi ei şi-i priimi domnul cu mare cinste. Şi chemă şi pre egumenii den ţara sa pre toţi, şi pre tot clirosul şi merseră dinpreună cu Neagoe ighimonul şi cu Macarie mitropolitul ţării la mănăstirea cea nouă şi minunată de la Argiş. [...] Decii deca trecu 1 cias de zi, în luna lui avgust în 15 zile, traseră clopotele, ca să meargă patriarhul cu mitropoliţii şi cu tot clirosul denpreună să tărnosească biserica. Iară prestolul, în oltariu, tocmi-l şi-l aşeză însuşi Neagoe Vodă cu mâinile sale spre sfinţiri. [...] Decii deca tărnosiră biserica şi aşezară toate lucrurile şi le sfinţiră, odihniră puţintel, şi iar merseră la biserică domnul Negoe Vodă şi doamna lui Despina şi coconii, carii îi dăruise Dumnezeu şi cu toţi boierii, fiind patriarhul cu mitropoliţii şi cu toţi egumenii şi clirosul în biserică. Iară deca sfârşiră dumnezeiasca Liturghie, făcu domnul ospăţ mare şi veselie tuturor oamenilor, şi-i dărui pre toţi, pre cei mari şi pre cei mici, pre săraci şi pre văduve, pre mişei şi pre cei neputernici şi tuturor câţi li se cădea milă, le deade.

Aşa povesteşte Gavriil Protul adică protosul – conducătorul vestitei comunităţi călugăreşti de la Muntele Athos – evenimentul fără precedent şi fără repetare al sfinţirii, acum exact 500 de ani, a mănăstirii de la Argeş. Martor ocular, conducător al impunătoarei delegaţii atonite, el a scris *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon patriarhul Constantinopolului,* care, pierdută în textul original, s-a păstrat în versiunea românească de la mijlocul veacului al XVII-lea. În aceeaşi scriere în care, cu precizia unui reporter al veacului său, relatează pas cu pas ceremoniile extraordinare care au adunat pe malul Argeşului conducătorii cei mai înalţi ai popoarelor din Peninsula Balcanică, robită de turci, care erau *ierarhii bisericeşti* în frunte cu „etnarhul", cum era numit Patriarhul ecumenic, Gavriil Protul ne dă şi o descriere amănunţită a monumentului în faţa căruia contemporanii au rămas uimiţi de frumuseţea lui fără egal, pe care o încheie cu cuvintele:

„Si asa vom putea spune că adevărat că nu este aşa mare şi sobornică ca Sionul, carele îl făcu Solomon, nice ca Sfânta Sofia, care o au făcut marele înpărat Iustinian, iară cu frămseţea este mai predesupra acelora" (1). Poate Gavriil Protul a vrut să-l înalţe pe strălucitul domn al Ţării Româneşti în amintirea posterităţii, începând cu cei pentru care scria, atunci când l-a aşezat alături de biblicul Solomon şi de cel mai strălucit dintre împăraţii Bizanţului. Dar, secole în şir, ctitoria acestui genial contemporan al celuilalt geniu al dăinuirii noastre naţionale şi spirituale, Stefan cel Mare, a trezit aceeaşi fantastică, aproape inexplicabilă vrajă asupra privitorului. Niciun alt monument arhitectonic de pe pământul românesc n-a putut să-i concureze gloria. După un secol, când Neagoe Basarab şi Gavriil Protul erau de mult amintire, călătorul arab Paul de Alep, după ce-l însoţise pe tatăl său, patriarhul Macarie de Antiohia, prin Ţara Românească, Moldova şi Rusia, nota cuprins de aceeaşi admiraţie, la întoarcerea în patrie, aceste cuvinte: „Auzisem de la mai mulţi oameni că în acest ţinut al Ţării Româneşti se află o mare mănăstire domnească, care după spusa lor nu mai are egal în ceea ce priveşte frumuseţea arhitectonică. Mai auzisem de la nişte neguţători greci, ce făceau comerţ în ţara francilor şi la Veneţia, că acolo nu este nimic asemenea ei. Se numeşte mănăstirea Argeş. De aceia mă duse; să vizitez pe domn şi să-i cer permisiunea ca să pot merge să vizitez această mănăstire..." În continuare, Paul de Alep relatează călătoria sa la Argeş şi povesteşte istoria zidirii mănăstirii de către Neagoe Basarab, încheind-o cu cuvintele: „Când biserica fu terminată, ea rămase fără rivală, cel puţin în frumuseţea exterioară precum am văzut-o; căci exteriorul e mult mai frumos decât interiorul". Urmează o amănunţită descriere a monumentului, pe care o sfârşeşte astfel: „Spre a spune totul într-un cuvânt, această biserică e o minune în lume" (2).

O minune ca artă – şi o minune ca tehnică arhitectonică. Aşa o descoperă şi un specialist din zilele noastre care, dacă nu mai crede în tragedia legendarului meşter Manole, nu descifrează mai puţin, în structura generală a monumentului şi în cel mai mic amănunt, pecetea unei minţi geniale (3). „Apare evident – scrie Emil Lăzărescu în excepţionala sa monografie dedicată Mănăstirii Argeşului – că atât arhitectura edificiului, cât şi amenajările interioare azi dispărute (strane, icoane, dvere etc.) au fost imaginate deodată şi, fără doar şi poate, de una şi aceeaşi minte ce s-a străduit să asigure, în limitele permise pe atunci de autoritatea bisericească, unitatea interioară a monumentului. E deci clar că meşterul de la Argeş a avut marea calitate, comună tuturor adevăraţilor arhitecţi de pretutindeni şi de totdeauna, de a gândi monumentul, atât în ansamblul lui, cât şi în cele mai mici amănunte, dând dovadă, şi într-un caz, şi în altul, de aceeaşi ingeniozitate şi de acelaşi rafinament... Niciun amănunt n-a fost uitat sau tratat la întâmplare, cum niciunul n-a fost adaos fără rost, din simplu capriciu sau din dorinţa de a ului prin bogăţia decorului: totul e gândit, cu perfectă logică, cu o uimitoare cunoaştere a efectelor optice şi cu o magistrală stăpânire a artei compoziţiei arhitecturale, astfel încât, cine e obişnuit nu numai să admire monumentele, ci şi să se întrebe, privindu-le, «de ce» şi «cum», poate consacra zile întregi pentru a urmări subtilitatea şi rafinamentul cu care a fost concepută şi realizată, până în detalii, decoraţia ctitoriei lui Neagoe."

Aşadar, senzaţia desăvârşirii artistice, acea „frumuseţe" în faţa căreia rămâneau uimiţi Gavriil Protul şi Paul de Alep nu este o întâmplare, ci rodul unei meditaţii şi unei vaste culturi, care ne duce cu gândul la un mare artist perfect cunoscător al artei construcţiei şi decoraţiei de pe un vast spaţiu geografic, depăşind cu mult limitele Ţării Româneşti. Să fi fost un om de peste hotare, grec, balcanic, poate chiar musulman după extrema cunoaştere a decoraţiei orientale, cum cred unii? Să fi fost un român care călătorise şi-şi dobândise această vastă cunoaştere a meseriei? Nu vom şti niciodată şi vom rămâne, poate, totdeauna în legendă. Un lucru însă e sigur: Mănăstirea Argeşului prezintă o asemănare uimitoare cu celălalt monument genial al epocii, creat, acesta, de însuşi voievodul ctitor – *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Şi în această operă literară, fără egal în literatura noastră veche şi chiar în alte literaturi, ceea ce impune cercetătorului contemporan este aceeaşi capacitate de amplă *informare şi asimilare* în domeniul culturii răsăritene a vremii, unită cu o extraordinară putere de sinteză originală, de construcţie „arhitectonică" ce introduce unitatea în multiplele izvoare şi le transformă în elemente constitutive ale unei opere noi, care nu mai seamănă cu nici o alta.

Amândouă ctitoriile acestei vremi, şi aceea zidită în piatră şi aceea dăltuită în cuvinte, dau expresie, pe două planuri diferite de creaţie, unei aceleiaşi însuşiri fundamentale a culturii române de totdeauna, şi anume, de a crea original în cadrul unor orizonturi vaste, de a nu se teme să împrumute sugestii, izvoare, elemente de pretutindeni – semn al culturilor stăpâne pe sine – fiind capabilă să le toarne din nou, în tipare de o deplină originalitate, să le transfigureze potrivit geniului naţional. Mănăstirea Argeşului şi *Învăţăturile,* universale ca temă, folosind o bogăţie fără precedent de elemente sorbite din cultura universală, au devenit astfel, într-un moment de maturitate a geniului creator românesc, expresia adâncă a sufletului şi forţei de creaţie naţionale.

Si, într-adevăr, ctitoria de la Argeş era, ca niciun alt monument, expresia de valoare universală a unei puternice conştiinţe de sine, a unui moment de puternică afirmare a poporului român pe scena istoriei universale şi în cadrul culturii europene. Meşterul, care a clădit-o după un program trasat precis de Neagoe Basarab însuşi, a reuşit astfel să îmbrace, în forma materială a construcţiei şi decoraţiei, însăşi această conştiinţă de sine, mesajul pe care poporul român şi omul de geniu care se afla atunci în fruntea Ţării Româneşti îl rostea lumii. Mănăstirea Argeşului nu este, aşadar, numai un rod al credinţei, al „evlaviei" profunde care-l caracterizează fără îndoială pe Neagoe Basarab ca om al vremii sale, ci un simbol al unor realităţi cu mult mai pământeşti. Un simbol complex, uneori sugerat discret, alteori afirmat în termeni care nu lăsau loc pentru niciun echivoc. Monument de artă religioasă – da. Însă nu mai puţin simbolul unei epoci, al unei istorii şi unei culturi naţionale ajunse la deplina stăpânire a formulei proprii, ca şi opera contemporană cea mai celebră a Occidentului – Catedrala San Pietro din Roma, expresie a orgoliului papilor şi a titanismului creator al Italiei renascentiste.

Aşa cum catedrala romană era simbolul victoriei Italiei asupra „barbarilor" care-i călcaseră pământul în picioare şi-l însângeraseră atâtea veacuri, simbolul triumfului *culturii moderne* – care înseamnă la început „cultură italiană" înainte de a deveni europeană – asupra „evului mediu", la fel, contemporana ei de la Argeş era simbolul a două victorii, strâns legate una de cealaltă.

În primul rând, ea semnifică victoria domniei autoritare asupra anarhiei feudale, conştiinţa că puterea domnească nu reprezintă o delegaţie primită de la piramida feudală, ci o „alegere divină", domnul fiind „unsul lui Dumnezeu" şi nu creaţia boierilor. Autoritatea domnească asupra feudalilor dornici de o independenţă absolută îşi găsea temelia în religie, iar concepţia bizantină a monarhiei de drept divin era adaptată la necesitatea modernă de a crea statul în care atotputernicia feudalilor să fie îngrădită şi în care domnul să se preocupe nu numai de întărirea privilegiilor nobilimii, ci şi de dezvoltarea forţelor de producţie, a comerţului şi culturii, dezvoltare strâns legată de clase neprivilegiate.

Chiar dacă împrejurările istorice au favorizat în Ţările Române pe marii feudali, care au ţinut în şah, cu ajutorul turcilor, opera de centralizare a domnilor, cel puţin în parte aceştia din urmă au reuşit. Ca şi Mircea cel Bătrân, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Neagoe Basarab a fost un astfel de conducător. El a reuşit să cârmuiască corabia în vremuri tulburi şi să impună ascultare şi o relativă unitate vârfurilor feudale. Puternica lui conştiinţă de domn singur stăpânitor, „ales de Dumnezeu", se exprimă în modul cel mai clar în *învăţături.* Mănăstirea Argeşului era urmarea ei directă, era „contractul" lui cu divinitatea care-l scoate, cel puţin teoretic, de sub imperiul jurisprudenţei feudale, transformându-l într-un monarh modern. Acest monarh trebuia să-şi dovedească, în faţa unei societăţi pentru care ideologia religioasă era în acelaşi timp concepţia dominantă despre lume şi viaţă, nu numai evlavia, ci şi forţa, superioritatea absolută asupra feudalilor. Legenda a intuit perfect intenţia sa când îl face să ceară lui Manole *Mănăstire'naltă/ Cum n-a mai fost altă.*

→

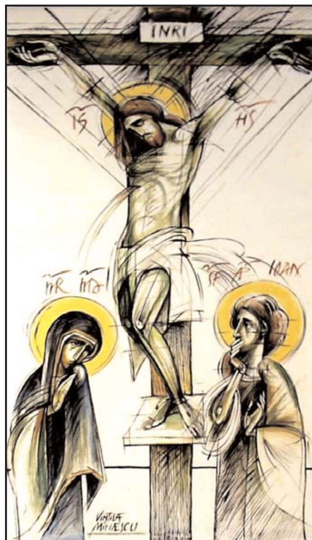

Mănăstirea Argeşului - 500

În această mănăstire monumentală, domnul şi-a hotărât locul de îngropare pentru familia sa şi pentru urmaşi, cerându-i meşterului să rupă tradiţia şi, încălcând canoanele bisericeşti, să rezerve un spaţiu deosebit de important mormintelor domneşti. Acestea nu mai sunt aşezate modest şi expuse uneori a fi călcate în picioare, ci totul este gândit spre a crea în jurul lor atmosfera de respect şi solemnitate cerută de concepţia lui Neagoe Basarab asupra domniei. (Numai Ştefan cel Mare, dar în alt mod, realizase ceva asemănător la Putna, făcând în mod conştient din mormântul său loc de pelerinaj şi întărire al sufletului naţiei sale.)

A doua semnificaţie a mănăstirii era mult mai largă. Faptul că, cel puţin în momente hotărâtoare, personalităţile excepţionale şi întreaga societate reuşiseră să realizeze o unitate de luptă pe care duşmanii independenţei ţării nu o găsiseră la sud de Dunăre, schimbase cursul istoriei Sud-Estului european. Ofensiva cuceritoare a semilunii se oprise la Dunăre, oceanul furios care se întindea pe trei continente îşi spărsese valurile de rezistenţa poporului român ca de o stâncă, mai bine de un veac. Apele care se revărsaseră înspumate, părând să acopere pentru secole şi pământul românesc, aşa cum acoperiseră Bizanţul şi Peninsula Balcanică, fuseseră obligate să se retragă. Sabia, înţelepciunea, dârzenia, efortul material şi jertfele întregii societăţi opuseseră invaziei o forţă monolitică, pe care şovăiala şi trădarea unei părţi din boierime n-o putuse anula. La nord de Dunăre, Imperiul sultanilor fusese obligat să recunoască existenţa unor state care înţelegeau să-şi plătească libertatea cu sacrificii materiale dacă era nevoie, trimiţând tributul sultanului din munca fiilor lui, dar nu înţelegeau să lase a se înstăpâni puterea otomană însăşi. Acesta era, de fapt, marele triumf şi supremul simbol pe care îl sărbătorea Neagoe Basarab la Argeş, împreună cu toţi şefii religioşi şi politici, în acelaşi timp, ai popoarelor din Imperiul Otoman. Aceşti şefi trebuiau să ştie, să se convingă ei înşişi, că lupta pentru libertate continuă, că popoarele lor au la nord de Dunăre un pământ al libertăţii, de unde această luptă se poate relua, cum avea să se întâmple, de altfel, peste mai puţin de un secol, în vremea lui Mihai Viteazul. Că poporul român nu va ceda în faţa cotropitorului.

Să nu uităm că Neagoe Basarab este contemporanul sultanului Selim I „cel Crud” (1512-1520), care a poruncit să nu se mai construiască biserici în Imperiul Otoman – simboluri ale vieţii independente a popoarelor supuse – şi să fie tăiat pe loc capul celor care trag clopotele în bisericile existente. În faţa acestui regim ridica Neagoe Basarab splendidul monument de la Argeş, care primea pe patriarhul Ţarigradului cu patru mitropoliţi şi cu toţi egumenii Athosului în dangătul solemn al clopotelor. La intrare, pe turnul clopotniţei, un simbol şi mai explicit: zugrăvit în roşu, culoarea Imperiului Bizantin, ţapul cu un corn din prorocia lui Daniil străpungea drept în inimă un balaur verde, simbolul demonismului, purtând culoarea steagului profetului (4). „Războiului sfânt împotriva necredincioşilor”, poporul român îi opunea, în coordonatele ideologice ale epocii, „cruciada”. Ea era prezentă şi în incinta bisericii, unde patru mari panouri aşezate între stâlpii pronaosului reprezentau, călări, cu suliţele întinse, ieşind în galop din biserică la luptă, pe sfinţii militari Gheorghe, Teodor,Tiron şi Dimitrie, aceiaşi pe care legenda populară îi „văzuse”, cum ne spune cronica lui Grigore Ureche, luptând în rândul oştilor lui Ştefan cel Mare.

În faţa acestui întreit simbol: al geniului creator al poporului român, al resurselor sale de unitate în ceasul de primejdie şi al voinţei lui neînfrânte de libertate, s-a oprit, acum 500 de ani, Gavriil Protul, amintindu-şi de Sionul lui Solomon şi de Sfânta Sofia a lui Justinian. Sionul nu mai era de mult în picioare, iar în Sfânta Sofia, cu aproape un secol în urmă, sultanul Mohamed al II-lea Cuceritorul intrase călare, descălecase în altar, se urcase pe masa de slujbă şi acolo rostise întâia rugăciune lui Allah.

Să fi gândit oare, atunci, toţi cei ce veneau din cuprinsul puternicei şi imensei împărăţii, că aceeaşi soartă pluteşte şi asupra zidirii meşterului Manole? Sau i-a convins acela care în testamentul său către fiu şi urmaşi ridica cel mai fierbinte imn vitejiei înţelepte, că în acest popor zac puteri nebănuite atunci când e vorba să-şi apere „sărăcia şi nevoile şi neamul”? Că niciodată Mănăstirea Argeşului, apărată de acest popor, nu va fi altceva decât ceea ce ctitorul şi ziditorii ei hărăziseră să fie? Nimeni nu poate citi în gândurile nerostite ale oamenilor de acum o jumătate de mileniu. Dar răspunsul istoriei, de-a lungul acestei jumătăţi de mileniu, ne stă la îndemână. În însăşi sărbătoarea noastră de azi.

(Text apărut mai întâi în *Gazeta literară,* 17 august 1967, reluat în volumul I din Dan Zamfirescu, *Istorie şi cultură,* Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 2003)

Note

1. *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon patriarhul Constantinopolului,* ed. Tit Şimedrea, extras din *Biserica Ortodoxă Română,* LX, 1937, nr. 5-6, pp. 27-30. Reprodusă în *Literatura română veche (1402-1647).* Introducere, ediţie îngrijită şi note de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, vol. I, Bucureşti, Ed. Tineretului, 1969, pp. 93-96.
2. *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române. 1653-1658,* de Emilia Cioran, Bucureşti, 1900. Vezi traducerea de pe originalul arab în *Călători străini despre Ţările Române,* vol. VI, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, descrierea mănăstirii la paginile 163 şi 165-170.
3. Emil Lăzărescu, *Biserica Mănăstirii Argeşului,* în colecţia „Monumentele patriei noastre”, Bucureşti, Editura Meridiane, 1967.
4. Pavel Chihaia, *Deux armoires sculptées appartenent aux voivodes Vlad Dracula et Neagoe Basarab,* în *Revue Roumaine de l'Histoire de l'Art,* 1964, nr. 1, pp. 151-166. Vezi şi versiunea românească: *Steme şi simboluri la mănăstirea Argeşului,* în Pavel Chihaia, *Artă medievală,* vol. 2, *Învăţături şi mituri în Ţările Româneşti,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1998, pp. 64-68.

Lacrima Anei

Ion C. Ştefan s-a născut la 18 martie 1940, în Arefu, Argeş. Absolvă liceul la Curtea de Argeş şi Facultatea de Filologie, în 1966, la Bucureşti. A predat limba română la Colegiul Naţional „Matei Basarab” din Bucureşti, a colaborat la numeroase reviste culturale (*România literară, Luceafărul, Contemporanul, Ramuri, Tribuna, Familia, Argeş* etc.).

Debutează editorial cu volumul *Despărţirea de cuvinte,* Editura Litera, Bucureşti, în 1973. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 2005. În 1997 a înfiinţat Editura Arefeana, unde a publicat aproape 200 de volume. A publicat poezie, povestiri, romane, eseuri, maxime şi cugetări, memorialistică, critică literară.

Dintre cărţile publicate: *Luminiş de Soare* (povestiri, 1981), *Fotografii mişcate* (povestiri, 1983), *Vara patriei* (versuri, 1986), *Lumini la ferestrele şcolii* (roman, 1989), *Elemente de gramatică* (1991), *Cântece pentru iubita ideală* (versuri, 1993), *Iluzie cu nuferi* (versuri, 1995), *Comentarii şi sinteze literare* (1998), *Ora de dirigenţie a vieţii* (povestiri şi nuvele, 1998), *Observator în banca din spate* (roman, 2000), *Ceremonii solare* (versuri, 2001), *Femeile din oglinda retrovizoare* (povestiri, 2002), *Un om pentru eternitate* (evocări, 2003), *Femeia necunoscută* (roman, 2004), *În căutarea iluziilor pierdute* (roman, 2004), *Contribuţia lui I.L. Caragiale la dezvoltarea limbii române literare* (2005), *Lumina din oglindă* (roman, I, II, 2006), *Literatura română în liceu: comentarii şi sinteze literare, concepte operaţionale* (2007), *Eseu despre existenţa umană* (2008), *Corabia cu amintiri* (2009), *Urme de alb peste amintiri trecute* (2009), *Pe treptele timpului* (versuri, antologie, 2010), *Întâlnirea de la muzeu* (roman, 2011), *Tărâmurile sufletului* (versuri, 2012), *Iubirea cea din urmă* (versuri, 2013), *101 poeme* (2013), *Tăria de a rămâne* (versuri, bilingv, 2014), *Umbra dintre noi* (roman, 2016) etc.

Primul dintre poemele alăturate este reluat din volumul *Atât de densă clipa,* Editura Litera, Bucureşti, 1978, al doilea din volumul *Scrisoare mamei,* Cenaclul literar Orizont românesc, Bucureşti, 1980.

Zidul Anei

Însingurată-i toamna bolborosind prin cupe
Sub bolţile senine când liniştea îmi caut,
Prin semnul de migrare lumina se-ntrerupe
În ora cu miresme şi sunete de flaut.

Să nu ucizi o şoaptă ce naşte din durere,
Chiar dacă ţi-e de zidul prea blândei Ane teamă!
Treci peste tot, iubirea întreaga jertfă-ţi cere,
Căderea de veşminte e doar întâia vamă.

Sub daltă, eu port chipul ce poate să ne-audă
Şi îl adun din şoapta născută din durere,
Argintul ce-l presară, cules din iarba crudă,
Şi patima ce viaţa într-o zidire-ţi cere.

Durerea şi speranţa

Mereu s-au întâlnit, s-au despărţit mereu:
Durerea şi speranţa – aceste pietre rare,
Spre culme arcuite ca într-un curcubeu
Şi grele de povară căzând în fiecare.

Neliniştita scoică a inimilor noastre
Stă pururea de veghe, până în clipa care
În păsări fară aripi, sub zările albastre,
Spre cea din urmă vamă, porni-vom fiecare!

Şi-om aduna din şoapte atâta aur pur
Încât meşteşugarul rămâne-va-n mirare,
Neştiind cum să aleagă din tot ce e în jur
Statuia ce-ntrupează un strop din fiecare.

Şi-apoi or să horească poveri de ani bătrâni,
Să-i mistuie în flăcări al timpului tăiş,
Tiparul bucuriei din mii de săptămâni
Să-l cearnă prin clepsidra de aur pe furiş...

O, meştere sărac, bogat să-ţi fie darul
În care, ca Manole, la temelie-ai pus
Şi propria ta viaţă, îmbrăţişându-ţi harul,
Durerea şi speranţa – flori fără de apus!

Între sacru și profan

Mihai SPORIȘ

Un adevărat urdiniș este viața noastră între cele sortite, printr-un program cu taine și asumarea libertății de acțiune, și ea dată apriori și condiționat de atingerea unui prag al maturității. Se spune cu temei: limba maternă ne trăiește; neamul ne curge prin vine; locul nașterii ne ține în mrejele lui; în credința ta ești acasă; prejudecățile și cercurile orizontului strâmt constrâng etc. Semnele chipului tatălui gravate pe chipul fiului ne dau certitudinea că suntem sortiți asemănării și că substanța este mama însăși. Suntem o conjuncție de determinări cu legea lor de consacrare pe care a făcut-o creatorul când ne-a consacrat, fii ai săi, încă din lumea de dincolo a Edenului. De la o vreme, aceea a descoperirii de sine, după lungi acumulări și introspecții prin grădina cu pomi interziși, vom fi primit izgonirea, eliberarea din raiul lui Dumnezeu. Toate cele din grădină rămân sacre și interzise. A-L vedea pe Dumnezeu nu este posibil omului, plecat în lumea lui personală. Dumnezeu se va fi ascuns bine să nu poată fi văzut cu cele sensibile. Este în spatele vederilor noastre și al celorlalte simțuri. Îl intuim în preajmă când ne punem întrebări cărora le căutăm răspunsul. Tăinuit fiind, Îl recunoaștem prin minunile Sale care ne trăiesc ființa. Ca să ne trăiască trebuie să fie interior nouă – și acolo nevăzut. Dar frumusețea lumii înconjurătoare a locului ivirii pe lume ne trăiește prin simțurile noastre parcă mai sensibile. Atunci, constați în preajmă lucrurile pe care nu le-ai făcut tu, dar care îți sunt necesare și încerci cu propria-ți voință să pui ordine în ele, creând o lume nouă, pe care o numești *acasă* și în care ești stăpân și poruncești.

În lumea ta, în care te arăți liber și creator, *lumea profană,* poți sfinți locurile, spune o vorbă românească. Locurile se însămânțează pentru rod numai cu semințe alese. Sfințirea locurilor trebuie să aibă apriori semnul pipăibil al sacrului, așa cum altarul creștin trebuie consacrat cu moaște de om devenit sfânt. Ce locuri sfințite sunt Oltenia și Muntenia de sub Carpați, din țara cea mare, ca o grădină ocrotită de Maica Domnului! Vedem aici locurile unor strămoși pilduitori, în libertatea lor de sfințire a moșiei: moșnenii. Apoi, în locurile consacrate ca altare, pentru legătură, punctul de întâlnire, între sacru și profan, vom fi observat importul de sfințenie cu sfinți aduși de departe, când patriarhiile nu erau aproape și faptele oamenilor buni de acasă nu puteau fi observate. Acest transfer de moaște de prin sudul Dunării a anticipat transferul spiritului cultural înalt al Bizanțului creștin, când semiluna a poposit la Constantinopol. Nicodim de la Tismana, Grigorie Decapolitul, adus de Craiovești la Bistrița olteană, Filofteia în Argeșul voievodal etc., povestesc despre credința noastră în modelul trăirii în Dumnezeu al unor oameni, asemenea nouă, pe care faptele lor i-au dus în lumea pur informală a sfinților.

Dumnezeul care ne locuiește, unul personal, și Cel care ne înconjoară ascuns în lumea largă, prezență din veșnicie, este sacralitatea însăși. Noi, oamenii, la vedere, trebăluind prin vremea dată să o împlinim în libertate, urcând în cunoașterea de sine și a celor de lângă, descoperim cu vârsta tainele și iminența întoarcerii în locul de dincolo, de unde am fost sortiți să experimentăm viața pe cont propriu. Dar și în viața profanului căutător, clopotul interior vibrează ca o inimă trează dumnezeirea, spre împlinirea celor ce ne țin pe cale cu trăirile pe care nu ni le explicăm. Sublim este jocul serios al copilului, pătimaș focul dragostei oarbe și binefăcătoare, senină împăcarea înțeleptului, descoperind cu gândul său tâlcul. Suntem în profan, în lumea noastră luată în stăpânire, să adăugăm creației vremea noastră. Suntem în profan când meșterim, când acționăm și ne marcăm trecerea cu propriile semne. Suntem în lumea noastră, în zilele dedicate lucrului pe câmpul de bătălie al muncii. Ziua a șaptea, cea consacrată contemplației, ca toate zilele de sărbătoare, este dedicată celor sacre, lui Dumnezeu. Pentru întâlnirea cu Creatorul în ziua lui de *audiențe* ne pregătim cu ceea ce am făcut din dragostea pentru El. Are atunci timp de noi, de judecată, de dojană, de încurajare și de noi îndemnuri. În timpul Său de contemplație judecă lumea noastră, o primenește și, lucrând interior nouă, ne primenește. Își potrivește mersul cerului exterior și înalt cu astrele, ne dă calendarele cu ritmurile necesare, stă de vorbă cu noi deschizând porțile, ușile, ferestrele, prin care sufletele intră în comuniunea regeneratoare.

Nicicând dialogul între cele două lumi nu este mai viu ca atunci când lumea se adună cu un anume prilej și se dedică cu trup și suflet manifestării iubirii lui Dumnezeu. Colindătorii, ca niște preoți pe ulițele satului, pe străzi, în case primenite, consacră locul unde munca dură ștersese mirungerea veche. Deschid porțile curților, ușile, anunțând că și Dumnezeu a deschis cerurile. Dau roată mesei cu colacul rotat, amintind de soarele topit în spicul de-un an, și cântă pentru stăpânii casei, pentru copiii lor, despre facerea lumii, despre nașterea mântuitorului, despre istoria omului. Imnuri de slavă, de mulțumire și rugă aleasă pentru binele casei, răsună ca o liturgie profană în cele două lumi împreunate prin toate cele deschise. Paharul de vin roșu, ca un sânge mântuitor, și colacul dat de împărtășanie vorbesc profan, direct de cina nopții de taină.

Semnele de trecere între cele două lumi sunt puse de oamenii care le-au văzut cu credința lor și mai ales cu harul dat să le facă. Porți, coloane, mese, păsările duhuri, cocoșii vestitori etc. sunt chipuri ale trecerilor pentru pragurile dintre sacru și profan. Ele vorbesc de căile urdinișului între lumi și despre ieșirea și reintrarea în timp.

În mod explicit, rânduit instituțional de biserică, ritualul creștin, în ziua consacrată ca zi de sărbătoare, ziua a șaptea, dar și în alte zile însemnate ale calendarelor, turma oamenilor devine biserică vie, adunată în fața altarelor cu însemnul omenesc sfințit. În opera de artă devenită semn public, uneori universal, sălășluiește meșterul pus la treaba profană de cel ce îl locuiește. Recunoașterea fără rezerve a Dumnezeului interior, a muncii proprii, până la sângerare, poate da nemurirea semnului pus din vremea ta. Aici credem că trebuie căutată ființa icoanei: prezență a lui Dumnezeu, prin fiul Său, omul truditor, mărturisind duhul adevărului. Credem că doar opera care-L conține pe Dumnezeu și Duhul Lui poate mărturisi omul și poate intra în conștiința cu memorie. Peste timp, opera, vorbind de autor, îl înalță pe acesta pe firmamentul cel înalt, uneori uzurpându-L pe cel cu predeterminarea. Atunci ereziile dau târcoale și surparea este aproape. Credem că trebuie să vorbim despre marii noștri creatori, povestindu-le credința și gândul lor, mărturisite pentru divinitate. Să le semnificăm în operă prezența scânteii primordiale și iubirea pentru frumos, trudite cu tenacitate și evlavie, să-i ținem în nemurire fără smintirea dată de uitare și rătăcirea sensurilor.

Libertatea noastră creatoare, chiar sub determinări felurite, mută linia orizontului mai departe. Departe de cercurile de constrângere suntem mai liberi. În alte țări putem deveni… profeți și ne putem rosti pământul care ne locuiește și el ca mamă mult îndurătoare cu duhul ei, un porumbel mesager. Sfinții, pripășiți de sămânță prin locurile noastre, ne-au luminat și la rându-ne am dat lumii oameni cu spirit liber (eliberat!), să vorbească despre ale noastre și să ducă vestea despre cel ce ne locuiește duh, acasă, unde au rămas plugarii. Cain, statul român, va fi închis ușa fiilor săi plecați la pricopseală în altă împărăție. Să ne amintim câteva duhuri care stau deasupra cimitirelor pariziene: Brâncuși, Enescu, Cioran, Ionescu, de exemplu, alături de foarte multe altele și de prin alte locuri, cu trupurile departe de mama țară, chiar cu mormintele pregătite să-i ducă la sânul ei. Poate greșim, atunci când revendicăm trupul eroilor, recunoscuți ca atare de cei ce i-au primit. Ei vorbesc și despre țara lor acolo unde au sfințit locul de adopție. Este trist însă când, ambasadori fiind pentru sufletul tău, îi dai uitării, invocând depărtarea în timp și spațiu. Îi uităm uneori involuntar, lăsând în seama rudelor lor sarcina pomenirii și acestea se vor fi împuținat și vor fi intrat în firești neputințe. Îi uităm când nu le vedem semnele trecerii, ori acestea nu sunt ajutate să vorbească despre meșter, să ne ia de mână și să ne povestească. Ni s-a întâmplat ca țării să i se închidă gura și să fie obligată să adopte șerpii roșii la sân și să-și scoată din minte fiii rătăciți, alteori să nu-i primească nici măcar să moară acasă. Moartea însă nu se instituie prin ordin păgân. Morți, de adevărata moarte, sunt numai cei ce de pomenire nu au parte. Cum poate muri veodată Brâncuși care este al umanității?! Probabil niciodată! Dar poate muri în lumea largă faptul că el este al neamului românesc și că semnele trecerii lui prin lume sunt trăire a sacralității românești, a acelui pământ locuit de o anumită percepție a sacralității și cu puterea de-a manifesta-o. Noi trebuie să ținem adevărul acesta în viață, despre sufletul românesc, respirat artă lumii întregi.

Dumnezeu ne trăiește interior și exterior și ne împlinește persoana. O face cu fiecare în parte, după cum alegem calea în libertate. Unii, și aici se vădește geniul, potrivesc armonios sacrul și profanul. Datul inițial și rațiunea creatoare, cu toată știința alături, își găsesc rețeta unui nou rost în frumusețe și imensa putere de-a fi primită cu iubire. Când o lume întreagă îi recunoaște lui Constantin Brâncuși geniul, cum să nu ne minunăm și să nu ne inițiem în iubirea lui?

Această mărturisire o facem cu temeritate și cu recunoștință. L-am iubit pe Brâncuși din auzite, apoi din spusele altora, după care au venit cercetările noastre, încrezătoare în pipăit și văz. La Hobița, Târgu-Jiu, Craiova, București, Paris i-am adulmecat urmele, auzindu-i în vibrația surdă povețele și sentințele de om înțelept. Ne-am dat seama că el este un cifru către sufletul românesc profund, acea intersecție roditoare a sacrului cu realitatea vieții sensibile. Apoi pașii în cuminecarea cu profunzimea, unul după altul, au urmat firesc. În recomandata căutare de sine, socratică, Brâncuși trebuie cunoscut, înțeles și trăit ca un experiment de viață personală. Cunoscându-l, îl respecți și îl constați argument pentru susținerea nobleții neamului ce-ți curge prin vine, clocotindu-ți inima. Înțelegându-l, instantaneu este fratele tău mai mare, căruia simți nevoia să te pleci, îi spui nene și ți-l alegi ocrotitor. Fratele mai mare este modelul de urmat, vrei să-i calci pe urme și să-i întreci isprăvile. Cu el te lauzi – nemărginită mândrie – celor ce vor să te asuprească cu alte iubiri. Iubindu-l, cu toată ființa ta, vrei să-ți mărturisești dragostea, pentru că nu mai încape în cel umplut. Revărsarea iubirii devine trăire a mai multora și asumarea rudeniei de neam, poate în cele ale artei ce nu mai ține seama de etnic. Iubirea, ca un fel înalt al trăirii pentru frații tăi, este darul pe care simți nevoia să-l lași de zestre celor de după și atunci, pregătind ștafeta, îți iei copiii de mână și pleci în pelerinaj pe urmele celor mari. Pentru pomenirea sufletelor lor ocazionezi vreun Te Deum, în locuri consacrate și atunci, omagiind trecătorul, îi retrăiești viața tumultoasă să nu se uite.

Objets trouvés în grădina Casei „Barbu Gănescu” din Târgu-Jiu

Sorin Lory BULIGA

În paralel cu edificarea ansamblului său sculptural de la Târgu-Jiu, Constantin Brâncuși a realizat, în perioada 1937-1938, cinci mese din pietre de moară și o colecție de trovanți (așa cum se poate vedea în chiar filmul realizat de artist) pe care le-a amplasat în grădina Casei „Barbu Gănescu”. Pietrele de moară le-a găsit în curtea casei respective, iar trovanții i-a adus, cel mai probabil, de pe Valea Blahniței, din zona localității Săcelu. (Trovanții sunt formațiuni geologice numite în literatura de specialitate „concrețiuni grezoase”. Cuvântul „concrețiune” are origini latine – „con” înseamnă „împreună”, iar „cresco” se traduce prin „a crește”; cuvântul „trovante” este sinonim în limba italiană cu „masso erratico” și se poate traduce prin „bolovan rătăcitor”. Termenul de „trovant” este specific literaturii geologice române și a fost introdus în anul 1907 de Gh. Munteanu Murgoci, în lucrarea sa despre Terțiarul din Oltenia. Se consideră că trebuie să fie întrunite două condiții esențiale necesare formării trovanților: existența unor sedimente nisipoase și prezența unor fluide carbonatice. Se constată o anumită diversitate privind geneza trovanților, care acoperă o plajă largă de subiecte, de la mituri, legende și superstiții până la realitatea științifică.)

Piesele au rămas pe loc până în anul 1984, după care a urmat perioada „periplului trovanților” (între anii 1984 și 1993, pe care am reconstituit-o cu ajutorul a doi specialiști binecunoscuți în sfera culturii gorjene: dr. Vasile Marinoiu și dr. Ion Mocioi), care s-a împletit cu o perioadă de transformare în istoria Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”. Astfel, în anul 1982 s-a pus problema organizării unei secții de artă a muzeului în clădirea în care actualmente funcționează Colegiul Economic „Virgil Madgearu”, iar în anul 1984 au fost transferate piesele litice de la Casa „Barbu Gănescu” în noua locație. Din nefericire, acest transfer s-a realizat fără să existe un inventar al obiectelor respective (însoțit, eventual, de un act de primire-predare al acestora).

Se deschide apoi capitolul dramatic al „degringoladei trovanților”. În anul 1993, Secția de artă se mută într-un nou sediu, în fosta casă de oaspeți a lui Nicolae Ceaușescu din Grădina Publică a orașului. După acest an, mesele de piatră și câțiva trovanți au fost transportate înapoi la Casa Gănescu (dar nu se știe cu precizie când, cel mai probabil în perioada 1994-1995, de către un serviciu al Primăriei Târgu-Jiu). Graba cu care s-a efectuat această operație a dus la ignorarea pentru moment a recuperării tuturor meselor și trovanților, unele piese rămânând acolo un timp mai îndelungat, iar o parte dintre ele dispărând definitiv.

Opt sau nouă trovanți au fost aduși (în 1994 sau 1995) și poziționați de-o parte și alta a aleii de la intrarea în noul sediu al Secției de artă din Parcul Central Târgu-Jiu. La Colegiul Economic mai există un singur trovant, de dimensiuni relativ mari, fixat pe o piatră de moară.

Principalul factor răspunzător de degringolada pieselor respective constă în faptul că acestea nu au fost înregistrate într-un inventar oficial, evaluate și monitorizate și nici nu au fost incluse în patrimoniul Municipiului Târgu-Jiu. Lipsa unor documente și faptul că nu a existat nicio persoană desemnată oficial în cadrul unei instituții (administrative sau de cultură) care să răspundă de aceste obiecte a permis ca ele să fie distruse, pierdute sau înstrăinate cu bună știință.

Situația actuală a trovanților și a meselor din piatră de moară

În ultimii ani, am reconstituit istoricul complicat al trovanților în discuție (vezi Buliga 3, 4), am depistat locurile unde ei sunt actualmente poziționați, i-am măsurat, descris și denumit (fără a ține cont de vreo altă denumire anterioară), în vederea inventarierii lor (vezi Buliga 5) și i-am studiat îndeaproape, pentru a constata starea lor de conservare și evoluția acesteia în timp.

În urma localizării și inventarierii obiectelor

respective, am ajuns la concluzia că ele se află situate în trei amplasamente: șase trovanți sferoidali, patru trovanți polimorfi și opt pietre de moară în curtea Casei „Barbu Gănescu” (unde ulterior s-a adus și masa-rebut din travertin), cinci trovanți polimorfi pe aleea Muzeului de Artă și doar un trovant poziționat pe o piatră de moară în fața Colegiului Economic „Virgil Madgearu”. În total, mai există astăzi zece trovanți polimorfi (cu aspecte zoomorfe și fitomorfe), șase trovanți sferoidali (dintre care unul, de dimensiuni reduse, nu a intrat în constituția vreunei mese și se alătură astfel categoriei trovanților polimorfi) și nouă pietre de moară. Trovanții polimorfi au cu toții dimensiuni mai reduse în comparație cu cei sferoidali (uneori fiind la jumătate din volumul acestora).

Așadar, piesele constituente ale meselor din pietre de moară se regăsesc aproape în totalitate (cu o singură excepție): nouă pietre de moară (majoritatea *in integrum* și câteva sparte, lipsind uneori fragmente mari din ele) și cinci trovanți sferoidali care jucau rolul de picior al meselor. În ceea ce privește strict trovanții (sferoidali împreună cu cei polimorfi), ei sunt actualmente în număr de saisprezece, dar inițial în curtea Casei Gănescu erau „circa treizeci de trovanți”, iar în anul 1970 dr. I. Mocioi număra „doar douăzeci și cinci” (vezi interviul luat brâncușiologului în Buliga 4). Prin urmare, mai sunt astăzi aproape jumătate din trovanți (mai precis, dintre cei polimorfi, fapt explicabil prin mărimile mai reduse ale trovanților polimorfi față de cei sferoidali, ceea ce a făcut ca ei să poată fi mai ușor, și poate mai discret, îndepărtați din locurile în care se aflau, deoarece trovanții sferoidali din constituția meselor există mai departe). Altfel spus, lipsesc aproximativ jumătate dintre trovanții polimorfi și o piatră de moară.

În grădina Casei „Barbu Gănescu” se află următoarele piese: trovantul sferoidal nr. 1 (L 0,51 m, l 0,44 m, g 0,37 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 1”), trovantul sferoidal nr. 2 (L 0,49 m, l 0,49 m, g 0,48 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 2”), trovantul sferoidal nr. 3 (L 0,95 m, l 0,48 m, g 0,47 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 3”), trovantul sferoidal nr. 4 (L 0,41 m, l 0,41 m, g 0,40 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 4”), trovantul sferoidal nr. 5 (L 0,38 m, l 0,32 m, g 0,30 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 5”), trovantul sferoidal nr. 6 (L 0,46 m, l 0,42 m, g 0,40 m, poziționat pe „piatra de moară nr. 6”), trovantul polimorf nr. 1 („Ciupercă”; L 0,48 m, l 0,47 m, g 0,44 m), trovantul polimorf nr. 2 („Melc cu coarnele scoase”; L 0,44 m, l 0,33 m, g 0,29 m), trovantul polimorf nr. 3 („Broască ghemuită”, poziționat pe „piatra de moară nr. 8”; L 0,42 m, l 0,39 m, g 0,24 m,), trovantul polimorf nr. 4 („Melc cu cochilie”; L 0,44 m, l 0,37 m, g 0,28 m), piatra de moară nr. 1 (D1 0,70 m, D2 0,68 m, g 0,17 m), piatra de moară nr. 2 (D1 0,99 m, D2 0,98 m, g 0,09 m), piatra de moară nr. 3 (D1 0,78 m, g 0,12 m), piatra de moară nr. 4 (D1 0,78 m, D2 0,77 m, g 0,14 m), piatra de moară nr. 5 (D 0,80 m, g 0,10 m), piatra de moară nr. 6 (D1 0,92 m, D2 0,90 m, g 0,12 m), piatra de moară nr. 7 (D 0,81 m, g 0,08 m) și piatra de moară nr. 8 (D1 0,87 m, D2 0,86 m, g 0,06 m).

În grădina Casei Gănescu, la câțiva metri distanță de trovanți, se află și *masa-rebut,* formată din două piese cilindrice de travertin suprapuse, care reprezintă de fapt „picioarele” celor două variante anterioare ale *Mesei tăcerii* din Parcul Central: prima din 1937 și cea de-a doua din 1938. Acestea au fost inițial abandonate și apoi mutate și asamblate (suprapuse) în mai multe locuri din oraș (în nordul Grădinii Publice/Parcul Central și apoi la est de *Coloana fără sfârșit,* unde a stat câteva decenii), iar după amenajarea peisagistică a Parcului Coloanei din anul 2004, a fost adusă în grădina Casei Gănescu. Ea a primit în timp mai multe denumiri („Masa mică”, „Masa ultimă”, „Masa festivă” și „Masa dacică”), fiind chiar inclusă de către unii „exegeți” în componența Ansamblului Monumental de la Târgu-Jiu și, evident, supusă unor interpretări fanteziste. Cele două piese (de tip „tambur”) din care este compusă au următoarele dimensiuni: piesa superioară D1 1,74 m, D2 1,72 m, g 0,41 m, iar piesa inferioară D1 1,58 m, D2 1,55 m, g1 0,40 m, g2 0,33 m, g3 0,32 m.

La Muzeul de Artă din Parcul Central se găsesc doar trovanți polimorfi: trovantul polimorf nr. 1 („Muză”; L 0,36 m, l 0,22 m, g 0,21 m), trovantul polimorf nr. 2 („Șapcă”; L 0,26 m, l 0,20 m, g 0,18 m), trovantul polimorf nr. 3 („Prometeu”; L 0,24 m, l 0,25 m, g 0,22 m), trovantul polimorf nr. 4 („Țestoasa”; L 0,32 m, l 0,24 m, g 0,21 m) și trovantul polimorf nr. 5 („Nicovală”; L 0,26 m, l 0,21 m, g 0,23 m).

→

Am călcat pe urmele *fratelui mai mare* Brâncuși în toate anotimpurile. Era plecat demult, dar îi simțeam prezența. Senzația că a fost asemenea nouă, copil truditor, naiv, aflat în raiul de sub munte al satului său, ne-a fost foarte puternică la Hobița, unde sătenilor săi nici acum nu le vine să creadă că Brâncuși ar fi putut fi altfel decât ei. Au dreptatea lor atunci când îl consideră voce comună a locului și nu-l observă. Dreptatea lor, chiar dacă stângace, este și a românilor chemați să-l observe altfel, între meșterii țării, și să nu-l poată distinge. La Paris, departe de patrie, toate lucrările puse în colivia de la Centrul Pompidou, ca niște păsări cărora le va fi interzisă migrația acasă, tânjeau după anonimatul românesc al Gorjului. Sigur, acest sentiment l-am putea încerca prin toate muzeele lumii, unde semnul unui anume loc s-ar dori acasă. Greu sentimentul deștărării pe la Montparnasse și pe la Père Lachaise în preajma lui Brâncuși și Enescu… La Târgu-Jiu însă, este altceva. Povestea lăsată umanității de românul care a cutreierat-o este una despre cer și pământ deodată și observabilă din toate colțurile. Prin aceasta, scrisă pe malul Jiului, lumea întreagă se minunează și vede geniul românesc în toată măreția sa.

La Colegiul Economic „Virgil Madgearu" există doar un trovant polimorf („Jilt"; L 0,54 m, l 0,35 m, g 0,32 m), așezat în poziție verticală pe o piatră de moară (D1 0,76 m, D2 0,75 m, g 0,12 m). Ambele obiecte sunt văruite. În ceea ce privește starea de conservare generală a pieselor supuse studiului, am constatat că ea este în mod evident precară, degradarea biogenă fiind predominantă, observându-se în special biocruste verzui, briofite (mușchi) și colonii de licheni. Praful (în amestec adesea cu nisip fin) acoperă suprafețe importante ale pieselor respective (cu precădere la trovanți și la masa-rebut), mai ales în baza acestora. Odată fixat, în special în alveole, praful reține umiditatea și creează un mediu propice dezvoltării mușchilor. Unii trovanți au stat mai mult timp în condiții de umiditate, ceea ce explică invadarea lor de către mușchi și licheni și formarea biocrustei (uneori pe aproape întreaga lor suprafață).

Apa stagnează adesea în alveolele mai adânci, care se lărgesc și se adâncesc de la an la an din cauza fenomenului ciclic de îngheț/dezgheț (pe masa-rebut se constată clar acest lucru în cazul cavităților care și-au sporit în timp dimensiunile). Factorii atmosferici implicați în erodarea trovanților pot fi și ploile și vânturile puternice. De altfel, adesea la partea superioară a acestora se observă porțiuni lipsă sau pe cale de desprindere, probabil și din cauza faptului că materialul grezos al trovanților nu este uniform consolidat, existând și zone mai friabile, care sunt astfel mai expuse eroziunii atmosferice. Fenomenul de dezagregare al trovanților (de pierdere a coeziunii dintre granule) este însă un proces întâlnit la mai toate rocile expuse intemperiilor.

Acoperirea pe alocuri cu crustă neagră (denumire dată de către restauratori unui strat superficial de culoare închisă și cu bună aderență la rocă, al cărui component mineral cel mai important este ghipsul), observabilă atât în cazul trovanților, cât și al meseirebut, este și ea una dintre cele mai frecvente forme de degradare a suprafeței obiectelor de piatră în general. Acest fenomen are loc mai ales atunci când rocile (îndeosebi calcarele) vin în contact cu o atmosferă umedă, bogată în dioxid de sulf (produs prin arderea cărbunilor, petrolului și gazelor naturale). Prin dizolvarea acestui poluant în apa de ploaie se formează ploile acide, care se știe că afectează în general construcțiile.

Factorul antropic este însă responsabil de cele mai mari stricăciuni și mă refer aici, în primul rând, la faptul că multe dintre pietrele de moară sunt sparte, probabil din cauza neglijenței la transportul și/sau amplasarea lor sau a unor posibile vandalizări. Fracturile produse inițial au condus adesea la fragmentarea pietrelor de moară și la deplasarea părților rezultate astfel (multe dintre acestea au și dispărut, din moment ce uneori lipsesc din obiectele respective o pătrime, o treime sau chiar o jumătate din ele). O altă posibilitate ar fi ca mortarul care fixa pietrele de moară pe trovanți să se fi degradat în timp, fapt ce a condus în final la prăbușirea pietrelor de moară superioare (tăbliile), deși aceasta ar explica mai greu spargerea lor, deoarece au căzut de la o înălțime mică și pe un sol moale, care putea fi acoperit de ierburi sau de mușchi.

Așadar, se impun în mod urgent tratamentele specifice intervenției de conservare-restaurare a pietrei degradate: curățarea (de depuneri de praf, de cruste anorganice și biocruste) și consolidarea trovanților, a pietrelor de moară și a mesei-rebut, ca și protecția lor după aceste tratamente. Ulterior, va fi posibil ca toate aceste piese recondiționate să fie reamplasate în grădina Casei Gănescu, în conformitate cu un proiect de *amenajare peisagistică* realizat profesionist și avizat de organismele de specialitate ale Ministerului Culturii.

Pentru a se înțelege creația artistică din grădina Casei „Barbu Gănescu", este necesară mai întâi cunoașterea anumitor aspecte privind mentalitatea artistică a lui Constantin Brâncuși, ca și influențele unor mișcări de avangardă exercitate asupra sa la Paris.

Brâncuși și avangardele artistice de la începutul secolului XX

Brâncuși este considerat astăzi de mulți istorici și critici de artă un „artist independent", care a creat o artă „universală" și „independentă", care a fost punctul de plecare al întregii sculpturi moderne. Aceste opinii par justificate, deoarece el nu s-a atașat, de fapt, niciunei mișcări de avangardă din anii în care se forma la Paris, preferând (și prețuind) viața și munca solitare, aflate sub semnul unei libertăți la care mereu aspira. Cu toate acestea, limbajul formal al artei sale pare uneori destul de asemănător cu cel al altor curente care doreau înnoirea revoluționară a artei. De aceea, mulți reprezentanți importanți ai unor astfel de mișcări, considerabil diferite între ele, l-au revendicat pe acest artist care rămânea, totuși, atât de individual în demersul său, deoarece aspirația (de natură spirituală) a artei sale la „simplitate", „unitate", „sinteză" și „totalitate" diferea de accidentalul, iluzoriul și efemerul pe care le căutau multe dintre astfel de curente contemporane lui. De altfel, Brâncuși mărturisea în acest sens: „Eu nu sunt nici surrealist, nici cubist, nici baroc, nici altceva de soiul acesta. Eu cu noul meu, vin din ceva foarte vechi" (apud Grigorescu, p. 81).

Cu toate că încercările de a-l așeza pe Brâncuși într-unul dintre curentele artistice de la începutul secolului XX au eșuat, nu se pot însă exclude influențele pe care artistul le-a primit de la unele dintre acestea. Iar cunoasterea ideilor de avangardă preluate de el se poate dovedi foarte utilă în vederea înțelegerii semnificației ansamblului de piese litice supus acestui studiu.

Brâncuși era foarte independent, dar acest lucru nu implica neapărat și dorința lui de a se izola de contemporanii săi, știut fiind faptul că el era, de fapt, „un om de lume" și că „în anii '20, artiștii avangardei îl cunoșteau toți pe Brâncuși și s-au dus toți cel puțin o dată în atelierul său" (Tabart, p. 38). Mărturiile numeroșilor vizitatori de după război concordă asupra viziunii sculptorului privind un loc organizat conform principiilor sale artistice și filosofice (impresia generală asupra atelierului era de „ambianță unică", dominată de alb).

Marielle Tabart, responsabilă pentru o lungă perioadă de timp de „Atelier Brancusi" din cadrul Centrului „Georges Pompidou" din Paris, relevă adevărata funcție a atelierului artistului din Impasse Ronsin, pe care o pune în paralel cu unele idei ale avangardei: „Brâncuși a visat mereu să mărească sculpturile sale la scară monumentală și de a le ridica în exteriorul atelierului său; singurul proiect finalizat în timpul vieții sale este ansamblul de la Târgu-Jiu – *Coloana fără sfârșit, Poarta sărutului, Masa tăcerii* – realizat în 1937-1938 în țara sa natală. Cu toate acestea, între pereții atelierului său sculptorul reuși să-și impună viziunea unei ambianțe totale, destinând vizitatorului experiența operei sale ultime, aceea a locului său de muncă și de viață. Clauzele testamentului, reconstituirea atelierului cu tot conținutul său («opere, schițe, mese de lucru, scule, mobile…») confirmă acestuia caracterul de «operă de artă totală», concepută în aceeași vreme – anii '20 – de către artiști destul de diferiți ca Mondrian și Schwitters. Aceștia, dezvoltând simbolul în casele lor atelier (*Merzbau*-l lui Schwitters), unul transformând atelierul său într-o compoziție plastică în sine, celălalt reciclând obiectele din exterior într-o continuă și perpetuă mișcare, creând amândoi o nouă realitate, un ansamblu complet rezultat al legăturii operei cu locul său de creație" (Ibidem, p. 26).

Trebuie să adaug aici că proiectul de care vorbește cercetătoarea nu este singurul de acest fel, deoarece, tot la Târgu-Jiu, în spațiul deschis al grădinii Casei „Barbu Gănescu", unde Brâncuși a locuit temporar, el a realizat și ansamblul format de trovanți poliformi și mese din pietre de moară care face, de asemenea, trimitere la piese din atelierul său: sculpturi cu nume de animale (cu forme care sugerează ideea lor în sine) și mesele din ghips (în număr de trei). Trovanții polimorfi au cel mai frecvent un aspect zoomorf (de melc, broască ghemuită, broască țestoasă), or este știut că Brâncuși își numea sculpturile „animale" și le aranja în cadrul unor ansambluri (pentru ca, probabil, să le pună în evidență mai bine semnificațiile lor și conexiunile între ele). În acest sens spunea: „Trăiesc, acum, ca într-un deșert – singuratic, cu *animalele* mele" (Zărnescu, p. 115), înțelegându-le nu numai ca simboluri („*Cocoșul* meu nu e cocoș, *Pasărea* mea nu este pasăre. Sunt simboluri"; Georgescu-Gorjan, p. 120), ci și ca forme posedând o viață *sui-generis* („Pasărea zboară, cocoșul cântă"; *Idem*) care trimit spre absolut („Vreau să înalț totul dincolo de pământ... Vreau ca pasărea mea să umple tot văzduhul, să exprime marea eliberare"; *Ibidem*, p. 136).

Realizarea unei astfel de colecții de obiecte litice la Casa Gănescu, sugerând plante și animale, demonstrează încă o dată respectul artistului pentru natură, pe care arta sa o avea ca sursă în mare măsură, după cum și mărturisea: „Eu am căutat mereu naturalul, frumosul primar și direct, nemijlocit și etern!" (Zărnescu, p. 115). Trovanții polimorfi îi aminteau lui Brâncuși de unele opere ale sale (în special din seria ovoidelor) și trimiteau la conceptele brâncușiene care au stat la baza elaborării lor, în sensul realizării unei naturi *sui-generis:* „El renunță total la modelul individual pentru o nouă *Natură*, regăsită în legitatea sa adâncă și secretă; realizează astfel un volum simplu, eliminând caracterul fortuit al oricărei realități particulare. Concomitent, el se depărtează progresiv și de patosul expresiei, făcând să triumfe, într-un fel nou, sublim, disciplina spiritului asupra efervescenței materiei. Forma, nemaipurtând *geniala* pecete a mâinii artistului, devine impersonală, iar volumul, în deplin acord cu posibilitățile expresive ale materialului, pare să se înalțe, într-o mare liniște, din propriul său tărâm. Această voință de obiectivitate se conjugă cu o întoarcere la simplitatea elementară, unde stereometria și organicul fuzionează" (Giedion-Welcker, pp. 27-28).

Sculpturile animaliere nonfigurative (forme esențializate de animale, văzute adesea în mișcare, precum *Păsărea în văzduh, Cocoșul, Peștele, Testoasa zburătoare*) pot fi puse în legătură și cu desenele unor animale (realizate cu umor) cu care Brâncuși a ilustrat, în 1929, volumul de poezii *Plante și animale – Terase* de Ilarie Voronca (Brezianu, p. 38), un reputat poet român de avangardă (Ilarie Voronca a frecventat atelierul lui Brâncuși și grupul lui de prieteni pentru aproape două decenii; din corespondența celor doi se constată și prietenia care se legase între ei).

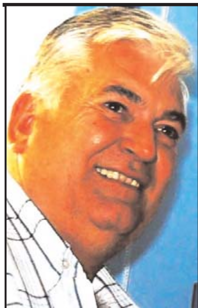
Aceasta ar putea dovedi afinitatea lui Brâncuși cu avangarda românească din perioada interbelică (care-l recunoștea, astfel, ca „unul de-al lor" care atinsese o înaltă cotă artistică la vremea respectivă) și faptul că a fost un promotor al acesteia. Acest interes al artistului trebuie văzut și în contextul prieteniei sale cu Tristan Tzara și cu avântul internațional al mișcării dadaiste.

Legăturile strânse ale lui Brâncuși cu mișcarea dadaistă și influențele pe care le-a suferit din această direcție, datorită amplorii și profunzimii lor, se cer însă prezentate într-un capitol separat.

(Va urma)

Sub crugul Eminescului

Identitatea naţională - valoare europeană şi universală

Florian COPCEA

Despre nota originală pe care Eminescu o aducea prin proza sa, Eugen Simion scria în volumul său din 1964. Raportându-l la contextul general european, exegetul deducea prezenţa unei *tipologii* diferenţiate prin câteva elemente particulare care asigurau viabilitatea creaţiei sale. Pecetea individuală se impune chiar atunci când sub condeiul autorului *Sărmanului Dionis* intră motive cu o foarte largă circulaţie în cadrul romantismului, precum ar fi ascensiunea spre astre, dedublarea individualităţii sau locuirea pe altă planetă. „Novalis o pune pe aceasta din urmă, notează autorul, în legătură cu simbolul căutării armoniei, purităţii, a dorului indefinit (*Sehnsucht*), simbolizat de floarea albastră. La Poe (*Hans Pfaall*) totul e un pretext de aventură, naraţiunea e o *mistificaţie* expusă pe un ton de glumă, accentul cade pe peripeţie. Eminescu, în schimb, substituie elementelor de aventură sensuri filosofice, fiind mai apropiat, în acest caz, de Novalis şi, în genere, de romanticii germani" [1, pp. 296-297].

Nota deosebitoare nu lipseşte nici atunci când se exercită astfel de influenţe modelatoare. De Novalis şi de alţi germani consubstanţiali viziunii sale fantastice, se desparte prin simbolurile adânc omeneşti cu care însoţeşte călătoriile interastrale ale eroilor săi. „Setea de *divin,* consemnează exegetul nostru, coincide, la el, cu setea de *sublim,* toate actele eroilor sunt pătrunse până la durere de această aspiraţie" [1, p. 297]. Proza eminesciană se diferenţiază şi de Poe, la care motivele romantice majore sunt abordate într-un registru parodic sau persiflant (bunăoară, dialogul dintre un filosof şi diavol, înfăţişat ca demon al cunoaşterii, expert în domeniul cultural, gurmand şi mâncător de creieri iluştri). Poe nu face decât să *degotizeze* proza fantastică şi să valorifice tehnica romanului negru.

Luată *ad litteram,* europenitatea lui Eminescu se axează pe interrelaţia naţional-european/universal, care impune în exegeză aspecte noi.

Mihai Eminescu a pătruns în conştiinţa naţională ca un original constructor de idei noi, progresiste, necunoscute până la el în spaţiul nostru cultural receptiv la modernitate. Deşi poate fi comparat, fără niciun risc, cu Byron şi Shelly, cu Hölderlin şi Novalis, cu Leopardi şi Hugo, cu Puşkin şi Lermontov, este deosebit de aceştia. Romantismul său este clasic (diferenţiat totuşi de cel promovat de exponenţii literaturii lumii cantonaţi în relaţiuni *cu o semnificaţie adâncă de mit şi dominată formal,* cum se exprimase D. Caracostea) şi, totodată, postmodern, ultima afirmaţie putând fi argumentată cu intertextualismul practicat, atât în poezie, cât şi în publicistică, *curent anunţător şi pentru destinul către care tinde cultura românească.* Acest adevăr confirmă în esenţă ceea ce ne spune T. Maiorescu, anume că Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stând la nivelul culturii europene. Poetul a fost atras, cum descoperea Rosa del Conte, de climatul magic al filosofiei şi al poeziei romantice germane, fără, bineînţeles, să minimalizeze pe cel mitic, specific gândirii orientale. El şi-a declarat adeziunea la respectivul curent literar-artistic apărut la sfârşitul secolului al XVIII-lea în Germania şi Anglia şi extins în secolul următor în toată Europa, atât în poezia *Eu nu cred nici în Iehova,* cât şi în textele de inspiraţie filosofică, majoritatea fiind, după G. Călinescu, un comentariu pe marginile filosofiei lui Schopenhauer. Călinescu remarcă aici interesul evident al poetului pentru subtilităţile schopenhauriene, pentru rescrierea lumii conform paradigmelor mitologiilor, a căror readucere în actualitate creează „lumi posibile".

Eminescu este omul providenţial, căzut în istorie, despre care M. Eliade, într-un alt context, desigur, spune că are dreptul să valorifice arhetipurile. D. Vatamaniuc nutreşte convingerea că exegeţii operei lui Eminescu definesc ca una dintre trăsăturile dominante ale scrisului său titanismul şi au în vedere, în general, viziunea sa asupra universului, că poetul este alăturat, sub acest aspect, romanticilor, cu preferinţe pentru *anecdota cosmică.* Dar titanismul mai poate însemna şi capacitatea creatoare pentru realizarea unei opere de mari dimensiuni şi de-o varietate rar întâlnită, ca aceea eminesciană. Observaţia lui Vladimir Streinu, conform căreia *poetul îşi are locul în societatea marilor spirite,* dezvăluie semnificaţia universală a întregii creaţii eminesciene, aceasta însemnând, indubitabil, „actul de identitate universală a neamului nostru". Raporturile sale cu romantismul german au fost atent analizate de G. Călinescu în *Opera lui Mihai Eminescu,* care l-a întâlnit în multe dintre scrierile poetului-filosof pe Schopenhauer, înrâurind pozitiv meditaţiile poetului asupra istoriei. Prin aceasta, putem subscrie la afirmaţia lui George Munteanu din *Istoria literaturii române* că, înainte de a deveni european, Eminescu este un poet naţional, nemărginit, şi nu poet al iluziei universale, cum îl proclama Tudor Vianu.

Preluând fără niciun fel de ezitare „tezele" lui Vladimir Streinu, putem arăta că „faima de poet universal a lui Eminescu" [2, p. 242] nu mai poate fi pusă sub semnul întrebării, aceasta regăsindu-se nu numai în opera poetică, ci şi în publicistică, aceasta din urmă depăşind, ca întindere, cum afirma D. Vatamaniuc în *Publicistica lui Eminescu,* întreaga lirică. Eminescologul era de părere că „tot ce a scris poetul în alte domenii – poezie, proză, teatru – ar fi fost eclipsate dacă nu şi-ar fi şlefuit strălucirea minţii şi în presă". E de remarcat că Eminescu găseşte, de fapt, universalul în mituri, încoronându-şi creaţia cu mitul suprem al *Luceafărului,* adevăr care îi produce lui Vladimir Streinu această inserţie în reacţiile de până acum ale criticilor „eminescianizaţi", cum îi numeşte Mihai Cimpoi pe cei care i-au disecat opera afirmând că latura eminesciană a romantismului e singura bază a universalităţii lui. Ontologia eminesciană, dinamizată, evident, de tradiţia naţională, a căpătat noi valenţe prin „aspiraţia" de influenţe şi înrâuriri posibile, fie autohtone, fie din universul contrapunctic–mozaicat european. Conexiuni indubitabile descoperim la Eminescu şi la câţiva dintre înaintaşii săi. Poeziile antume confirmă din plin acest lucru. Lovinescu, în *Mutaţia valorilor estetice,* aprecia injust poeziile de adolescenţă ale lui Eminescu ca fiind lipsite de valoare. Prima etapă din creaţia lui Eminescu stă sub semnul *Familiei.* În multe dintre poezii depistăm irizări elegiace din Bolintineanu, Heliade, Bolliac şi Alecsandri. Or, analizându-le „până în colţurile cele mai obscure", după cum se exprimă G. Călinescu, avem surpriza să depistăm „reminiscenţe" din operele poetice ale lui Schiller, Rimbaud, Baudelaire, Hölderlin, Mallarmé, Hugo, lucru care dezvăluie „o înaltă conştiinţă europeană". Mihai Drăgan mai nota că poezia lui Eminescu nu este altceva decât o reînsufleţire a poeziei dinaintea lui. La toate acestea se adaugă vizionarismul marelui poet, intuiţia sa extraordinară de a personaliza ideea lirică şi „paradoxiile" filosofice la care se raportează obsesiv, el având incontestabil, completa criticul, conştiinţa apartenenţei, deopotrivă, la spiritualitatea poporului său şi la universul fără margini al gândirii şi creaţiei întregii umanităţi.

Eminescu nu s-a referit niciodată la naţionalismul înaintaşilor, pe care îi numea „sânte firi vizionare", chiar dacă îi simţea depăşiţi, *stricători de limbă.* Pentru el, literatura naţională populară este o sursă inepuizabilă, reflectând îndeajuns originalitatea culturii româneşti. Din această cauză, el nu putea fi de acord cu „filologii noştri", ale căror „fantasii", mai mult sau mai puţin ingenioase, alterează tezaurul lingvistic al limbii române, adevăr care îi produce această remarcă: *cum ea există obiectiv, toată lumea o va recunoaşte de frumoasă şi dulce.* Literatura cultă a vremii este criticată de Eminescu fiindcă este străină sentimentelor naţionale, nu-i sincronizată cu valorile spirituale şi culturale din ţară, în timp ce pentru literatura populară manifestă deschidere, aceasta din urmă fiind *plină de credinţă, însetată de ideal,* evidenţiind originalitatea trecutului, singura în stare să salveze naţiunea, al cărei suflet este, desigur, limba. În *Timpul* din 2 noiembrie 1879, gazetarul scrie că trebuie să fim un stat de cultură la gurile Dunării; aceasta e singura misiune a statului român, şi oricine ar voi să ne risipească puterile spre alt scop, pune în joc viitorul urmaşilor şi calcă în picioare roadele muncii străbunilor noştri.

Nu putem fi de acord cu concluzia lui Eminescu că nu avem o cultură reală. Iată cum justifică D. Murăraşu, în *Naţionalismul lui Eminescu,* această afirmaţie: Eminescu a fost neîndurător fiindcă n-a ţinut cont de faptul că fiecare fază din dezvoltarea istorică a unui neam trebuie să rezolve anumite probleme pe care le impune realitatea vieţii. Eminescu voia cultură, atunci când noi nu eram încă siguri de ziua de mâine. Eminescu a fost un partizan calofil al ideii naţionale, pe care a susţinut-o cu violenţă, precizând că ea nu trebuie lăsată la *discreţia unui partid,* vizat fiind partidul „roşilor" (liberalilor – n.n.). E greu de admis că Eminescu ar fi susţinut „domnia elementelor conservatoare din ţară, fără să accepte legile naturale ale progresului care acţionau în dezvoltarea civilizaţiunii", chiar dacă într-o însemnare, aflată în fondul de manuscrise al Academiei Române sub nr. 2257, ff. 30-32, amenda *factorul infectat de străinism* care, dominat de *elemente parazite,* devenise o *mortăciune morală a corpului.* Dar Eminescu a fost influenţat catalitic, de curentele literare străine. Prin mişcarea romantică germană, cu efect pozitiv asupra gândirii sale literare, politice şi filosofice, devine un exponent de necontestat al culturii europene. Desigur, el a avut acces la lucrările lui Schopenhauer, Kant, Fichte şi Hegel, care i-au format gândirea. Ideile multora dintre aceştia se regăsesc în articolele sale publicistice şi în unele poezii, de unde tragem concluzia că nu opunea rezistenţă influenţelor europene asupra limbii române, chiar dacă unele dintre ele, abstracte, trebuiau *dacizate.* „Consistenţa unei limbi începe cu scrierea ei", nota poetul pe fila 169 v a ms. 2285, profund preocupat de relatinizarea limbii române.

Aceeaşi teorie o regăsim şi la Octavian Vuia, care e de părere, în *A gândi cu Eminescu,* că el deschide larg porţile spre o gândire a existenţei bazată pe sentimentul autohton al fiinţei, fapt care confirmă că tot ce a scris Eminescu s-a sincronizat cu gândirea modernă. Dacă în poetică viziunea sa a fost „paradisiacă", visător-romantică, în publicistică aceasta a devenit metafizică. El nu a trebuit, reţinea pe undeva Tudor Vianu, să se lupte cu limba, aşa cum au făcut câţiva dintre emulii săi de mai târziu.

Prin urmare, Mihai Eminescu şi-a construit universul poetic pe temele şi motivele esenţiale ale poeziei universale: raportul cu cosmosul, cu timpul, istoria şi natura. Le regăsim valorificate cu alte mijloace în publicistică. Într-un articol publicistic, Eminescu precizează că stilul său nu este eufemistic şi că pentru orice idee caută o construcţie exactă. Poetul publicist nu ezită, cunoscută fiind revolta sa împotriva stricătorilor de limbă, ai cărei stăpâni suntem, să creeze construcţii sintactice originale şi să dezvolte lexicul şi vocabularul limbii române. El introduce în limbaj neologismele, acestea reprezentând perlele care împodobesc o coroană regală. Poziţia lui Eminescu este fermă în ceea ce priveşte corespondenţa dintre limbă şi *mania generală a neologismelor.*

Sub crugul Eminescului

Unitatea limbii române nu va suferi de pe urma împrumuturilor de cuvinte, o regenerează, chiar dacă, uneori, *păsăreasca gazetelor* strică tezaurul lexical al limbii. Gh. Bulgăr, în lucrarea *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare* [3, p. 239], constată: „Eminescu (…) a imprimat articolelor sale pecetea geniului său, pasiunea fierbinte pentru adevăr și pentru dreptate, pentru ridicarea maselor la civilizație și cultură”. Reputatul lingvist lansează teza că poetul, dezgustat de mizeria mediului în care a trăit, își ia reper, în drumul său spre nemurire, trecutul, și-l declară un *laudator temporis acti,* un mesager din viitor al vremurilor apuse. În publicistică, Mihai Eminescu reface calvarul lui Dante, în surghiunul său sisific spre infern. De aceea, el trăiește cu intensitate clipele fericite ale iubirii. Exegeții s-au referit la spiritualitatea orientală precreștină, în vogă în această parte a Balcanilor.

Capacitatea lui Mihai Eminescu de a asimila valorile culturale europene și cele universale este învederată atât în poezie, cât și în publicistică. Obiectivul principal al textului de presă eminescian este acela de a spațializa enciclopedic adevărul despre mituri, simboluri, cotidian și alte „evenimente paradigmatice”. Este cert faptul că Eminescu a profetizat, cu un instinct greu de explicat la vremea respectivă, modernismul european al poeziei române, influențat, evident, de reformarea limbii poetice, fapt care îl situează în centrul culturii române, confirmându-l astfel drept „cartea noastră de identitate” spirituală în universalitate. Pe de altă parte, Tudor Vianu aduce o clarificare elocventă în acest sens. Nimeni înaintea lui nu dispusese de posibilitățile limbii române cu o libertate suverană, la fel cu cea atinsă de Eminescu prin utilizarea tuturor funcțiunilor limbii, a întregii ei fiziologii, a tuturor formelor flexiunii și derivării ei. Limba română devine un instrument absolut docil în mâna lui magistrală, și poetul o folosește pentru a exprima gânduri și viziuni, cum nu se mai luminaseră niciodată, într-o minte românească [4, p. 644].

Determinarea valorii universale a lui Eminescu nu se poate face decât dacă se ține seama de unicitatea lui inconfundabilă în marele context al valorilor celor mai reprezentativi creatori. De aceea, Vladimir Streinu respingea ca lipsite de sens discuțiile despre superioritatea lui Eminescu față de Macedonski, care trebuia recuperat din nedreptatea de epocă făcută de el, față de Goga sau Arghezi, considerați egalii lui, sau față de Blaga, crezut mai important decât el: „Deși e adevărat că valorile poetice sunt coextensive în cuprinsul lor absolut, nu e totuși mai puțin adevărat că Lermontov și Blok, Gerard de Nerval și Verlaine, Longfellon și Coleridge nu sunt, respectiv, Pușkin, Baudelaire, Edgar Poe. Și, în același fel, privitor la Macedonski, Goga, Arghezi și Blaga de o parte, iar Eminescu de altă parte, necesitatea ierarhizării persistă și se impune” [5, p. 225].

Totuși, Eminescu, fiind poetul nostru cel mai de seamă, aprinde și pune în vibrație, constată criticul, un volum liric incomparabil și o eterogenitate unică de materiale și valori de cultură care pornesc de foarte de departe și le pronunță caracterul de *cosmicitate și transcendență,* vădind o deosebită forță de recompunere a lumii: „sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebește dintr-o dată de toți ceilalți. El singur priveghează încă istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria câte unei culturi naționale. Așadar, putem reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă [5, p. 225].

Convins că Europa nu poate fi interesată de un popor „fără spirit de adevăr”, Eminescu, acest *uomo duplex* al culturii române, se erijează în „teoreticianul prin excelență al naționalismului român”, care, fără însă a face abstracție de cultura națiunilor „care au interese comune nouă și se luptă alături cu noi”, a schimbat orientarea vechii poezii, el dovedindu-se un devorator avid al cunoașterii universale, în general [6, p. 36].

Renumitul eminescolog și filosof al culturii române, Mihai Cimpoi, în *Europa, sarea Terrei…* (p. 100) a pus explicit în evidență proeuropenismul lui Mihai Eminescu, pe care îl declară, cu argumente solide, „european în esența ființei sale”. Cu toate acestea, Eminescu poate fi considerat, fără niciun risc, un eurosceptic în privința orientării poporului român spre civilizația reală a Apusului. Nimic nu poate ilustra mai bine sentimentul poetului față de practica preluării „utopiilor comunarde” ale unei părți a Europei „infectată de corupție și de frivolitate”, decât convingerea lui Petre Țuțea conform căreia Eminescu are meritul de a fi salvat onoarea spirituală a poporului român.

Interesul său, în special, pentru literatura universală, este identificat atât în poezie, cât și în publicistică. De aceea, în orice „chestiune”, el apelează cu obstinație (mixând inspirat arhetipuri spectaculoase, fără însă să neglijeze universul de idei naționale moștenite) la modelele spirituale novatoare ale Occidentului.

Rosa del Conte constată, pe bună dreptate, doi factori modelatori, două direcții formative ale personalității intelectuale a lui Eminescu, aflate într-o simbioză organică.

Primul factor este patrimoniul cultural al poporului său, care s-a sedimentat în stratificări seculare, cu componente individuale greu de izolat și pe care l-au îmbogățit și continuă să-l îmbogățească diaconii rătăcitori, dascălii care străbat satele, cărturarii din mănăstiri, poeții care l-au precedat: „Nici Kant, nici Schopenhauer, nici Vedele, nici Platon și nici chiar marii poeți, pe care îi iubește și studiază și din care traduce sau învață pe dinafară fragmente, de la Byron la Shakespeare, de la Schiller la Hugo, nu vor înăbuși vreodată în el interesul avid și chiar gelos pentru tot ceea ce inteligența, fantezia, afectivitatea poporului său putuse să creeze sau să asimileze și să transmită prin veacurile întunecate și dificile ale istoriei lui. Aceasta explică motivul pentru care Eminescu este o sinteză și de ce s-a recunoscut în chip legitim în el încă de la apariția lui – chiar dacă fără a i se înțelege structura extrem de singulară – cea mai înaltă întruchipare a inteligenței românești, cum se exprima Maiorescu” [7, p. 279].

Cel de-al doilea factor modelator este, totuși, cultura europeană, cu „modernitatea ei”, care i-a frământat atât de mult pe contemporanii săi, întreg ansamblul de experiențe culturale care s-au depus peste ceea ce a păstrat el din memoria ancestrală. Ele s-au asimilat din mediul familial, din cel habitudinal, în care ciobanii și țăranii întâlniți pe pământurile administrate de tatăl său păstrau cu sfințenie tradițiile, dar și din eclecticele și nepotolitele sale lecturi: „Pentru Eminescu, care întâlnește pe băncile universitare, la Viena și la Berlin, gândirea occidentală (dar am spus deja că îi erau știuți Schiller și Schopenhauer) nu este o pagină albă. Acea cultură europeană, acea *modernitate* care îi năucește pe contemporanii lui, care și-o vor însuși ca pe o superficială și uneori caraghioasă travestire, se altoiește pe o sedimentare culturală autohtonă, pe care el a acumulat-o printr-o memorie prodigioasă și activitate mereu receptivă și vibrantă, încă din anii cei mai tineri (...). Aceasta reprezintă comoara lui secretă, pe care adolescentul o descoperă, iar omul matur o păstrează și față de care nutrește, printr-o curiozitate a cercetării care este memorie respec-tuoasă, credință” [7, p. 279].

De fapt, e vorba de o sinteză a celor doi factori formativi, care se va concretiza vie, originală, mai ales în limbaj, în imagini, în care se lasă recunoscute felurite stratificări ale culturii autohtone. Ceea ce a izbit-o pe cercetătoarea italiană, în calitatea ei de cititoare străină, a fost prezența a ceea ce poetul numea *caracteristica expresivă* a poporului său, care i-a asigurat profunda pecete originală. „Dubla tradiție de spiritualitate și cultură, la care am făcut aluzie și care se răsfrânge în sincretismul de amprentă răsăriteană al gândirii sale, se oglindește și în limbaj și devine elementul caracteristic al formei. Noutatea mesajului eminescian coincide, așadar, cu însăși arhaicitatea sa” [7, p. 2801].

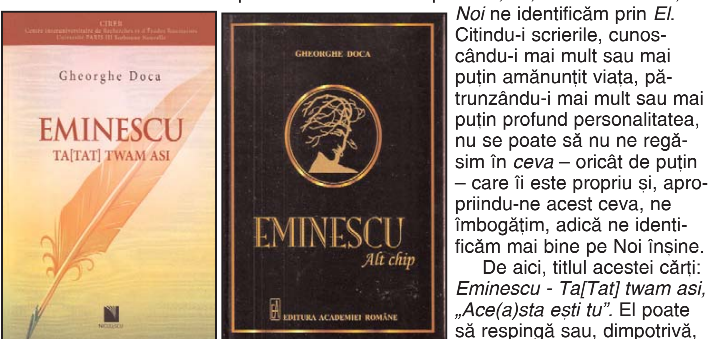
Referințe

1. Eugen Simion, *Baza lui Eminescu.* Editura Eminescu, București, 1964.
2. Vladimir Streinu, *Eminescu.* Editura Junimea, Iași, 1989.
3. Gheorghe Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare.* Editura Minerva, București, 1971.
4. Tudor Vianu, *Opere* II. Ed. Minerva, București, 1972.
5. Vladimir Streinu, *Studii și articole despre Mihai Eminescu.* Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2014.
6. Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hasdeu.* Editura Junimea, Iași, 1987.
7. Rosa del Conte, *Eminescu în critica italiană.* Editura Junimea, Iași, 1977.

Semn(al) de carte

Gheorghe Doca, *Eminescu – Ta[Tat] twam asi, „Ace(a)sta ești tu”,* Editura Niculescvu, București, 2016

Înțelesul înalt al poemului poate fi extrapolat la relația care îl leagă pe Eminescu – considerat în totalitate, cu viața, personalitatea și opera lui – de *noi,* în genere, de toți cei care l-au receptat, îl receptează și îl vor recepta. Nimic nu este mai adevărat decât faptul că *El* se identifică prin *Noi,* iar, la rândul nostru, *Noi* ne identificăm prin *El.* Citindu-i scrierile, cunoscându-i mai mult sau mai puțin amănunțit viața, pătrunzându-i mai mult sau mai puțin profund personalitatea, nu se poate să nu ne regăsim în *ceva* – oricât de puțin – care îi este propriu și, apropriindu-ne acest ceva, ne îmbogățim, adică ne identificăm mai bine pe Noi înșine.

De aici, titlul acestei cărți: *Eminescu - Ta[Tat] twam asi, „Ace(a)sta ești tu”.* El poate să respingă sau, dimpotrivă, să atragă. Tema cărții – *mai buna identificare de sine prin cunoașterea vieții, a personalității și a Operei lui Eminescu* – este susceptibilă să încline balanța dilemei într-un sens sau în celălalt. (Autorul, la începutul cărții)

Gheorghe Doca, *Eminescu, Alt chip,* Editura Academiei Române, București, 2014

Din lecția cunoașterii de sine a Serafului se desprind cele două linii esențiale care conturează chipul poetului, Fecior de împărat fără de stea, anume: pe de o parte, singularitatea sa – „Tu nu ai niciun înger, tu nu ai nicio stea” – și, pe de altă parte, natura înzestrării sale neobișnuite – „A pus în tine Domnul nemargini de gândire”.

Acestea sunt și coordonatele pe care se înscrie încercarea de a propune în paginile cărții de față un *alt chip* al lui Eminescu. Nici acesta, nici celelalte chipuri zugrăvite de exegeza eminesciană nu reprezintă CHIPUL Poetului. Căci, atâta vreme cât va dăinui fie și numai un singur cititor al poeziei sale, vor ieși la iveală noi și noi chipuri, multiplicate, ca în nenumărate perechi de oglinzi paralele, spre infinit, fără ca cineva, vreodată, să poată spune: „Iată CHIPUL lui EMINESCU”. (Autorul, la începutul cărții)

Cartea de față nu se vrea a fi mai mult decât un îndemn spre admiterea ideii că opera lui Eminescu este, în continuare, și va rămâne deschisă unor abordări noi, pe măsura mersului înainte al gândirii, în sens larg, și al evoluției sensibilității noastre în lumea de azi, ca și în cea de mâine. (Autorul, pe coperta a patra)

Nevoia de românism

Președintele Emil Constantinescu

Identitatea și demnitatea națională: ce suntem, ce am vrea să fim (II)

Nicolae MELINESCU

***O abordare diacronică a sentimentului național** și a spiritului românesc presupune o reîntoarcere în timp, pentru a găsi motivațiile unei traiectorii proprii, atipice pentru alte țări din regiune și din Europa. Călin Georgescu observa (Cumpăna României, Editura Christiana, București, 2016, p. 29) că „în țările române nu au existat nici măcar ecouri ale fenomenelor de importanță covârșitoare pentru progresul Occidentului (Secolul Luminilor, Revoluția industrială, Revoluția Franceză și epoca napoleoniană), care au permis accederea la o civilizație bazată pe rațiune, pe dezvoltarea științei și tehnicii și a culturii progresiste". Supraviețuirea la confluența a trei mari imperii, chiar dacă a îndepărtat populațiile din teritoriile românești de unele manifestări progresiste, le-a determinat pe acestea să caute și să găsească în interiorul comunităților lor forța și abilitatea de a supraviețui nenumăratelor încercări de depersonalizare a lor și de asimilare în entități statale total străine ca mentalitate și tradiții.*

Istoria noastră a fost un balans continuu între șanse irosite și cadouri neașteptate. Viitorul identității naționale depinde de modul în care va fi definit interesul public și, în această problemă, elitele intelectuale vor trebui să își exprime deschis părerea, să recunoască faptul că nu au o opinie sau că nu și-o pot asuma.

Un proiect pentru România ar trebui să includă, după părerea mea, mai mulți pași spre restaurarea valorilor în societate, plecând de la conștientizarea eticii teoretice a valorilor universale la etica practică a valorilor sociale și implementarea lor în practica socială pentru schimbarea comportamentului individual.

Avem nevoie de formatori de opinie, dar și de sponsori ai proiectului. Angajarea societății civile nu trebuie să ducă la uniformizare, ci la organizarea comunităților de interese locale sau profesionale în jurul unui proiect comun.

Pe coperta cărții sale *Vămile Grave*, pe care mi-a oferit-o în iunie 2000, Sanda Golopenția, profesoară la prestigioasele universități americane Cornell și Brown, își invita cititorii la „bilanțuri interioare, singurele care ne pot înnoi precum o dorim, în România încordată a sfârșitului de veac", sperând „într-o viață publică românească mai puțin autodistrugătoare". După 17 ani, această invitație a rămas valabilă, dar puțin onorată.

O societate traumatizată este aceea în care liderii nu sunt capabili să explice nici misiunea proiectelor istorice, nici raportul dintre costuri și câștiguri.

Se impune o schimbare a discursului politic, cultural, economic, social, de la negativ la pozitiv.

România, și nu numai ea, toate țările se confruntă azi cu provocările unei lumi în curs de globalizare. Sunt însă ferm convins că nu ne vom dizolva în civilizația postmodernă; am convingerea că profunzimea spiritualității românești va oferi structura și resursele unei adaptări creatoare a identității noastre la lumea postindustrială. Poate, eliberată de povara oțelului și a betonului prin care lumea modernă a încercat să transforme universul, adevărata civilizație contemporană va descătușa energii creatoare în care ne vom regăsi nu ca mase pasive, ci ca persoane, ca inși înzestrați cu imaginație, cu inteligența lucrului bine făcut și a conceptului corect gândit, cu sensibilitatea noastră nativă pentru infinitele culori ale lumii și pentru severa structură care le dă sens și valoare de progres.

Într-o convorbire despre interesul și identitatea națională cu un fost șef de stat, membru al elitei academice și universitare, în mod inevitabil a apărut și cerința de lămurire a rolului politicienilor într-o societate modernă. Chiar și un cotidian conservator, cum este ziarul britanic Daily Mail, *a lansat o dezbatere pe această temă la sfârșitul lui 2016, avansând următoarea constatare: „Lumea are nevoie de o generație de politicieni pragmatici, deschiși cooperării, dar legați de comunitățile lor naționale, deschiși progresului, dar respectuoși față de tradiție, toleranți ai diferențelor, dar feriți de obsesia diversității!" O firească propunere care ar putea să așeze complementar interesul național și interesele aliaților și asociaților din cele două organisme europene care să formeze o nouă matrice identitară.*

Un nou proiect identitar nu poate fi limitat la cetățenii trăitori în interiorul granițelor de stat, ci trebuie să se adreseze în mod egal tuturor celor care-și recunosc apartenența la națiunea română, oriunde s-ar găsi ei în lume. Proiectul național poate fi propus – dar nu impus – și va fi acceptat numai dacă o parte semnificativă a poporului va găsi în el argumente pentru recâștigarea demnității naționale și a respectului de sine, ca indivizi și ca națiune. Recuperarea demnității poate fi primul pas pentru reclădirea speranței.

În ciuda globalizării care înseamnă, în cazul nostru, și milioanele de români care au ales să trăiască în diferite țări și continente, *Patria* asociată unui teritoriu național nu și-a pierdut semnificația emoțională.

Atunci când privești spațiul geografic dincolo de realitatea sa fizică, de depozitar al unei culturi, el ți se înfățișează ca un design intelectual și o cutie de rezonanță a dramelor trecutului istoric. Identitatea culturală este un peisaj lăuntric, nu *copy-paste,* după credințele altora omologate conjunctural ca modele. Identitatea culturală nu se naște printr-o preluare mimetică, ci printr-o înfrigurată străduință a înțelegerii sinelui și a „celorlalți" luminată de experiența celor care au parcurs acest drum de-a lungul secolelor.

Poporul român s-a născut și s-a format într-un spațiu european delimitat de Dunăre, Carpați și Marea Neagră. În acest teritoriu, rolului dinamic, de culoar de legătură cu lumea exterioară pe care l-a jucat Dunărea, i s-a asociat rolul de centru de echilibru pe care l-au jucat Carpații. Numai complementaritatea factorului dinamic al fluviului și a factorului de stabilitate al muntelui poate explica, cred, identitatea românească și acel miracol al supraviețuirii unei insule de latinitate într-o mare slavă.

Oximoronul *țară bogată – săracă* este adânc înrădăcinat în conștiința românească. Binecunoscutele versuri ale lui Octavian Goga „munții noștri aur poartă/ noi cerșim din poartă-n poartă", intrate în folclorul moților, au consolidat în imaginarul românesc un blestem istoric: sărăcia seculară a românilor, care nu pot beneficia de comorile subterane cu care natura i-a înzestrat. În plan intelectual au fost exacerbate periodic fie bogăția, fie penuria resurselor naturale ca suport pentru proiecte de țară excesiv optimiste sau excesiv pesimiste, ambele la fel de periculoase în consecințele lor.

Atât timp cât toate estimările privind valoarea resurselor naturale pe plan european situează România pe locurile 4 – 5, iar estimările privind nivelul de trai ne plasează pe locurile 27 – 28, răspunsul indică ferm o proastă guvernare. Dar este vorba numai de atât?

Chestiunea modului în care românii au beneficiat sau nu de resursele subsolului este complexă, are rădăcini adânci în timp și avem nevoie de o amplă perspectivă asupra raportului costuri – profit de-a lungul istoriei noastre. Cei care se grăbesc să arunce vina asupra asupritorilor străini au partea lor de dreptate. Resursele minerale ale subsolului României în granițele ei actuale au fost descoperite foarte devreme, în comparație cu alte țări din Europa și din lume. Vorbim de peste două milenii în urmă în cazul aurului și sării, de trei–patru secole în urmă pentru zăcămintele de plumb, zinc, cupru și fier, de peste un secol în urmă pentru petrol (ceea ce înseamnă și prima exploatare industrială din lume, cu un an înaintea celor din SUA). Și, după cum se știe, perioade îndelungate de timp exploatarea acestor resurse s-a făcut predominant în beneficiul altora.

Romanii au transportat la Roma tezaurul de aur al dacilor, estimat de Dio Casius la 175 de tone, o cantitate uriașă la acea vreme, care a permis scutirea cetățenilor Romei de impozite și construcția Forumului Traian. Și tot ei, în paralel cu exploatarea aurului aluvionar, au inițiat mineritul aurifer din Munții Apuseni și exploatarea sistematică a sării în interesul cuceritorilor.

Dar este la fel de adevărat că invazia legiunilor romane, cu intenția clară de a consolida visteria imperiului, a dat naștere prin colonizare unui popor nou, care a păstrat limba și civilizația latină aproape două milenii.

Este adevărat că mari cantități de aur, argint, sare au fost livrate timp de secole Imperiului Otoman, dar acest tribut ne-a asigurat un statut diferit de al celorlalte popoare din Balcani, permițându-ne să conservăm în Muntenia și Moldova religia creștină, bisericile și mănăstirile devenite lăcașe de cultură, să întemeiem Academia Domnească, Academia Mihăileană și școlile care au clădit identitatea națională și au format cadre educate și pentru celelalte națiuni subjugate din Balcani care nu au avut aceeași șansă.

Minele de aur, argint, cupru, plumb, zinc, fier, mangan, minele de cărbune, zăcămintele de sare, carierele de marmură, bazalt, andezit, calcar, travertin, apele minerale din Ardeal, Maramureș, Bucovina și Banat au fost intens exploatate de Imperiul Habsburgic timp de secole. Pentru paza minelor în fața invaziilor tătare s-au format în Munții Rodnei și Maramureș sate grănicerești, cu români liberi, subordonați militar doar Curții Imperiale de la Viena. Minele din Banat și Bucovina, provincii subordonate direct administrației imperiale din Viena, au generat în jurul exploatărilor miniere dezvoltarea meseriilor, calificarea personalului rural și, în cazul Banatului de Sud, o emigrație de mineri din Oltenia (frățuți), iar apoi, în perioada modernă până în 1918, centre culturale importante, precum cel de la Oravița. Castelele și palatele nobilimii din Transilvania, vandalizate și transformate în perioada comunistă în sedii de gospodării agricole și cămine pentru nevoiași, alături de bisericile-cetăți, biblioteci, teatre, monumente de artă, alcătuiesc un patrimoniu arhitectonic, artistic și cultural valoros, cu care România se poate mândri.

A fost nevoie de o asemenea convorbire cu președintele Emil Constantinescu, intelectual de mare distincție spirituală, pentru a fi evocate asemenea repere istorice cu care alte națiuni mai tinere ar avea tot dreptul să se mândrească. Ele nu apar în cărțile de istorie decât de la nivelul universitar și postuniversitar specializat. În fosta reședință a președintelui Abraham Lincoln din marginea capitalei federale americane, o porțiune din pardoseală este acoperită cu sticlă. Sub ea au fost păstrate câteva scânduri asupra cărora ghidul atrage atenția: „Aici a călcat președintele Lincoln!"

Din păcate, istoria României, așa cum o cunoaștem, este plină de amintiri contrafăcute induse prin îndelungata repetare a unei ficțiuni.

→

De la glasul roților de tren la sunetul muzicii (II)

Marilena BARA

Marilena Bara: *Dacă mai înainte aminteam de Cartea de Aur, acum vă propun o plimbare imaginară într-un „Hall of fame", unde vom găsi portretele unor membri ai orchestrei, fiecare dintre ei având destine absolut fabuloase (și, bineînțeles, puțin cunoscute), cu realizări remarcabile, greu de egalat, atât în domeniul științei și tehnicii, cât și în cel muzical.*

Andrei Iliescu: Mă bucur că atacați și acest capitol important al istoriei orchestrei, pentru că personalitățile care vor fi evocate aici fac parte dintr-o categorie de oameni cu totul speciali, a căror valoare s-a repercutat benefic și asupra orchestrei. Oameni de o înaltă cultură, de mare caracter, instruiți la școli renumite din străinătate, cu mai multe licențe profesionale, somități în meseriile lor, conduși de aspirația către perfecționism, mulți dintre ei trăitori ai unor destine tragice. A te fi aflat în apropierea lor, să cânți cu ei la pupitru, a reprezentat un privilegiu pentru fiecare membru al orchestrei, devenind un fapt marcant al istoriei personale a fiecăruia dintre noi.

Andrei Iliescu, văzut de Romulus Harda

Să ne oprim întâi în fața „portretului" domnului Aurel Perșu, rămas în Panteonul civilizației românești și mondiale ca fiind autorul invenției „Automobilul de formă aerodinamică cu patru roți montate înăuntrul formei aerodinamice", brevetată în 1924, în Germania. După multe calcule și experimente de laborator, el a ajuns la concluzia că forma ideală a unui automobil, a unui vehicul în mișcare, este forma picăturii de apă în cădere, forma aerodinamică ideală. El a ajuns la coeficienți aerodinamici de 0,22, care și azi sunt greu de atins. A studiat în Germania, la Universitatea Tehnică din Charlotenburg, și, în paralel, Conservatorul, clasa violoncel. A fost nu doar un inventator genial, dar a avut și o carieră didactică prodigioasă în cadrul Universității Politehnice București. Regimul comunist „l-a răsplătit" pentru toate aceste performanțe, excluzându-l din învățământ și demolându-i casa, ceea ce i-a adus moartea, în urma unui infarct, în 1977.

Mergem mai departe și zăbovim câteva clipe în fața „portretului" domnului Vasile Mihai Popov, cel care în 1950 și-a obținut licența în electronică; a urmat o carieră didactică de excepție la Facultatea de Energetică din UPB. A devenit membru al Institutului pentru Energie al Academiei Române și, în 1963, membru corespondent al Academiei Române. În 1968 a părăsit România și s-a stabilit în SUA; din 1975 se alătură departamentului de matematică al Universității din Florida, unde este privit ca un adevărat geniu, având contribuții esențiale la studiul modulației de frecvență, al oscilațiilor parametrice, concepând noțiunea de hiperstabilitate a sistemelor dinamice. A fost membru fondator al Orchestrei Inginerilor, în care a cântat, atât ca solist, cât și ca tutti-ist. Rigoarea și perfecțiunea pregătirii sale se regăseau în arta interpretativă a pianului și a clavecinului.

Nu putem să trecem nepăsători pe lângă „tabloul" care îl reprezintă pe domnul Nicolae M. Nicolae, inginer electrotehnist, manager de excepție al Uzinei Electrotehnica, un diplomat înnăscut, devenit ambasador al României în SUA, în perioada mandatului președintelui Jimmy Carter. A început studiile muzicale ale Academiei de Muzică din București, clasa de vioară a profesorului Alexandru Theodorescu, studii pe care a fost nevoit să le abandoneze. S-a reorientat către studiile politehnice. A devenit membru al Orchestrei Inginerilor în 1958 și i-a rămas devotat până în 2001, când s-a retras din cauza unor probleme de sănătate. Într-un gest de mare generozitate, a dăruit vioara sa de catalog, foarte valoroasă, unui tânăr violonist de excepție, lansat într-o frumoasă carieră internațională.

Ca să închidem elegant „careul de ași", să vorbim și despre prof. univ. dr. ing. Mircea Dimitrie Cazacu. Cariera sa universitară, derulată la UPB, specialitatea hidraulică și mașini hidraulice, a fost completată de una de mare calibru, de cercetător științific, recunoscută în străinătate de mari institute de profil. A urmat cursurile Academiei de Muzică București, clasa de vioară a marelui profesor Vasile Filip, și a fost obligat, în urma reformei învățământului din 1948, să renunțe la studiile muzicale. A fost cel mai longeviv concertmaistru al Orchestrei Inginerilor, din 1974 până în 2014, la moartea sa.

Este o impietate să te rezumi numai la acești patru minunați oameni, fiecare dintre ei meritând să i se consacre un roman, atunci când colegi de orchestră ne-au fost și academicianul, matematician și inginer, Aurel Avramescu, membru fondator al orchestrei, sau academicianul fizician Șerban Țiteica sau ing. Mihai Ciolan, fratele dirijorului Antonin Ciolan, sau șeful de lucrări Constantin Iarca, prietenul lui Sergiu Celibidache; să sperăm că vom avea posibilitatea să vorbim despre personalitățile lor cu alte ocazii.

MB: *Poveștile de viață ale acestor ingineri-muzicieni sunt desprinse din alt veac. La începutul secolului al XX-lea, salutul „Să trăiți, domnul inginer" avea o conotație aparte, includea o doză uriașă de respect; astăzi, această formulă s-a bagatelizat, nu numai prin numărul tot mai mare de ingineri, dar, mai ales, prin scăderea, autoimpusă, a standardului statutului social, cultural al majorității absolvenților de studii tehnice.*

→

Comportamentul națiunilor nu este diferit de cel al oamenilor, este doar mai complex. În societatea românească actuală se pune accent pe aptitudini și competențe și mai puțin pe caracter. Problema reală a națiunii române este demnitatea care nu poate fi dată de niciun lider salvator, pentru că ea este suma demnităților personale.

Din 21 decembrie 1989 până în 22 la prânz – fac certă această periodizare – a existat un moment rar nu doar în istoria noastră, ci în istoria Europei și a lumii. Într-o piață din capitala unei țări aflate sub o cumplită dictatură, un grup de oameni care nu se cunoșteau între ei au fost dispuși să lupte și să moară pentru idealuri. Acolo nu s-a strigat „Vrem salarii sau locuri de muncă", s-a strigat „Vom muri și vom fi liberi", „Libertate, te iubim, pentru tine noi murim!", „Alegeri libere!" Șapte ani mai târziu, am reușit, în timpul mandatului meu, să transform această solidaritate împotriva a ceva, într-o solidaritate pentru ceva, pentru integrarea în NATO și admiterea în Uniunea Europeană, două deziderate care asigurau independența, suveranitatea și unitatea statului și garanția unui progres economic, social și cultural prin integrarea în lumea occidentală.

Președintele Emil Constantinescu a sesizat o conexiune dincolo de geopolitica actuală și a stabilit o filiație între cultura americană pe care o consideră extensie a vestului european. La rândul lui, vestul european reprezintă și are rădăcinile culturale în Europa de Est.

În această zonă, identitatea românilor, asimilată cu originile sale latine și cu credința creștin ortodoxă, a devenit un pilon al statului-națiune modern. Românismul a determinat transformările politice, culturale și spirituale din România modernă. Românismul a fost asociat într-o mărturisire emoționantă de Eliade Rădulescu cu dăruirea unui dascăl pentru spiritul neamului din care făcea parte. Despre profesorul său, Gheorghe Lazăr, Eliade Rădulescu scria la 1839: „Vedea cineva cum i se sbate pieptul? Cu mâni pline în orice ocazie arunca semințele românismului și ale naționalității". (Curierul românesc, *1839, nr. 64-66, apud Vasile Netea,* Conștiința originii comune si a unității naționale în istoria poporului român, *Editura Albatros, 1980, p. 117) O viziune care a făcut România modernă, pașoptiștii, Unirea, Independența, Marea Unire.*

Ca geolog, am construit propria mea viziune asupra miracolului românesc. Pentru mine, noțiunea „spațiu carpato-danubiano-pontic" include și Moldova, toate râurile ce izvorăsc din Carpați, se varsă în Dunăre și apoi în Marea Neagră, o parte străbătând Moldova. Toate construiesc ceva unitar. Trebuie să înțelegi cum diversitatea aceasta a subsolului românesc generează diversitatea solului românesc, generează diversitatea culturilor românești, creează un spațiu de retragere. Noi trebuie să înțelegem cum un popor latin a rezistat între trei imperii uriașe și au existat trei formațiuni statale românești. Miracolul este, în primul rând, statalitatea, pentru că restul vlahilor care erau tot păstori și vorbeau limba latină nu și-au construit o statalitate. Cele trei teritorii care și-au construit statalitatea au rezistat printr-o conștiință națională bazată pe limbă și pe religia care îi diferenția de ceilalți și prin conștiința că sunt legați de Occident. Nu poți să le ceri românilor să aibă o mentalitate a cuceritorului asemenea francezilor, spaniolilor, portughezilor sau italienilor, care și-au construit imperii prin cuceriri. Toți au fost expansioniști, au construit imperii, iar noi am stat între imperii, dar nu am dispărut. Strategia românilor a fost cea a supraviețuirii, iar tactica a fost tranzacționistă. Supraviețuirea s-a bazat pe suferință și pe tactica de tranzacționări și de aceea au creat politica externă. Dintotdeauna, toți au fost diplomați, pentru că nu se putea altfel, și au acumulat o anumită înțelepciune, în mituri, poveste sau proverbe. Meșterul Manole este pilda sacrificiului uman al celui apropiat de tine. Miturile ne îndeamnă să vedem că o tactică tranzacționistă și o strategie de supraviețuire au dus la diseminare, au dus la idealism și foarte rar, izbucnind în momente istorice pe care numai pe astea le evocăm, au generat solidarități. Nu se știe cum s-au realizat niște solidarități uluitoare. În 1848 nu aveau internet să se adune. Nu se știe cum s-a adunat acea mulțime în 1848. Cum s-au adunat pentru Unirea principatelor? Nu se știe cum. Cum s-au adunat din toate colțurile țării la Unirea de la Alba Iulia? Au fost momente, urmate de trădări. Marii eroi ai României au fost trădați și omorâți tot de români. Această istorie completă cuprinde compromisuri, uneori oribile. În Primul Război Mondial s-a cedat Bucureștiul fără lupte. Noi evităm acest compromis făcut pentru că unii nu voiau să li se distrugă casele. Deși aveau sistem de fortificații, nu au luptat. În Al Doilea Război Mondial ne-au ocupat nemții. La fel, fără lupte, au intrat turcii, bulgarii în București. Au intrat fără lupte rușii la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. Aceste lucruri care nu au fost mărețe, nu au fost eroice, au produs și efecte pozitive până la urmă. Ultimul mare sacrificiu a fost în 1989, pe care ne-am grăbit să-l omorâm în crime în 22 decembrie imediat, în trădări, și după aceea l-am acoperit cu noroi în loc să creăm din el un moment de eroism extraordinar.

→

Dialoguri esențiale

***Exemplul cel mai vizibil,** care îmi susține, din păcate, spusele, este muzica ascultată azi în căminele studențești din Regie: manele, muzică arăbească și, pe ici pe colo, ceva hard rock. Până la urmă, acești tineri nu au nicio vină, sistemul românesc de învățământ nesocotind total educația lor muzicală. Poate de aceea m-am bucurat foarte mult când am aflat că, la concertele dumneavoastră, sălile sunt încă pline, iar, începând cu anul 2011, v-ați implicat într-un proiect de educație muzicală, „Clasic e fantastic – cum să înțelegem muzica".*

AI: Într-adevăr, subiectul adus în discuție este de mare actualitate și cred că părerile exprimate ar diferi foarte mult, în funcție de generația care le-ar emite. Din punctul meu de vedere, înclin să vă dau dreptate, în sensul că în ziua de astăzi se simte o mutație majoră a gustului generației tinere – și nu numai a celui muzical – spre zona de subcultură, a divertismentului facil, în care emoția apare numai la stimuli senzoriali, ceea ce conduce inevitabil spre o atrofiere ireversibilă a creativității și a propriei calități umane. Și, într-adevăr, în această tornadă care amestecă totul, până la aneantizare, a spiritelor acestor generații, din păcate sunt târâte din ce în ce mai multe „suflete" politehniste care își atenuează progresiv, cu fiecare promoție, identitatea și atributele spirituale proprii.

Pe mine mă decepționează „formatorii de gusturi" care speculează gustul pentru kitsch al tinerilor lipsiți de un minim bagaj de cultură generală, inclusiv cea muzicală, și mă îngrijorează lipsa formatorilor adevărați de gust pentru artă, pentru frumos, sau, acolo unde sunt, slaba lor competență.

Orchestra Inginerilor resimte din plin, ca o consecință directă, aceste mutații majore, prin faptul că strădaniile noastre de întinerire a orchestrei nu mai au, de mulți ani, niciun efect. După Revoluție, părinții au încetat de a-și mai da copiii să învețe să cânte la instrumente muzicale, studiu care, implicit, conducea și la dezvoltarea apetitului pentru muzica cultă. Orientarea educației copilului este condusă spre zone eminamente pragmatice, care să le asigure câștiguri imediate; ori zona artistică cultă este cea de pe urmă care ar putea asigura aceste avantaje și, ca să explicăm de ce se întâmplă acest fenomen, cu consecințe dramatice pe termen lung, ar trebui să antrenăm multi alți analiști în discuția noastră.

Pe de altă parte, spuneam mai devreme, ne aflăm, ca societate, în această situație și din cauza diluării substanțiale a activității formative în spiritul artei și al frumosului a copiilor și tinerilor de azi. Diluarea acestei activități este o rezultantă a presiunii colosale pe care o exercită globalizarea, prin explozia informațională, plină de reziduuri, coroborată cu penuria tot mai accentuată de resurse materiale și umane și de o calitate scăzută a acestor resurse de care dispune societatea românească pentru a îndeplini acest deziderat.

Printre puținele programe de educație muzicală a copiilor și tinerilor, care mai subzistă în țară, este programul „Clasic e fantastic", promovat de Filarmonica „George Enescu". Proiectul, sub forma actuală, a intrat în a șaptea sa stagiune și în el sunt antrenați mari artiști ai scenei românești.

Prin tradiție, Orchestra Inginerilor deschide stagiunea, în fiecare lună octombrie, cu un concert pentru care propune teme proprii sau susține suportul muzical al celor propuse de creatorul proiectului, muzicologul dr. Cristina Bohaciu-Sârbu. Participarea noastră în acest proiect este foarte onorantă pentru noi și o înțelegem ca pe o recunoaștere a frumoasei ținute a programelor noastre, care pot face parte dintr-un proiect muzical profesionist de anvergură.

MB: *În fiecare dintre interviurile pe care le-am publicat în revista* Curtea de la Argeș, *am încercat să aduc o notă specifică spațiului în care a apărut, acum 8 ani, această revistă de cultură. Ajutați-mă să fac același lucru și de data aceasta și vorbiți-mi despre legăturile dumneavoastră de suflet cu singura localitate din România care are statutul oficial de Oraș Regal.*

AI: Ați atins un punct sensibil al sufletului meu, legat de dragostea pe care o port acestui oraș. Și nu o zic numai așa, pentru a face plăcere cititorilor dumneavoastră.

La un moment dat, familia mea a fost pe punctul de a se muta în Curtea de Argeș; tata fusese anunțat că va fi numit șef al gării, lucru care nu s-a mai întâmplat, pentru că, la ultimele verificări de dosar, s-a descoperit că nu era membru de partid. În pofida durerii produse de neîmplinirea unui mare vis al părinților, pentru noi, copiii, Curtea de Argeș a rămas un loc al marilor bucurii.

Un loc aparte în inima mea îl are gara, una dintre capodoperele arhitecturale pe care le-a avut CFR-ul, cu acoperișul ei strălucitor, cu o cromatică spectaculoasă, făcut din mici bucăți de ardezie, strălucitoare în lumina soarelui, cu sala de așteptare lambrisată cu mare artă, care arată ca o cupolă de biserică, cu fresce minunat pictate. Nu mai vorbesc de trenul forestier de linie îngustă, care lega Curtea de Argeș de Cumpăna, trenul cu care, noi, copii de ceferiști fiind, aveam privilegiul să mergem, de câte ori ajungeam la Curtea de Argeș, în călătorii spre alte lumi, de poveste.

Amintirile cele mai dragi sunt cele legate, desigur, de Mănăstire, de Biserica Domnească, de Biserica Sân Nicoară. Nu pot să nu-mi amintesc clădirea din curtea Mănăstirii, azi Palat Episcopal, care încă în anii de la jumătatea deceniului al șaselea mai păstra, în aripa sa din dreapta, apartamentele regale, de o măreață modestie, elegante și austere în același timp, de străzile drepte, umbrite de copaci seculari, și, nu în ultimul rând, de oamenii de aici.

Curtea de Argeș are un inefabil care trezește în sufletul tău un sentiment pe care îl porți cu tine toată viața, are o fizionomie urbană cu totul aparte, un echilibru extraordinar între dimensiunea localității și atmosfera pe care o creează în jurul lui, o atmosferă de serenitate unică. Amintirea cea mai puternică este legată de partea orașului vechi și cred că acest sentiment îl au nu numai argeșenii, dar și toți cei care au văzut măcar o dată orașul.

MB: *Conform regulilor jurnalismului convențional, ultima întrebare trebuie să fie cea despre proiectele de viitor. Știu că ați scris o carte dedicată Orchestrei Inginerilor.*

AI: Într-adevăr, se află sub tipar, la Editura AGIR, volumul *Muzică, pasiune și ingineri – 60 de ani cu Orchestra Inginerilor,* pe care l-am scris cu ocazia recentei aniversări a ansamblului; o să apară în librării în această primavară și se va găsi cu siguranță la libraria editurii, din Piața Romană.

Cartea a fost scrisă ca un omagiu adus colegilor mei, cu o dublă motivație:

• Marea noastră mândrie, a celor care au cântat și a celor care încă o fac, este că sunt 60 de ani de activitate continuă, fără întrerupere, un atu clamat de fiecare dată când se face referire la ansamblu, dar niciodată dovedit documentar.

• Am vrut să fac să se înțeleagă că activitatea noastră de 60 de ani nu înseamnă doar o înșiruire de date statistice, despre programele concertelor, datele și locațiile în care au avut loc; înseamnă mult mai mult. Am mers în „spatele cortinei", acolo unde pregătirea acestora ascunde o muncă foarte grea, în care pulsează satisfacțiile, dezamăgirile, am vrut să se simtă viața intensă a unei familii muzicale.

MB: *Chiar dacă nu am vrut să accentuez explicit acest lucru, nu pot încheia înainte să remarc faptul că interviul nostru are (așa cum ar zice internauții de azi), un hashtag: #feroviar, drag inimii mele vișinii. V-ați născut într-o familie de ceferiști, mentorul dumneavoastră în ale muzicii a lucrat ani buni ca inginer la Atelierele CFR și ca profesor la Institutul de Căi Ferate, prima orchestră simfonică a inginerilor a fost compusă din oameni care aparțineau unei puternice clase intelectuale, feroviare, interbelice, iar actuala orchestră s-a născut tot sub patronaj feroviar. Nu cred că toate acestea sunt doar simple coincidențe.*

Vă mulțumesc mult și să sperăm că vom asculta, în această țară muzică bună, indiferent de gen, atâta vreme cât vom auzi și glasul roților de tren.

(Sfârșit)

Nu putem rescrie istoria așa cum încercăm în prezent. Sigur că Bălcescu era justificat când voia să scrie o istorie eroică pentru a deștepta un popor necultivat, care subzista doar. În lumea asta modernă trebuie să scriem o istorie adevărată, o istorie care să-și asume și înfrângerile, pentru că avem de învățat din ele, o istorie care să-și asume totul, dar cu ideea că și miturile pot fi schimbate. Nu poți să rescrii istoria ca să fim eroi tot timpul. Noi trebuie să luam mitul sacrificiului ca să-l transformăm în mitul construcției, într-un mit nou care să plece de la ceea ce avem.

Istoria documentată, argumentată cu rigoarea studiului științific are destule temeiuri ca să susțină românismul ca o filosofie națională bazată pe cultură, pe religia creștin ortodoxă, pe limba și literatura română și pe spiritualitatea națională, o filosofie care să promoveze valorile proprii națiunii și care poate să îmbogățească interculturalismul continental și universal.

Românismul înseamnă un mit care să îmbine fără să piardă partea sufletească, prețioasă într-o Europă și o lume a banilor și a profitului. Fără să renunțăm la această componentă, să cultivăm tot ce avem creativitate, ceea ce avem dăruire sufletească, să aducem în sprijinul unui proiect comun care nu trebuie să aibă numai obiective financiare, economice și culturale, trebuie să aibă obiective sufletești și să pornească de la viziune, să ajungă la strategia bazată pe obiective foarte clare. Primul lucru pe care trebuie să-l obținem este demnitatea. Aici lucrurile stau cel mai grav, în lipsa respectului de sine. Ce înseamnă demnitatea la nivelul individului? Respectul de sine! Nu poți să fii respectat de altul dacă nu te respecți pe tine. Demnitatea națională este doar suma demnităților individuale. Demnitatea națională nu o dă nici președintele, nici prim-ministrul, nici primarul, nici politicienii, nici parlamentul. Demnitatea națională este suma demnităților tuturor indivizilor. Ori, cucerirea demnității și a respectului față de propria persoană nu se realizează prin declarații, ci prin respectarea valorilor. Care valori? Valorile din Vechiul Testament: să nu furi, să nu minți. Punctul meu de vedere este că schimbarea trebuie să înceapă printr-o raportare numai la valori, fără a fi condiționată de ceea ce fac cei din jur. Nu exist eu, ca persoană, există valorile pe care le respect. Când începe această schimbare și recuperarea sau păstrarea demnității, dacă ea există? Acum! Cristalizarea societății românești, dacă nu dorim să aștepte mult timp geologic, trebuie să înceapă acum, prin asumarea valorilor de către fiecare, personal.

(Sfârșit)

Ştiinţa, parte a culturii

Cassirer şi Heidegger despre esenţa şi funcţiile tehnicii în lumea de azi

Acad. Alexandru BOBOC

O dezbatere despre „tehnică", azi, în epoca „tehnicii planetare", nu poate fi despărţită de studiul omului şi al „condiţiei umane" în coordonatele filosofiei moderne a culturii. Căci tehnica este totodată domeniu al culturii şi expresia atitudinii productive în toate profesiunile („raţionalizarea"), precum şi în viaţa politico-socială, în ştiinţă, artă, chiar în emanciparea omului în comportamentul social şi cultural.

De fapt, termenul însuşi *tehnică* se originează în grecescul *techne* (latineşte: *ars,* iscusinţă, îndemânare, abilitate) şi înseamnă modul în care omul se înţelege pe sine şi propune, aduce în prim-plan produse-bunuri care satisfac nevoi materiale şi spirituale. Producerea (acţiunea de a face să survină ceva) asociază *techne* cu *poiesis* (producere în genere), prin aceasta cu *praxis* (acţionare în sens moral) şi cu *theoria* (examinare prin gândire), modalităţile în care omul înzestrat cu gândire se poziţionează activ-creator în lume.

În acest sens, devenit „clasic", *tehnică* înseamnă, aşadar, felul (şi modalitatea) de a institui ceva, de a înfăptui, a realiza ceva, în genere: activitatea umană întrucât este orientată (în acest sens, al unei „produceri"), adică este procedare ce depăşeşte nivelul empiric-instrumental, este ceea ce modern s-a spus *savoir-faire.*

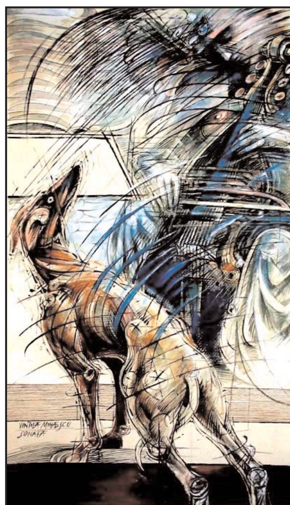
Într-o caracterizare modernă: *tehnică:* „1. în opoziţie cu natura: activitatea de configurare (modelare), uzufruct de materii şi forţe naturale în serviciul nevoilor umane, al punerii de scopuri sau idei în genere, respectiv domeniul acestei activităţi şi produsele (artefactele) acesteia; 2. spre deosebire de astfel de activitate (creatoare), modurile formale de procedare, suma mijloacelor şi regulilor de a livra astfel de creaţii; 3. în opoziţie cu arta şi meşteşugul: explorarea naturii cu ajutorul maşinilor în scopul înlesnirii muncii şi al satisfacerii nevoilor pe baza cunoştinţelor ştiinţei matematico-fizice a naturii, a domeniului producţiei sociale mecanizate". (J. Hoffmeister, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 2 Auflage, F. Meiner, Hamburg, 1955, p. 603)

De fapt, antrenarea manuală, situaţiile şi condiţiile de configurare, cunoaşterea naturii, ştiinţa, înţelegerea constituie premise ale tehnicii, ceea ce înseamnă că în procedarea ei tehnica survine dincolo de simpla activitate empiric-meşteşugărească, ba chiar de puterea maşinilor, într-o organizare ştiinţific-raţională, într-o configuraţie care a generat teoretic problema: „tehnică şi cultură" (ceea ce s-a relevat, e adevărat, abia în lumea modernă).

În această condiţie, tehnica este menită să satisfacă, prin extinderea industriei şi a economiei, nu numai nevoile ce survin în diferitele domenii, ci şi să creeze noi nevoi. În acelaşi timp, procesul crescând de tehnicizare implică şi pericolul pierderii sensului veritabil al tehnicii, afectând stilul de viaţă, raporturile dintre muncă şi condiţiile sociale ale realizării prin muncă şi, nu în ultimul rând, poziţionarea omului-individ în procesul de ansamlu al funcţionării tehnicii.

Pe scurt, „pericolul" provine din faptul că tehnica poate fi aplicată ca un instrument neutral în relaţia fundamentală a omului cu natura şi cu mediul său propriu de viaţă. Pe acest fond, au intervenit consideraţiile unor gânditori (din epoca romantismului, dar şi de mai târziu) despre acest „demon crud", care nu-i nicidecum în slujba omului. Aşa cum s-a observat: „în fapt, nici capetele, nici mâinile nu pot să schimbe ceva în destinul tehnicii maşinilor"; „aparţine tragicului acestor timpuri faptul că gândirea umană descătusată nu mai poate să înţeleagă propriile consecinţe. Tehnica a devenit esoterică, precum cea mai înaltă matematică, de care ea se serveşte... Mecanizarea lumii a intrat în stadiul unei încordări periculoase." (O. Spengler, *Der Mensch und die Technik. Beiträge einer Philosophie des Lebens*, C.H. Beck, München, 1932, pp. 74, 78)

Lumea modernă constată astfel (cu uimire şi îngrijorare) că tehnica scapă tot mai mult unei cuprinderi în planul raţionalităţii, că se află încă ceva ascuns, tăinuit şi, ca atare, greu de explicat şi de înţeles. Aceasta, cu atât mai mult cu cât „tehnica modernă" s-a emancipat chiar şi de proiectarea şi angajarea prin scopuri, concentrându-şi forţa de instituire într-un proces specific de combinare (şi conlucrare) cu ştiinţa modernă a naturii. „Tehnica şi ştiinţa naturii se află într-un raport reciproc: în structura ei însăşi, ştiinţa naturii pare să fie deja tehnică... invers, tehnica devine ştiinţifică; în aparatele şi maşinile ei intră teoriile însele, iar în *aplicările* tehnice acţionează cerinţe de corectare şi perfectare a teoriilor". (O. Henning, *Praktische Philosophie und technische Welt,* în *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 2, 1980, p. 161)

Pe acest fond se vorbeşte deja de „gândirea tehnică": aceasta „vrea realizare. Luxul maşinii este consecinţa unei constrângeri din partea gândirii"; „trăim într-o lume marcată de tehnică, într-o tehnocultură... Puterea tehnologică crescândă a omului a creat prin nemăsuratul ei un nou tip de situaţie etică." (H. Lenk, *Zur Sozialphilosophie der Technik,* Suhrkamp, Frankfurt a. M., 1982, p. 7) Omenirea a devenit dependentă de propria ei tehnocultură şi, ca urmare, „trebuie să înveţe să procedeze înţelept cu tehnica" (*Idem*, p. 9).

Un sfat bun, desigur, dar nu şi la fel de uşor de urmat! Căci e vorba de „a învăţa" să ne comportăm într-o lume în care vieţuirea posibilă e numai împreună cu mijloacele tehnicii moderne.

În termeni echilibraţi (liniştitori, poate) s-a precizat: „Indiferent dacă acest *primat al tehnicii* e contestat sau lăudat, apreciat sau damnat, realitatea sa este de necontestat. Întreaga energie a forţelor modelatoare ale culturii noastre contemporane se rezumă tot mai mult în acest punct. Chiar cele mai puternice forţe opuse tehnicii – chiar şi acele potenţe spirituale care, după conţinut şi sens, se situează cel mai departe de ea, par să-şi poată împlini prestaţiile numai prin aceea că se unesc cu ea şi că i se supun pe neobservate în chiar această alianţă. Această subordonare valorează azi pentru mulţi ca ţelul propriu spre care se îndreaptă cultura modernă, ca destinul ei irezistibil." (E. Cassirer, *Form und Technik,* 1930, în *Symbol, Technik, Sprache,* F. Meiner, Hamburg, 1985, p. 39)

În perspectiva unei „filosofii a formelor simbolice", *tehnica* nu se mărgineste la întrebuinţarea de maşini, instalaţii ş.a., ci reprezintă „o schimbare fundamentală în modul de viaţă al omului, în concepţia despre lume şi în înţelegerea de sine a acestuia, astfel încât conceptul de *tehnic* trece în locul raţiunii"; „în dezvoltarea lor, ştiinţa şi tehnica se influenţează reciproc", ambele tind însă spre ţeluri opuse: „pentru om, tehnica reprezintă un spaţiu de viaţă în care se poate crea ceva nou, fiind astfel comparabilă cu activitatea artistică". (J.M. Krois, *Ernst Cassirers Theorie der Technik und ihre Bedeutung für die Sozialphilosophie,* în *Phänomenologische Forschungen*, Bd. 15: *Studien zur Problem der Technik,* Alber-Verlag, Freiburg/München, 1983, pp. 69, 71)

Cu aceasta, tehnica este situată în contextul „formelor simbolice" (formele de bază ale culturii), mai întâi cu arta, dar cu precizarea: „înnoirile tehnice urmează scopuri practice determinate"; spre deosebire de domeniile artei, în tehnică „nu se exprimă sentimente umane" (*Idem*, p. 71)

Cassirer însuşi îşi deschide analizele cu începuturile tehnicii în lumea mitică, înţeleasă ca „modalitatea originară şi primă a interpretării simbolice", dar într-o complexă interrelaţionare, în care rolul principal revine funcţiei limbii: aceasta în condiţiile unui paralelism între *limbă* şi *unealtă.* Aci „se ascunde o veritabilă problemă filosofică", ambele trimiţând la un „principiu spiritual", dar menţinând „apropierea de natură" şi cercetarea acesteia. (E. Cassirer, *Form und Technik*, pp. 51, 73, 74)

Este de reţinut precizarea: „Şi opera tehnică împărtăşeşte cu adevărul teoretic determinarea de bază: ambele sunt determinate de exigenţa unei *corespondenţe* între gânduri şi realitate, unei *adaequatio rei et intellectus.* Dar în creaţia tehnică iese în evidenţă mai clar decât în cunoaşterea teoretică faptul că această corespondenţă nu este dată nemijlocit, ci este de căutat şi de adus în prim-plan în mod progresiv. Tehnica se supune naturii, întrucât ascultă de legile ei şi le consideră ca premise de nestrămutat; dar în această ascultare (faţă de legile naturii) natura nu este niciodată ceva gata terminat, o simplă *punere* (instituire), ci un conţinut *de pus din nou,* un mereu de configurat" (*Idem*, pp. 80, 81).

În esenţă, problema tehnicii „nu se referă în primul rând la ceea ce *este,* ci la ceea ce *poate* să fie. Dar acest *a putea* nu desemnează o simplă acceptare sau presupunere, ci în ea se exprimă o afirmare asertorică şi o certitudine asertorică – o certitudine, a cărei ultimă adeverire nu este de căutat în simpla *judecare,* ci în producerea şi scoaterea la iveală de configuraţii determinate. În acest sens, orice prestaţie tehnică cu adevărat originală are caracterul *descoperirii* ca *dezvăluire:* un conţinut de fapt existent în sine este astfel scos din regiunea posibilului şi implantat în cea a realului" (*Idem*, p. 81).

Tehnicianul este aici *chip* al acelei acţionări pe care Leibniz în metafizica sa o încredinţează „demersului" divin, „care nu creează înseşi esenţialităţile sau posibilităţile obiectelor, ci, dintre posibilităţile care există în sine, alege numai pe una, şi anume, pe cea mai desăvârşită. Astfel tehnica ne povăţuieste cu privire la faptul că circumscrierea a *ceea ce-i obiectiv,* a ceea ce-i determinat obiectiv prin legi universale, nu coincide cu cercul a ceea ce-i existent, a ceea ce-i sensibil realizat" (*Idem,* pp. 80, 82).

În altă ordine de idei, creaţia tehnică nu se cantonează niciodată în *facticitatea* pură, în faţa obiectelor date, ci „se situează sub legea unei anticipări premergătoare, a unei viziuni care prevede ce se conturează în viitor, punând totodată în lumină un nou viitor" (*Idem*, p. 82).

Cu aceasta, însă, „centrul propriu de greutate al lumii *formei* tehnice pare să se deplaseze tot mai mult din domeniul teoretic în demersul *artei* şi al creaţiei artistice. Cât de strâns se împletesc unul cu altul cele două domenii, aceasta nu necesită în fapt nicio dovadă. E suficientă o privire asupra istoriei generale a spiritului, ca să ne lămurim cât de mobile sunt teoriile în devenirea concretă, în geneza lumii formei tehnice şi în cea a formei artistice" (*Idem,* p. 83; aci se face trimitere la epoca Renaşterii, care şi-a găsit „marele exemplu" de „împletire" a motivelor tehnice şi artistice în Leon Battista Alberti sau Leonardo Da Vinci).

Dar o asemenea înrudire între tehnică şi artă nu trebuie să conducă la ştergerea „diferenţelor" dintre creaţia tehnică şi creaţia artistică, ceea ce iese în vileag dacă examinăm modul obiectivării care este activ în artist şi în tehnician: „Aici nu-i de-ajuns să invocăm forţele naturii sau forţele intelectului, căci ne aflăm pe punctul la care numai intervenţia unor noi fapte de voinţă poate produce o transformare veritabilă.

→

Ştiinţa, parte a culturii

Gânduri ale unui ucenic al profesorului Marcus

Toma ALBU

Este foarte dificil de rezumat în câteva rânduri influenţa decisivă a profesorului Solomon Marcus asupra carierei mele de matematician. Mă voi referi aici doar la două aspecte: la cel legat de cursurile dânsului pe care le-am audiat în primii ani de studenţie şi apoi la îndrumarea primită în publicarea primei mele lucrări ştiinţifice.

Îl ştiam pe Profesorul Marcus de când eram elev de liceu, cu mult înainte de a-l fi întâlnit personal, doar citindu-i incitantele articole metodice şi expozitorii asupra unor rezultate importante de analiză matematică, publicate în paginile *Gazetei Matematice* Seriile A şi B. De aceea, am fost extrem de fericit să-l am ca profesor la cursul de analiză matematică din anul II (1962-1963) al Facultăţii de Matematică şi Fizică a Universităţii Bucureşti, prelungire firească a celui din anul I, predat de profesorul Nicolae Dinculeanu. Spre deosebire de maniera de predare a profesorului Dinculeanu, axată pe prezentarea pedantă şi directă pe schema definiţie, teoremă, corolar, exemple, cursul profesorului Marcus era cu totul altfel; lecţia începea cu o prezentare istorică şi o motivaţie a rezultatului pe care urma să ni-l predea, continua cu expunerea modului în care noţiunea importantă din rezultat s-a născut şi a evoluat, cu încercările, unele eşuate, care au dus la naşterea şi evoluţia acelui rezultat, cu posibilele căi de a aborda demonstraţia şi se încheia cu enunţul complet al teoremei şi, în fine, cu demonstraţia riguroasă. Ca un leitmotiv, ori de câte ori avea ocazia, ne spunea că predarea unui rezultat important nu este acela de a-i da studentului produsul finit, adică doar teorema şi demonstraţia, ci acela de a prezenta lucrurile în evoluţia lor, cu poticnirile şi îmbunătăţirile ulterioare. Evident că, din lipsă de timp, nu era posibil ca toate cursurile domniei sale să se desfăşoare pe această schemă, dar principalele noţiuni şi rezultate erau expuse în această manieră, cu totul deosebită de aceea în care se preda de obicei la Facultatea de Matematică şi Fizică a Universităţii Bucureşti. Prin modul impecabil şi fascinant în care ne ţinea cursul, profesorul Solomon Marcus ne dezvăluia adevărata frumuseţe a matematicii.

În anul III (1963-1964), spre norocul meu, cursul de două semestre de funcţii reale a fost predat la Seria A, unde eram student, tot de profesorul Marcus. La unul dintre primele cursuri, profesorul i-a invitat pe studenţii din Seria A să se înscrie la un Cerc de analiză matematică. Era un cerc de o factură cu totul diferită de celelalte două la care am participat în anii I şi II. Activitatea nu se desfăşura prin expuneri ale studenţilor, ci prin îndrumare individuală de la profesor la student, fiind axată pe afinităţile şi preferinţele fiecăruia. Ţin şi acum minte cum am păşit cu timiditate în Cabinetul de analiză matematică de lângă Amfiteatrul „Spiru Haret", iar dânsul mi-a dat teza sa de doctorat *Funcţii monotone de două variabile,* susţinută la Universitatea Bucureşti în anul 1956, sugerându-mi să văd ce mai pot face în acest domeniu. Iniţial subiectul nu m-a atras prea mult, motiv pentru care profesorul Marcus mi-a indicat o bibliografie paralelă, axată pe alte tipuri de monotonie. Am avut ideea de a defini un concept mai general de monotonie pentru orice funcţie între două spaţii topologice arbitrare, pe care l-am denumit C-monotonie. Profesorul Marcus m-a învăţat atunci cum pot obţine noi referinţe în legătură cu acest subiect prin consultarea volumelor din *Mathematical Reviews.* Aşa am dat peste noi lucrări, pe care le-am citit şi le-am generalizat parţial. Unele dintre acele lucrări erau publicate în reviste care nu se găseau nici la Biblioteca Facultăţii de Matematică, nici la Biblioteca Institutului de Matematică, aşa că profesorul Marcus s-a îngrijit să obţin un permis de intrare la Biblioteca Academiei, pentru a avea acces la acestea. Am scris lucrarea de mână în iarna lui 1963-1964 şi i-am prezentat-o profesorului Marcus, care s-a arătat foarte încântat de ceea ce am făcut. Sarcina mea s-a terminat aici, deoarece domnia sa a făcut tot ce trebuia ca lucrarea să fie publicată: a dat manuscrisul meu unei dactilografe de la Institutul de Matematică să îl dactilografieze şi apoi a recomandat publicarea ei. Următorul contact cu „produsul" meu a fost în momentul când lucrarea a fost bună de tipar, iar profesorul Marcus m-a învăţat cum să fac corecturile necesare. Aşa a apărut în iulie 1964 prima mea lucrare ştiinţifică, „Asupra aplicaţiilor monotone între spaţii topologice", în revista *Studii şi Cercetări Matematice,* sub efectiva îndrumare a profesorului Marcus. Dar nu numai atât, am învăţat o mulţime de lucruri indispensabile în întreaga mea carieră viitoare de matematician: cum se redactează o lucrare ştiinţifică, cum se caută în *Mathematical Reviews* posibile concepte şi rezultate legate de subiectul lucrării, cum se face o corectură etc.

În anul IV am ales algebra ca domeniu de specializare, alegere făcută încă în primăvara lui 1962, pe când eram student în anul I, graţie minunatului curs de algebră predat de profesorul Ionel Bucur. Am participat atunci la mai multe cercuri de algebră şi geometrie algebrică, dar nu am uitat nici analiza matematică, dragostea mea mai veche. Astfel, au fost alte două situaţii în care profesorul Marcus m-a îndrumat, dintre care menţionez doar pe cea în care demonstram într-un context algebric echivalenţa dintre filtrele în sensul lui Bourbaki şi şirurile generalizate în sensul lui Moore-Smith. I-am arătat rezultatul profesorului Marcus, căruia i s-a părut că este cunoscut. Mi-a sugerat să consult *Mathematical Reviews,* pentru a verifica dacă acest rezultat nu a fost cumva obţinut anterior de altcineva. După zile întregi de căutări, am descoperit o lucrare a lui Robert G. Bartle, în care se demonstra rezultatul stabilit de mine. Evident că am avut un moment de frustrare, dar totodată de încântare, pentru că a fost stabilit de către un cunoscut matematician american. Am renunţat să public lucrarea, dar am prezentat-o la Sesiunea Cercurilor Ştiinţifice Studenţeşti din anul 1965, unde a fost şi premiată.

Deşi formal profesorul Ionel Bucur a fost conducătorul ştiinţific al tezei mele de doctorat de algebră, consider că îndrumătorul meu de facto a fost profesorul Marcus, care întâi mi-a propus o problemă fezabilă care a condus la naşterea primei mele lucrări ştiinţifice, iar apoi m-a îndrumat îndeaproape în redactarea şi apariţia ei. Este o mare onoare pentru mine că în anii studenţiei am fost un ucenic al dragului meu maestru Solomon Marcus.

În această construcţie a domeniului voinţei şi al conştiinţei a ceea ce trebuie, pe care se bazează orice comunitate etică, *tehnica* poate fi totdeauna numai slujnică, nu şefă. Ea nu poate să pună scopuri pornind de la sine, cu toate că în împlinirea lor poate şi trebuie să colaboreze; ea îşi înţelege cel mai bine sensul propriu şi propriul *telos*, dacă recunoaşte că nu poate fi niciodată scop în sine, ci numai într-un alt *domeniu al scopurilor;* că are să se integreze în aceea teleologie veritabilă şi definitivă pe care Kant o desemna ca etico-teleologie" (*Idem*, pp. 88, 89).

În acest sens, *dematerializarea*, eticizarea tehnicii, constituie problema centrală a culturii noastre contemporane... Căci tehnica se află sub stăpânirea gândului slujirii faptelor, sub idealul unei solidarităţi a muncii. Ea creează, încă înainte de veritabila comunitate de voinţă liberă, un fel de comunitate de soartă între toţi aceia care sunt activi în operele lor. Astfel, sensul implicit al muncii tehnice şi al culturii tehnice poate fi desemnat cu drept ca gândul libertăţii prin servitute (*Idem*, p. 89).

Ideea acţiunii tehnicii „ca frânătoare a forţelor haotice în om" şi înţelegerea creaţiei tehnice în perspectiva conştiinţei morale ar fi o resolidarizare a ei la adevăr şi la nevoile lumii de azi.

Revenirea la o dezbatere în coordonatele gândirii filosofice este acum cu atât mai necesară, cu cât tehnicizarea sub multiple aspecte legate de producţia industrială a pus în umbră *tehnica* (esenţa tehnicii), în prim-plan trecând latura empiric-instrumentală.

În acest sens, a devenit iminentă o reconsiderare a gândirii asupra tehnicii (dincolo de ceea ce s-a numit *gândirea tehnicii*). Căci „esenţa tehnicii nu este câtuşi de puţin ceva de ordinul tehnicului. Nu vom cunoaşte de aceea niciodată relaţia pe care o avem cu esenţa tehnicii atâta vreme cât ne reprezentăm şi practicăm numai tehnicul, atâta vreme cât nu facem decât să-l acceptăm sau să-l evităm. Rămânem mereu într-o relaţie neliberă cu tehnica, fară scăpare, prinşi în ea, fie că o afirmăm din toată inima sau o contestăm". (M. Heidegger, *Întrebare privitoare la tehnică,* în *Originea operei de artă,* Bucureşti, Editura Univers, 1982, p. 106)

Definiţia tehnicii ca instrumentală, „cu toate că este corectă, nu ne arată esenţa tehnicii... Tehnica nu este, aşadar, un simplu mijloc. Tehnica este o modalitate a scoaterii din ascundere... atunci ni se deschide un cu totul alt domeniu pentru esenţa tehnicii: este vorba de domeniul scoaterii din ascundere, adică al adevărului" (*Idem,* pp. 107, 113).

Căci „*techne* nu este doar numele pentru activitatea şi abilitatea meşteşugărescă, ci şi pentru marea artă şi pentru artele numite frumoase... ţine de producere, de *poiesis"* (*Idem,* p. 113). Mai exact: „*techne* este o modalitate... Ea scoate din ascundere lucrurile care nu se produc de la sine şi care nu există încă, deci lucrurile care, tocmai din această pricină, pot să arate şi să apară fie într-un chip, fie într-altul"; „ceea ce este hotărâtor în *techne* nu rezultă câtuşi de puţin în făptuire şi mânuire, nici în folosirea de mijloace, ci în scoaterea din ascundere... este o modalitate a scoaterii din ascundere... fiinţează în domeniul în care survine *adevărul*" (*Idem*, pp. 113, 114).

În ceea ce priveşte *pericolul* în lumea „tehnicii moderne", Heidegger preciza: „Nu tehnica este elementul periculos. Nu există o demonie a tehnicii. Există în schimb misterul esenţei ei. Ca *un* destin al scoaterii din ascundere, esenţa tehnicii reprezintă pericolul"; dar însăşi esenţa tehnicii „trebuie să adăpostească în sine ivirea a ceva ce este salvator", care „se dezvoltă chiar în esenţa tehnicii" (*Idem,* pp. 129, 130).

Aşadar, „tot ceea ce este în chip esenţial propriu tehnicii adăposteşte în sine posibila apariţie a ceea ce salvează... faptul de care depinde totul este ca noi să gândim la această apariţie şi s-o păzim cu gândul la ea"; „meditaţia umană poate să aibă în vedere că tot ceea ce este salvator trebuie să fie de o esenţă mai înaltă, dar totodată înrudită cu ceea ce este ameninţat" (*Idem,* pp. 134, 135).

Mai exact, la cei vechi „nu numai tehnica poartă numele de *techne*", ci şi „scoaterea la iveală a ceea ce este adevărat în sfera frumosului" (*Idem,* p. 135). Ca urmare, „disputa hotărâtoare cu tehnica trebuie să se petreacă într-un domeniu care, pe de o parte, să fie înrudit cu esenţa tehnicii şi care, pe de alta, să fie fundamental diferit de ea. Un asemenea domeniu este arta" (*Idem,* p. 137).

Este de reţinut însă că ceea ce tradiţia clasică proiectase prin *techne* (arta, îndemânarea, iscusinţa de a proiecta şi realiza ceva), în modernitate s-a asociat cu demersul *filosofiei practice,* al cărui studiu era plasat în principal în domeniul etic, apoi într-o redispunere, în criticismul kantian, în planul unei noi *întrebuinţări a raţiunii,* cea *tehnică:* „tehnica naturii conduce dincolo de natură ca simplu mecanism la conceptul acesteia ca artă"; „tehnica puterii de judecare este *raţiune tehnică,* adică aplicată, realizându-se prin sine, şi astfel şi practică, însă nu ca legiferatoare, adică nu moral-practică pură". (G. Lehmann, *Beiträge zur Geschichte und Interpretation der Philosophie Kants,* W. de Gruyter & Co., Berlin, 1969, pp. 345, 355)

→

Nichita Stănescu și profesorul său de matematică, Ion Th. Grigore

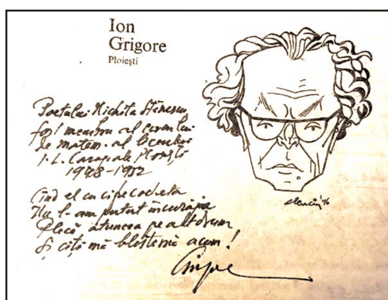
Olimpia POPESCU

În 1948, familia Hristea Stănescu avea două motive ca, după absolvirea celor patru clase de gimnaziu, echivalentul a 8 clase de acum, de către fiul ei Nichita, să-l înscrie în clasa a 8-a de liceu (atunci liceul începea din clasa a 8-a) la Colegiul „I.L. Caragiale” din Ploiești. Primul motiv era acela că la clasa a 8-a urma sa predea renumitul profesor de matematică Ion Th. Grigore, care venise la liceu încă din 1934 și care avea o faimă de mare maestru în predarea disciplinei, apreciere bine conturată în opinia ploieșteană, iar cel de al doilea motiv a fost, cu siguranță, faptul că familia locuia aproape de liceu.

În septembrie 1948, pe cele 40 de locuri scoase la concurs pentru clasa a 8-a la Colegiul „I.L. Caragiale” (fost „Sf. Petru și Pavel”), s-au înscris 500 de candidați, între care și viitorul poet. Ulterior, numărul de locuri a fost suplimentat, dar oricum Nichita Stănescu ar fi fost admis, chiar cu această concurență acerbă, deoarece din memoriile profesorului său de matematică rezultă că s-ar fi situat printre primii 40 de concurenți. Profesor examinator la matematică a fost chiar renumitul dascăl, care încă de la concurs l-a remarcat pe candidatul Nichita Stănescu. Clasa a 8-a C, în care a fost repartizat proaspătul admis, i-a fost încredințată la matematică exact profesorului Ion Grigore. Prima impresie pe care elevul a făcut-o acestuia, pe lângă faptul că era bun la matematică, era și aceea a unui adolescent „scandinav”, dolofan, cu tenul alb-roze și ochii albaștri. În multele discuții pe care le-am avut cu profesorul Grigore despre absolvenții săi, ca și despre fostul său elev Nichita Stănescu, îmi mărturisea că îi făcea mare plăcere să-l asculte pe elevul Nichita Stănescu, care își făcea cu mare grijă temele la matematică și era foarte prietenos cu colegii săi. Pentru că era cotat printre elevii buni la matematică, dar și pentru că avea mulți prieteni între cei mai buni elevi din clasă și aceștia participau la cercul de matematică, s-a înscris și el la cerc, unde activa deosebit de conștiincios. Profesorul nu știa de marea vocație a elevului său pentru literatură și în special pentru poezie. Pentru că profesorul era mai în vârstă și terminase facultatea de matematică prin 1930, nu prea înțelegea poezia modernă, iar la începutul afirmării lui Nichita Stănescu și-a exprimat nedumerirea față de creațiile fostului său elev, nedumerire care ulterior s-a transformat în admirație. Așa se explică și epigrama pe care profesorul ne-a recitat-o, mai întâi, nouă, profesorilor de matematică, la o întrunire științifico-metodică, și apoi a apărut în presă:

Când el cu cifre cocheta
Nu l-am putut încuraja.
Plecă atuncea pe alt drum
Și câți mă blestemă acum!

Am reprodus alăturat textul autograf al epigramei și portretul autorului făcut de epigramistul Clenciu, deoarece, în 1976, când a fost publicată prima dată de către o revistă din Timișoara, cuvântul „blestemă” a fost înlocuit de către redacție cu „laudă”. Știu aceasta pentru că, l-a apariția revistei, eram împreună cu profesorul la Ministerul Învățământului, la București, și am fost prima persoană căreia i-a oferit revista respectivă, cu o frumoasă dedicație, dar care nu se încadrează în conținutul prezentului articol. Oricum, profesorul era extrem de bucuros că revista respectivă, al cărui nume nu-l mai rețin, îi publicase o pagină cu mai multe admirabile epigrame. Poate că, pentru formarea viitorului poet n-a fost lipsit de importanță faptul că profesorul Grigore, deși preda matematica, avea o vastă cultură literară, științifică și politică și, așa cum se va vedea mai jos, Nichita sesizase acest fapt. Despre erudiția profesorului Grigore au scris splendide pagini și alți doi foști elevi ai săi, Basarab Nicolescu și Ioan Tomescu, academicieni acum. Profesorul Grigore era un consecvent liberal, ceea ce a făcut ca imediat după 1944, în perioada de coabitare dintre comuniști și liberali, să fie numit viceprimar al Ploieștiului, pentru a reface orașul după bombardamentele din Al Doilea Război Mondial. A fost prieten apropiat al lui Mircea Ionescu-Quintus, ca și al marilor politicieni Rădescu și L. Pătrășcanu. Așa se face că Mircea Ionescu-Quintus și profesorul Ion Grigore au fost colegi de detenție, la canal, și tot profesorul a fost acela care, în 1990, l-a propus pe Mircea Ionescu-Quintus președinte al filialei Prahova a P.N.L.

Profesorul a predat matematică la clasa elevului Nichita Stănescu până la absolvirea liceului de către acesta, în august 1952, când, după bucuria rezultatelor excepționale ale elevilor săi la bacalaureat, drept „premiu de vacanță”, a fost întemnițat pentru un an de zile. După decesul poetului, profesorul a continuat să-l omagieze, să participe la festivalurile de poezie dedicate acestuia (profesorul a decedat în 1990).

Iată ce a spus profesorul, la lansarea cărții scrise de Gheorghe Tomozei despre Nichita Stănescu: „Emoția ce a produs-o asupra mea recitalurile de poezie ale artiștilor m-a făcut, acum, să înțeleg poezia lui Nichita Stănescu și drumul deschis de el în poezia modernă”.

Dacă până aici am vorbit despre prețuirea profesorului de matematică pentru elevul Nichita Stănescu, în continuare voi arăta, numai în parte, aprecierea poetului pentru profesorul său de matematică. Într-un interviu acordat de Nichita colegului său de clasă, Mircea Gociman, fostul elev spune: „Prima amintire despre profesorul Grigore este ultima amintire ca să spun așa,… pe care o am despre școala și educația minunată pe care Domnia Sa ne-a făcut-o, și anume, o am pe cea de la academicianul Moisil, cu care am avut cinstea să fiu bună cunoștință și care, povestindu-i excepționalul noroc de a-l fi avut ca profesor de matematică pe domnul Grigore, a început un straniu elogiu melancolic al minunatului meu profesor de matematică… Îmi spunea că în Grigore exista potența unui savant de primă mărime, a unei gândiri matematice unice în gândirea noastră matematică și că el, Moisil, nu-l înțelege de ce, în loc să-și continue cercetarea matematică, se dedică, se dăruiește în mod didactic.”

În același interviu, Nichita mărturisea că eleganța gândirii lui logice, precizia și ordinea, atât cât el le stăpânește, sunt opera profesorului Grigore. De asemenea, spiritul profund științific, eleganța și claritatea unor raționamente, gen Poincaré, tot de la profesorul său de matematică le-a învățat.

Profesorul și elevul s-au întâlnit de mai multe ori. Elevul și-a vizitat acasă profesorul, iar în 1977 s-au întâlnit la școală, unde Nichita spune că a fost o atmosferă plină de umor „tipic ploieștean” și care provenea din contemplarea cu mirare a realului în aspectele lui absurde. Fostul elev mai povestește că, chiar dacă nu a învățat multă matematică, a învățat mult din gândirea matematică, din modul de a raționa logico-matematic, așa cum i-a transmis profesorul său.

În 1977, poetul a participat la sărbătorirea a 25 de ani de la absolvirea liceului, unde s-a întâlnit și cu profesorul său. În numeroase discuții cu colegii, poetul a mărturisit că, deși profesorul era renumit pentru exigența și severitatea sa, niciodată nu i-a fost frică la orele de matematică. Iată o mărturisire din interviul acordat lui Mircea Gociman. „Mă fascina atât de mult spiritualitatea lui și noblețea lui intelectuală, încât chiar în cazul unei note mici pe care o puteam încasa, plăcerea de a-l asculta și de a-l avea model ștergea ideea de frică…” Tot Nichita mărturisește că era convins că, prin purtarea sa extrem de elegantă, profesorul i-ar fi putut înțelege o eventuală greșeală pe care el ar fi făcut-o.

Prețuirea de care s-a bucurat profesorul care îl fascina pe Nichita s-a putut vedea și din faptul că, la aniversarea celor 70 de ani de viață ai profesorului Grigore, în prezidiul sărbătorii, alături de profesor, s-au aflat trei academicieni matematicieni, eminența matematicii românești de atunci (1978), Gheorghe Mihoc, președintele Academiei Române, Caius Iacob și Nicolae Teodorescu, iar în sală erau peste 150 de scriitori, profesori universitari, rectori, ingineri, directori de mari întreprinderi și alte personalități.

Personal, consider o onoare faptul că am avut prilejul să-l asist, în cadrul unor inspecții la ore, să sesizez că lecțiile sale erau veritabile creații didactice, că avea talentul de a descoperi căi prin care unele noțiuni de o complexitate deosebită să fie făcute accesibile. În cei peste 20 de ani de activitate ca inspector pentru specialitatea matematică m-am sfătuit mereu cu profesorul Grigore, am ținut cont de părerile sale, iar de multe ori el a dat farmec unor întruniri ale profesorilor de matematică. Așa se explica mărturisirea lui Nichita că „aveam o mare înclinație către matematică și fascinație către profesorul de matematică, fascinație care mi-a rămas și astăzi, deși poate am învățat mai puțin din legile matematicii și mai mult din gândirea matematică”...

Bibliografie

1. Ioan Grosescu, *Ion Grigore. Destinul unui dascăl,* Editura Mileniul III, Ploiești, 2007.
2. Ion Th. Grigore, *Memorii,* Editura Mileniul III, Ploiești, 2008.

Kant însuși scria: „Frumusețea autonomă a naturii relevă o *tehnică a naturii* (subl. n.) care o face reprezentabilă ca pe un sistem conform legilor al cărui principiu nu-l găsim în întreaga noastră facultate a intelectului; este un principiu al finalității relativ la aplicarea facultății de judecare la fenomene, așa încât acestea nu trebuie considerate ca aparținând doar naturii, ca mecanism lipsit de scop, ci și artei. Deși nu îmbogățește efectiv cunoștințele noastre despre obiectele naturii, totuși tipul de frumusețe amintit transformă noțiunea noastră despre natură, înțeleasă ca simplu mecanism, într-o noțiune a naturii înțeleasă ca artă, ceea ce îndeamnă la cercetări profunde asupra posibilității unei astfel de forme”. (Imm. Kant, *Critica facultății de judecare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 139)

Poziționarea pe portativul rațiunii aduce *techne* în cercul formelor raționalității, iar interacțiunea cu arta și morala relevă o altă dimensiune decât cea din unitatea tehnică-știință: semnificația umană, pe care o subliniază din plin dezvoltările de mai sus (Cassirer, Heidegger ș.a.). Tehnica nu-i un simplu „mijloc” în dobândirea a ceva, ci o *formă* a autorealizării omului, o formă a culturii.

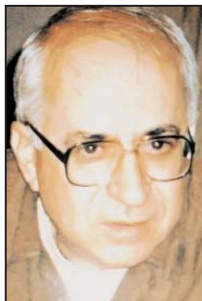
Tehnologizarea constituie, într-adevăr, o modalitate majoră a progresului, dar nu justifică întrutotul despărțirea tehnicii de *filosofia practică*, ceea ce se poate constata într-o înstrăinare a tehnicii, în faptul că progresul tehnic nu mai apare, în primul rând, ca o formă a creativității umane, ci doar ca ceva în sine (ascunzând prin aceasta ceea ce s-a numit „pericolul” tehnicii moderne).

Într-adevăr, esența tehnicii nu este „de ordinul tehnicului”, dar înțelegerea ei cere mai multe demersuri decât cel venit prin *sarcina gândirii* (Heidegger), menite să restructureze activ condiția social-umană a tehnicii într-o civilizație bine centrată valoric, sub semnul adevărului, dar și al frumosului și binelui, în care „destinul” să nu mai ia forma unei constrângeri, ci a sensului afirmării prin muncă și creație a personalității umane.

„Primatul tehnicii” în societatea modernă este un fapt de la care trebuie pornit, dar aceasta nu exclude o emancipare prin tehnica însăși, într-un univers al interacțiunii formelor culturii și nu pur și simplu într-o „tehnocultură”. Căci originea tehnicii se află în om, nu în scala calendarului istoric, și orice filosofare asupra tehnicii trebuie să ia în seamă aceasta.

Cărți și autori

Călătorii esențiale

Titus VÎJEU

Ca unul care urmărește de aproape o jumătate de veac scrisul lui Ion Andreiță și care ține la privilegiul de a fi consacrat prima cronică din presa noastră culturală volumului său de debut *Minunea de a trăi* (1971), mă consider cu modestie a fi îndreptățit să-i dedic confratelui nostru câteva fraze noi, cu punctul de pornire în cele de demult, în care socoteam drept caracteristică „autobiografia lirică, recte percutarea în limbaj poetic a unor sentimente ori evenimente pe care memoria le înregistrează sensibil. Este evident că într-o atare direcționare lirică, erotica nu poate lipsi. Ea se împlinește în poeme de suavitate extremă ori se ivește din puternice invective. În acest sens pot fi citite *descântecele* și *blestemele* care acordă poeziei lui Ion Andreiță un substrat folcloric regenerator." Acestor aprecieri aveau să li se adauge în timp multe altele, aparținând unor autori importanți, precum Gheorghe Istrate („volumul *101 poeme* – Editura Biodova, colecția Ideal, 2010 – cuprinde poezii *albe*, altele ritmate și rimate, care îi developează sufletul galopant printre tradiții, dar și vibrații moderne") sau Nicolae Prelipceanu („poetul, călător și trăitor pe alte meleaguri... își cântă experiențele la Veneția și la Paris, în ciclurile *Poemele pariziene* și *Poemele venețiene*, cărora li se alătură amintirile lirice din *Poemele bucureștene*. (...) Pipa lui Eliade, privirea lui Cioran sau femeile lui Delvaux îi provoacă poetului reverii, alături de zâmbetul lui Ionesco. *Poemele venețiene* mai ales sunt ca niște fotografii mișcate, care pornesc de la o realitate, banală acolo, cum ar fi o furtună în Canareggio, pentru a ajunge la meditația autorului lor asupra tezaurului lăsat de înaintași, despre statuile ce sunt spălate *de colb și de uitare*."

Despre Ion Andreiță au scris pe larg Fănuș Neagu, Mihai Coman, Adrian Bucurescu, Neagu Udroiu, Sultana Craia, Dumitru Constantin-Dulcan și alte zeci de poeți, critici și eseiști, gazetari care s-au aplecat cu toții asupra zecilor de cărți pe care Ion Andreiță le-a tipărit într-un ritm care a sporit de la un deceniu la altul. O impresionantă experiență de viață, facilitată de practica pasionantă a jurnalismului, a generat acea imensă galerie de „fotografii mișcate" cărora Nicolae Prelipceanu le găsea punctul de pornire într-o realitate plină de miez. Parcă temându-se aidoma lui Avram Iancu din tragicul *Testament de la Câmpeni din 20 Decemvrie 1850* că „viitorul este nesigur", Ion Andreiță s-a străduit să surprindă în flagrant sus-numita realitate și s-o transmită apoi, în veșmânt de verbe și substantive limpezi, celor ce se vor ivi mai încolo, în trecerea necurmată a timpului.

Despre începuturile existenței autorului și chiar despre aspirațiile sale întru literatură am putut afla câte ceva din *Mătura de pelin*, o mărturisire autobiografică în care anii de formare ai unui Wilhelm Meister oltean par a se fi întâlnit cu „anii de ucenicie" ai unui Jder sadovenian plin de energie și de idealuri. Este o carte prin care Perieții natali capătă alură cosmică. E locul în care avea să înțeleagă că există o vreme „când grâul miroase a tei, sau poate teiul miroase a grâu" și când „miresmele – ca nimfele nopții, cu cer înalt și lună, pe trepte de umbră și răcoare – cutreieră pământul cu brațe grele, împlinite cu rod". Nu căutați aceste vorbe în *Mătura de pelin*, ele pot fi găsite în altă carte, dar revelația se va fi produs tocmai în copilăria și adolescența viitorului scriitor despre care dă seama volumul sus-pomenit. Căci aici se vor naște acele „metafore obsedante" care conduc la „mitul personal" (Charles Mauron) al unui autor și care-l vor ajuta, peste ani, la survolarea lanțului muntos himalaian, să simtă acea „măreție crudă, (...) fastuozitate cosmică, ceva lunatic și real și păgân, (...) suflu din întâia suflare a materiei, încremenit în veșnicie". Din pământul plat de lângă apa Oltului până pe „acoperișul lumii" se pare că viața se desfășoară în aceiași parametri, fapt ce-l va determina să recite în gând, într-o zi, la Lhasa, „oraș cu nume misterios și sfânt", aceste versuri în care se îngemănează simboluri creștine și budiste: „Lhasa, Lhasa/ Cea frumoasa/ Tibetană/ Ca o rană/ Pe-o inimă/ De icoană/ Dintr-un templu/ Lamaist/ Fără Budha/ Fără Crist/ Doar speranță-n/ Ametist/ Un sărut/ nepriceput/ Puritan/ și tibetan/ Ne-ntâmplat/ Necăutat/ Din gură de cer/ Scăpat..."

Prelungind călătoria Milescului (cum îi place să-i zică înaintașului călător la curțile imperiale ale Chinei) până-n pridvorul palatului Potala și de aici prin alte cotloane ale secretoasei împărății de cândva, devenită cea mai roșie republică încă în viață, Ion Andreiță are neastâmpărul marilor reporteri de totdeauna. I s-ar fi cuvenit poate faimosul „cal de o mie de li" al suveranului chitai despre care scrie Sun Tzî în *Arta războiului*, capabil să străbată întinderi uriașe, fără popas. Iar când va simți nevoia să-și liniștească sufletul, va lua cu el poemele chinezești pentru a le traduce în limba lui Eminescu, cum s-a întâmplat cu *Amintirea* lui Shao Yanxiang: „Amintirea spuse:/ Sunt sare/ Nu plânge că mă împrăștii/ Pe rana ta/ Îndurerându-te,/ Înghite odată cu durerea/ Vreau să mă topesc/ În sângele tău,/ Vreau să mă topesc/ În sudoarea ta,/ Vreau să te fac mai puternic/ Decât toate durerile..."

Ion Andreiță
Călător la un capăt de lume
OPERA OMNIA
PUBLICISTICĂ ȘI ESEU CONTEMPORAN
TIPO MOLDOVA

Și se pare că, într-adevăr, amintirile l-au făcut mai puternic pe acest scriitor român care le-a revizitat în sutele de pagini care alcătuiesc cele două masive tomuri de la Tipo Moldova. Prin *Viață, drumuri, litere* avem imaginea zbuciumată a unei patrii pe care Alecu Russo o socotea drept „aducerea aminte de zilele copilăriei" (iar ne întoarcem la Charles Mauron și la psihocritică!) și pe care Andreiță o cercetează „cu palmele sufletului a tot ceea ce de veacuri aduce", adresând cititorilor „o invitație interioară și gravă, pură și duioasă, molcomă și învolburată, mocnită și învăpăiată" de a străbate veacuri în timp și kilometri nesfârșiți pe pământ. Și nu cred să-i fi rămas autorului zone aflate pe verticala istoriei noastre ori pe orizontala geografică a României fără ca gândul să nu-i fi poposit măcar o secundă în țesătura aceasta de jertfe și de speranță despre care ne vorbesc troițele risipite „la răspântii de drumuri ori în vetre de sat, în preajma fântânilor ori în plin câmp, dispuse după o subtilă geografie a inimii". Ele sunt pe întregul cuprins al românității, în țară și în afara ei, căci, din păcate, România e încă întristată câtă vreme pământul ei se află-n alte ogrăzi, ai cărei gospodari de frunte vorbesc în alt grai decât cel de-acasă. Greu le e românilor de acolo, dar nici celor de aici nu pare a le fi tocmai bine, câtă vreme oamenii simpli care s-au împotrivit cândva colectivizării, „călcați în picioare, alergați pe câmp cu caii, amenințați cu glonțul", încă mai iau calea Bucureștiului să-și caute dreptatea, pentru că în satele lor din îndepărtate județe li se refuză redarea proprietăților furate, iar lor nu le rămâne decât să se viseze „arând cerul cu plugul speranței".

Multe pagini despre țăranul român aflate în această carte au fost scrise și publicate înainte de 1989. Ele sunt reproduse acum fără a fi atinse de morbul grandilocvenței jurnalistice a acelui timp. Dimpotrivă. Sunt texte care-și păstrează puterea simbolică, precum cel dedicat unui plugar din Gârla Mare, Ilie Bărăitaru, care-a ajuns cu frontul până la Brno, purtând în sacul de merinde o mână de grâu luată de-acasă nu pentru a-și înșela foamea, ci pentru a o însămânța în ceasul de înfrângere a urgiei. Dar, oare, azi câți țărani români mai pot declara aidoma acelui aprig oltean: „În legea grâului m-am născut, în legea grâului vreau să mor"?

Astfel de pagini dovedesc faptul că atunci când este făcută cu bună-credință și, mai ales, cu talent, gazetăria merită să fie cinstită între profesiile care apără demnitatea umană.

Cealaltă carte a lui Ion Andreiță, *Călător la un capăt de lume*, este, cum se subînțelege, un memorial extern de călătorie. Despre experiența chineză a autorului am vorbit deja, drept care vom zăbovi asupra celor două spații aparținând civilizației mediteraneene în care autorul a avut putința de a petrece ani buni din frenetica-i existență. (În treacăt fie zis, am avut eu însumi prilejul de a-l întâlni, în anii 1990-2000, la Paris și la Roma – alături de soția sa, Lia-Maria Andreiță, diplomat de carieră, aflată la post în cele două țări – pentru a-mi da seama de neodihna dovedită în statuarea unei diplomații culturale pe cont propriu, fără accesarea fondurilor statului român.)

Ani de zile, reporterul a străbătut Hexagonul și Peninsula Italică în căutare de mărturii, oricât de modeste, ale prezenței românești în aceste spații ale latinității. *Scrisorile pariziene* adâncesc de la bun început drama morometiană a țăranului care ajunge în capitala României, căci, „un român, la Paris, pentru prima oară, trăiește sentimentul provincialului din Carpați poposit la București: pe de o parte, spaima față cu vastitatea și vuietul locului; pe de alta, impresia a ceva totuși știut (*déjà connu*) – din ce s-a povestit, s-a auzit, s-a citit". Iar, dacă personajele rurale ale lui Preda căutau cu tot dinadinsul un consătean, Andreiță își caută la Paris, ca tot românul, nobilii înaintași. Îi găsește „la loc fix", pe tot cuprinsul Orașului-Lumină: Constantin Brâncuși se află în cimitirul din Montparnasse, Enescu odihnește la Père Lachaise... Pretutindeni, locurile sunt marcate de prezența de cândva a conaționalilor: Iulia Hasdeu (Julie Petriceico Hasdeu – 1869-1888) și-a memorat trecerea în Rue Saint Sulpice 28, Anna de Noailles, născută Brâncoveanu – în Boulevard de la Tour Maubourg 22, iar în Rue de Chaillot, la nr. 7, o placă vestește prezența, în ultimul deceniu de viață, a Elenei Văcărescu. Din păcate, placa de marmură din Quai de Bourbon nr. 45, pe fațada imobilului în care a locuit Marthe Bibesco, nu mai există, ea fiind dată jos de noii proprietari ai imobilului, unii purtând nume arăbești, care n-au habar de autoarea romanului despre Catherine de Paris... Dar se pare că nici municipalitatea pariziană nu s-a arătat mai sensibilă, chiar dacă elita europeană a primei jumătăți de secol XX, de la Marcel Proust la Rainer Maria Rilke și de la Paul Claudel la Winston Churchill, pentru a nu mai pomeni de capetele încoronate ale vremii, s-a uimit de bogăția de spirit aflată în faimosul „triunghi românesc": Vacaresco – de Noailles – Bibesco...

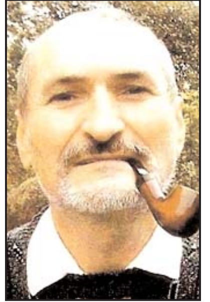
Cu multă îndreptățire ni se amintește că „românii în lume – dar mai ales în Franța, în Orașul ei Lumină, Parisul – s-au aflat mereu în avanposturile (și profunzimile) expresiei artistice, înrâuriți de ideile novatoare ale Orașului Luminii și înrâurind, la rându-le, cultura care se plămădește în acest sever creuzet Franco-universal". Sunt sute de români care au dăruit Franței energia lor creatoare. E de ajuns să amintim aici și „triunghiul" masculin românesc Eliade – Cioran – Ionesco, oameni de uriașă înzestrare în aria artelor și a științelor, care s-au dovedit deopotrivă fii ai culturii românești și ai celei franceze. Lipsit de șansa de a fi trecut măcar o zi prin seducătorul Paris, cel mai vestit român este totuși prezent în pulsația vie a urbei. O statuie în bronz a lui Mihai Eminescu se află de aproape trei decenii într-o piațetă din Cartierul Latin, grație inspirației sculptorului Ion Vlad. De altfel, întreaga cultură română modernă, începând cu generația pasoptistă, s-a aflat într-un contact permanent cu spiritualitatea franceză, Parisul dovedindu-se „punct cardinal și stea polară pentru *navigatorii* români spre ideile unui tărâm mai liber și mai demn". Se află cuprinsă, desigur, aici și (sau mai ales!) generația exilului românesc postbelic.

Nu puține sunt însă raporturile fraterne ale României cu Italia, cealaltă patrie-soră a descendenților daco-romani. *Scrisorile italiene* ale lui Ion Andreiță afirmă cu asupra de măsură vechimea și trăinicia acestor relații, chiar dacă „în comparație cu Parisul, Roma are mai puține plăci comemorative care să amintească despre existența (și contribuția) românilor în Cetatea Eternă (deși prezența personalităților din Carpați nu este una efemeră, fie de-am socoti numai de la corifeii Școlii Ardelene încoace".

→

Aureliu Goci despre Mircea Eliade

Lucian GRUIA

Cartea lui Aureliu Goci, *Mircea Eliade. Spațiul ancestral și dominantele mitului urban – eseu* (Ed. Zodia Fecioarei, Pitești 2016), îi aduce savantului un frumos omagiu la 110 ani de la naștere (București, 13 martie 1907).

După cum mărturisește autorul, cartea nu a avut un proiect clar, este eclectică, o exegeză anticonvențională, un eseu. De asemenea, autorul mărturisește: „nu m-au interesat nici biografia, nici ideologia lui Mircea Eliade și am urmărit numai rezoluția critică a operei, a temei, a subiectului înscris în titlu, evident, ca dezvoltări și ramificații semnificante pentru o înțelegere superioară a operei".

Perioada începuturilor. Aureliu Goci consideră că perioada începuturilor literare ale lui Mircea Eliade nu a fost suficient analizată. După părerea criticului, înainte de cristalizarea personalității, până ca Mircea Eliade să devină un „enciclopedist moderat" și un „romancier inovativ", întâlnim la el „un complex de atitudini, chiar contrarii, încă nearmonizate structurant: misticism, egotism, sexualism, dinamism, intectualism, demonism, moralism, adică un evantai de disponibilități susținute de o erudiție încă vagă". Criticul nu susține o evoluție interioară a beletristicii eliadești, ci „...o diversificare orizontală a formulelor narative, de la poietica autenticității jurnalului, la tehnica balzaciană a lumilor ficționale adăugate lumii reale".

Între cărțile de început, Aureliu Goci face câteva aprecieri succinte asupra *Romanului adolescentului miop* (1928), pe care îl consideră un roman memorialistic, iar în *Huliganii* (1936) deslușește spiritul de frondă antiburghez al tinerilor teribiliști până la anarhism.

***Șantierul* – modelul creativității eliadești.** Aureliu Goci consideră că *Șantier. Roman indirect* (1935), un fel de jurnal intim, este reprezentativ pentru întreaga operă beletristică eliadescă: „Oricum, ideea de *șantier,* de construcție *in statu nascendi,* de narativitate oraculară rămâne definitorie pentru opera și creativitatea lui".

Putem clasifica acum prozele eliadești în funcție de acest criteriu, cele scrise înainte de *Șantier* și cele scrise după. Merită să le enumerăm în acest an omagial.

Până la *Șantier.* *Romanul adolescentului miop,* roman memorialistic (1928); *Gaudeamus,* roman (1929); *Isabel și apele diavolului,* roman (1930); *Lumina ce se stinge,* roman (1930); *Maitreyi,* roman (1933); *Întoarcerea din rai,* roman (1934); *Huliganii,* roman (1935)

După *Șantier.* *Domnișoara Christina,* nuvelă (1936); *Șarpele,* nuvelă (1937); *Nuntă în cer,* roman (1938); *Secretul doctorului Honigberger,* nuvelă (1940); *Nopți la Serampore,* nuvelă (1940); *Pe strada Mântuleasa,* nuvelă (1963); *La țigănci,* nuvelă (1969); *Noaptea de Sânziene,* roman (1971); *În curte la Dionis,* nuvele (1977); *19 trandafiri,* roman (1980).

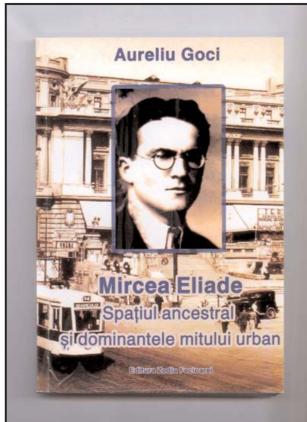
După *Șantier* prozele încep să fie impregnate de fantastic. Încep să se armonizeze elementele complexului de atitudini menționate la perioada începuturilor.

Fantasticul pornește de la banal și ajunge pe nesimțite în zona sacralității. Criticul consideră că „Tematic, se poate observa că fantasticul eliadesc este cumva rudă cu filosofia indiană, cu ocultismul, cu practicile esoterice, dar are și seninătatea realismului magic sudamerican". La Mircea Eliade fantasticul provine din folclorul românesc, pe când la sudamericani este un realism cu alunecări în magie, în inexplicabil.

În *Noaptea de Sânziene*, capodopera romanescă eliadescă, întâlnim un „amestec inexplicabil de păgânism din *substratum* și de creștinism primitiv".

Deznodământul este construit pe tema ieșirii din timp în *Noaptea de Sânziene* (e și ziua sfântului Ioan), când cerurile se deschid și cele două personaje păsesc în altă viață. Ștefan Viziru are senzația că trăiește timpul altora și le influențează destinul, se simte culpabilizat, actantul e un fel de medium.

În prozele fantastice ale lui Mircea Eliade avem o percepție specială a spațiului și timpului. Spațiul rămâne neschimbat, real, în timp ce timpul devine flexibil și sare rapid în trecut și în viitor, determinând destinele personajelor (*La țigănci*): „Fantasticul narativ parcurge o determinare bivalentă: timpul se relativizează prin extracția din istorie și proiectarea în mit, în poveste, în imaginar, pe când spațiul rămâne același, cu referințe concrete. Și viața reală și imaginarul – viața supranaturală – se desfășoară pe aceleași străzi."

În *Secretul doctorului Honigberger* și *Noaptea de Sânziene,* personajele trec în altă lume. Ies din timpul profan și pătrund în timpul sacru.

Unitatea operelor se datorează, dincolo de dezvoltarea textuală, traseului inițiatic.

În ceea ce privește personajele, „Mircea Eliade procedează ca un scafandru al profunzimilor conștiinței, acolo unde percepția directă a realității se interferează și coexistă cu atingerea miraculoasă a fantasticului și magiei iraționale".

Cele mai multe texte sunt lipsite de morală explicită. În timpul istoric se petrece iluzia, iar timpul paradisiac devine o simultaneitate eternă.

În ceea ce privește beletristica, autorul mai desprinde o concluzie generală. Majoritatea personajelor principale sunt masculine. Virilitatea lor are ca sinonimă Puterea.

Mitul urban. Tema principală a eseului scris de Aureliu Goci despre beletristica lui Mircea Eliade o constituie, așa cum arată titlul cărții, „Spațiul ancestral și dominantele mitului urban".

După părera autorului, orașul a pătruns prima oară în romanul românesc prin *Ciocoii vechi și noi...* de Nicolae Filimon.

Criticul consideră că la Mircea Eliade avem un spațiu special: „Împrejurări mitice și istorice coagulează un *locus* semnificant definibil prin *bucureștitate...*"; „Un spațiu mitic populat cu personaje simbolice, un spațiu în dimensiuni magice, care emană și emite misterul din materia normalității."

Aureliu Goci consideră că, pentru Mircea Eliade, Bucureștiul reprezintă un *axis mundi:* „Mircea Eliade a fost unul din marii îndrăgostiți de Marele Târg misterios și balcanic, care nu s-a dezis de sentimentele sale față de acest oraș niciodată: l-a ridicat la rang de scenariu pentru multe din scrierile sale și i-a făcut cunoscute în întreaga lume cartierele – cazul Mântuleasa – cu parfumul lor de început de secol XX."

Fascinația orașului, a străzilor, este tipică *trăirismului* teoretizat de Nae Ionescu, prin care înțelegea acea tendință de acordare a priorității trăirii/acțiunii asupra contemplației/metafizicii.

De *bucureștitate* ține și formația intelectuală a lui Mircea Eliade, la Colegiul Spiru Haret și la Facultatea de Litere și Filosofie. Tânărul Elide dobândește solide cunoștințe de filosofie, învață limba italiană și studiază cultura europeană, în special perioada Renașterii. Devine indianist și istoric al religiilor în străinătate.

Aureliu Goci consideră că „...Mircea Eliade polarizează totuși între știința ideilor religioase și opera de ficțiune", deși se simte pretutindeni artistul. Perioada de formare a lui Mircea Eliade, anii '30, au fost ani frământați, de șoc tehnologic, marcând despărțirea de natură, ani ai exceselor ideologice – afirmarea fascismului și comunismului etc.

La formația intelectuală trebuie să adăugăm relația specială (ca asistent) cu profesorul de filosofie Nae Ionescu, a cărui personalitate a marcat destinele și altor numeroși intelectuali români importanți: Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Octav Onicescu, Mihail Sebastian, Vasile Băncilă, D.C. Amzăr, George Racoveanu etc.

Mircea Eliade a fost un fel de „ucenic al diavolului" (Nae Ionescu, diabolizat de regimul comunist pentru orientarea sa de extremă dreaptă) și „ucenic vrăjitor"; profesorul l-a îndemnat să se orienteze spre istoria religiilor pe care o va și scrie ca încununare a existenței. În fond, Nae Ionescu era om de lume, lider de conștiințe, profesor, om de cultură, gânditor, ideolog.

Apartenența lui Mircea Eliade la ideologia legionară l-a costat foarte mult pe savant, poate chiar Premiul Nobel, la care a fost propus de Universitatea din Lyon în anul 1980.

Savantul a murit la 22 aprilie 1986, la Chicago, în SUA. Aureliu Goci și nu numai el îl consideră „cea mai strălucită personalitate românească a secolului XX".

Regretatul Gabriel Stănescu, în cartea sa *Mircea Eliade. Odiseea omului modern în drum spre Itaca* (Ed. Criterion publishing, 2009), afirmă că fiecare om are în centrul sufletului său o Itaca proprie. Pentru Mircea Eliade, Itaca a fost Bucureștiul.

Aureliu Goci susține că opera lui Mircea Eliade „va dăinui tot atât cât umanitatea, indiferent dacă vor mai fi puțini cititori: puțini, dar de elită."

Pe lângă contactele diplomatice inițiate la sfârșitul secolului al XIX-lea de reprezentantul legației noastre la Roma, Duiliu Zamfirescu, un rol esențial îl va juca, după Primul Război Mondial, Școala Română – ivită din strădania marilor istorici Nicolae Iorga și Vasile Pârvan – și care se va impune sub titulatura de Accademia di Romania drept una dintre cele mai active astfel de instituții găzduite de Cetatea Eternă. România devine ea însăși un punct de interes major pentru viața universitară italiană, mulți savanți și cercetători din peninsulă – precum Carlo Tagliavini, Ramiro Ortiz ori Rosa del Conte – legându-și numele de cultura noastră națională. Secolul douăzeci a fost unul al dialogului, chiar și în perioade nefaste ale istoriei (fascismul mussolinian în Italia, regimul comunist în România). Sute de istorici și diplomați, scriitori și lingviști cunoscuți au dat consistență prin opera lor acestei „difusione di valori culturali e civili", cum va sintetiza fenomenul profesorul Alberto Castaldini, fost director al Institutului Italian de Cultură din București.

Ion Andreiță a căutat cu febrilitate mărturiile unor însemne românești la Roma (unele dispărute, precum cele legate de Gheorghe Asachi, oaspete de seamă cândva al faimosului Salon Café Greco) sau în alte locuri din peninsulă (căutarea existenței florentine a poetesei Dora d'Istria). Pentru a nu mai vorbi de asteptatele clarificări ale morții lui Nicolae Bălcescu în capitala Siciliei, despre încercările repetate (începând cu domnia lui Cuza) de a-i aduce acasă osemintele...

Această implicare afectivă a jurnalistului-scriitor în restituirea unor fapte pe care timpul necrutător le șterge adeseori din amintirea noilor generații asigură scrisului lui Ion Andreiță o combustie unică și nu o dată tulburătoare. Citind cărțile sale, dobândești convingerea că frazele care le compun nu sunt la urma urmei decât nobile sentimente înveșmântate în cuvintele limbii române.

Cărţi şi autori

De la entropie la epifanie (poetica lui Daniel Turcea)

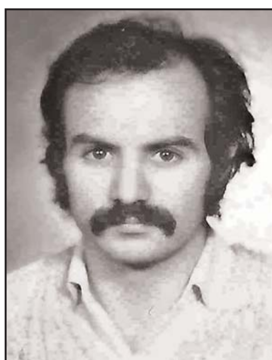
Magda GRIGORE

Ideea acestor rânduri s-a născut citind un fragment de istorie literară, în care renumitul critic Valeriu Cristea afirmă despre Daniel Turcea (o apariţie inedită şi fulgerătoare în literatura românească, trecut prematur în veşnicie – la numai 34 de ani) că poetul este *un Markel printre noi.* Personaj cunoscut al lui Dostoievski, Markel (fratele cel mai mare al stareţului Zosima), din *Fraţii Karamazov,* este un personaj complex, simbolic, o verigă de legătură a mesajului romanesc al credinţei. Markel traversează în scurta lui viaţă patru etape esenţiale: o criză de ateism, momentul convertirii, realitatea crudă a unei boli a trupului (ftizie) şi moartea primită în apoteoza credinţei. La o privire mai atentă, întreg acest traseu este străbătut şi de poetul Daniel Turcea, parcurs care poate fi atribuit în egală măsură atât vieţii sale, cât şi operei.

Mica povestioară de viaţă a lui Daniel Turcea este una plină de tâlc şi multora le-a părut (pre)destinată, aşa cum de altfel i-a părut de la un anumit moment şi lui însuşi. Se naşte la 22 iulie 1945, la Târgu-Jiu, fiind al doilea dintre cei patru copii ai lui Gheorghe şi Maria Turcea; face liceul la Piteşti („Nicolae Bălcescu", absolvit în 1963) şi obţine licenţa în arhitectură („Ion Mincu"), la Bucureşti, în 1968. Tot în 1968 debutează cu poezie, în revista *Amfiteatru,* făcând parte din grupul oniric, grup cu certe deschideri spre metafizică. Primeşte repartiţie la Reşiţa, dar este nevoit să refuze din pricina unei crize accentuate de astm. De mic avusese unele sensibilităţi trupeşti în acest sens, la 15 ani boala se manifestase însă violent, fiind urmată apoi de un lung episod silenţios. Poetul îşi amintea mai târziu, cu admiraţie şi fără nicio îndoială, că mama sa *îl vindecase atunci prin rugăciune,* ea fiind cunoscută ca o mare credincioasă pe care el şi-o fixase în memoria afectivă stând lângă patul lui nemişcată, în rugăciune. Cenzurat de suferinţa fizică şi pe fondul unor disponibilităţi genetice (avea în arborele genealogic inclusiv un preot), tânărul Daniel (Ilie, fiind al doilea lui nume de botez) se reorientează şi dă examen la Facultatea de Teologie unde obţine o medie excelentă, dar este respins ideologic, trăind în acest mod o altă împotrivire a destinului, diferită şi la fel de nedreaptă. Este însă o epocă în care tinereţea primează, vârsta determină sufletul să fie *în expansiune.* Tentaţiile şi vitalitatea anilor vor determina o perioadă de rătăcire, de căutare şi de tatonare, din care nu lipseşte teribilismul negărilor. Considerându-se dezamăgit, neîmplinit şi neînţeles, tânărul poet trăieşte o vreme (în) deliciul înşelător al excesului, petrece timpul hoinărind fără ţintă precisă, refuzând înregimentarea şi norma socială. Trupul *prea strâmt,* parafrazând versul lui Blaga, şi sufletul esenian se aflau în contradicţie. În tot acest timp de frământări şi căutări, Daniel Turcea scrie…

Deşi avea o inteligenţă sclipitoare, un fond sufletesc bun şi o educaţie aleasă, se poate spune că Daniel Turcea trăieşte dezorientat, exagerat şi negativist. Un mare refuz şi o neîmplinire interioară se instalaseră în mintea şi în inima lui. Totuşi, o întâmplare ciudată va fi menită să-i schimbe viaţa. El va povesti mai târziu, cum două săptămâni lipsise de acasă rătăcind pe străzi, consumând alcool, pierzând timpul şi aproape toate resursele sufleteşti. O voce pe care nu o putea desluşi îl îndemna în tot acest timp la sinucidere. La un moment dat, în timp ce dormea, a avut următorul vis: se făcea că ajunge, epuizat de neodihnă şi de durere, în faţa unei biserici. Era atât de luminoasă şi de caldă biserica, dar el nu putea să intre înăuntru, pentru că *nu putea să deschidă uşa.* Atunci a început să se roage la mai multe divinităţi (Buddha, Allah, Confucius etc.), însă fără succes. „Nu ştiam pe cine să strig, povestea Daniel Turcea, când deodată, în întunericul în care mă aflam a apărut o lumină în care am văzut-o pe mama mea rugându-se pentru mine… şi aşa mi-am adus aminte de Dumnezeu." A strigat în vis, cu gândul la Iisus Hristos: „Mântuitorule, ajută-mi!"… şi tot în vis i-au apărut doi tineri care veneau cu blândeţe spre el: erau Sfântul Gheorghe şi Sfântul Elefterie. Abia atunci uşa i s-a deschis şi a intrat în biserică, unde a simţit o imensă şi familială dragoste.

Daniel Turcea a fost contrariat de visul acela, de claritaea şi de sentimentul de bine, persistent, fapt care l-a determinat să-şi dorească să afle dacă biserica aceea există, în concret, aşa cum avea senzaţia. O reţinuse foarte bine, ar fi recunoscut-o uşor, fără ezitare. A căutat şi a deznădăjduit un an de zile. Însă, când aproape renunţase, minunea s-a produs. A vizitat din întâmplare Mănăstirea Cernica – era chiar biserica aceea, biserica din visul său. Convins de „semnul" primit, împăcat şi meditativ, poetul se va retrage la Cernica unde (îşi) reevaluează existenţa şi deschiderile ei pozitive (graţie mai ales celor doi duhovnici pe care îi va avea, la început Arsenie Papacioc şi apoi preotul Sofian). În tot acest timp de frământări şi căutări, Daniel Turcea scrie…

Poetica lui este un drum al entropiei spre epifanie. Surprinzătoare prin echilibru şi profunzime, poezia este adunată în doar două cărţi. Prima se intitulează sugestiv: *Entropia.* Este simbolică în titlu şi în conţinut, remarcabilă pentru amestecul efervescent de cugetare, iscodire, ardere sufletească şi sensibilitate. Apare la Editura Cartea Românească, în 1970. Daniel Turcea avea 25 de ani şi revelaţia decisivă încă nu avusese loc. Poetica lui este un mozaic de filosofii şi de ideologii literare, întâlnim elemente de simbolism, panteism, parnasianism, ermetism etc. Abundă referinţele lirice la Nirvana, budism, daoism, are multă reflecţie orientală, un amestec de filosofii şi religii, într-o căutare totuşi personalizată, neîmpăcată şi orientată parcă spre o credinţă profundă, unificatoare. O lirică încifrată în urma unor lecturi complexe, iniţieri în care autorul acoperă domenii vaste din cadrul culturii asiatice. Este o poezie abstractă, sofisticată, închisă în sine. Într-un moment de confesiune, poetul mărturisea familiei sale că aceste versuri se află *sub influenţă demonică.*

A doua carte apare în 1978 şi are un titlu tulburător: *Epifania.* Vremurile erau sensibile, dar volumul apare la aceeaşi editură (Cartea Românească), graţie unui lobby inteligent făcut chiar de un slujitor al bisericii, Bartolomeu Anania. Preşedintele editurii era atunci prozatorul Marin Preda (ea fusese reînfiinţată în 1970, ca editură a Uniunii Scriitorilor din România), care se dovedise sceptic cu privire la *efectul titlului* ales de autor pentru editarea volumului, mai ales din pricina ideologiei politice. Înaltpreasfinţitul Bartolomeu a pledat însă cu abilitate şi convinvere, argumentând prin faptul că în antichitatea şi în filosofia greacă lucrurile sunt altfel percepute, etimologia cuvântului fiind mai permisivă, iar termenul mai deschis. Astfel apare volumul – *o poezie religioasă perfectă, apărută în plin comunism* (Arsenie Papacioc). El va fi reeditat în 1982, în Colecţia Hyperion, la aceeaşi editură, sub îngrijirea lui Mircea Ciobanu.

În mod paradoxal, mulţi exegeţi au afirmat că volumul *Entropia* conţinea deja sâmburele celui de-al doilea volum. Poate fi vorba de aşa-numita *epifanie laică,* cea despre care se spune în popor că îi este specifică omului care nu a cunoscut (încă) *descoperirea* (epifania adevărată – revelaţia divină) şi căruia Dumnezeu îi vorbeşte prin *lumea văzută* (strălucirea soarelui, armonia sferelor cereşti, lumina zilei, contemplarea naturii etc.). În toate acestea poetul căuta insistent o *lumină comună,* un element de legătură, o temelie. *Epifania,* scrisă miraculos, sub revelaţie, nu are un titlu întâmplător, el nefiind lipsit de relevanţă dacă ţinem cont de schimbările din viaţa poetului, căruia *manifestările lui Dumnezeu* şi chemările Lui i-au schimbat viaţa. Existenţa sa devine o lucrare transparentă, dedicată cu hotărâre credinţei creştin-ortodoxe şi ancorată în speranţa vindecătoare a mântuirii. Poezia lui Daniel Turcea este deopotrivă revelaţie şi viziune – *epifanie trăită* în sens creştin. Din punct de vedere teologic, *epifania* reprezintă sărbătoarea credinţei oferite întregii lumi, iar credinţa este acea lumină minunată care ne solicită (în) profunzimea sufletului şi care ne determină să rezistăm, să înaintăm pe un drum care nu este totdeauna lipsit de contradicţii, de obstacole şi/sau de îndoieli. Dar contradicţiile nu aparţin drumului, ci călătorului. Credinţa este însă aceea care te ajută să cunoşti cu adevărat, te ajută să fii disponibil şi să te laşi condus înspre bucuria divină.

Atât în Biserica Răsăriteană, cât şi în Apus, *Epifania* a îmbrăcat mereu un caracter solemn, de adevăr de referinţă, fiind mai presus decât faptele istorice descrise, simbolizând *arătarea lui Dumnezeu în mijlocul oamenilor,* ca primă fază a operei de răscumpărare. Adevărata *epifanie* este un adevăr de credinţă, este deschiderea sacrului în sfera profanului. Sărbătoarea îşi are originea în Orientul creştin şi reliefează misterul manifestării lui Iisus Hristos către toate neamurile reprezentate de magii care au venit să-l adore pe Regele Iudeilor abia născut la Betleem, aşa cum scrie la Evanghelie (Sf. Matei, 2,1-12). Acea *lumină nouă* care s-a aprins în noaptea de Crăciun şi care de atunci luminează asupra lumii. Iisus este soarele apărut la orizontul omenirii: *Eu sunt lumina lumii, cine mă urmează nu umblă în întuneric, ci va avea lumina vieţii* (8,12). Până în sec. IV sărbătoarea Epifaniei se referea la mai multe evenimente din istoria mântuirii: naşterea după trup a Fiului lui Dumnezeu, închinarea magilor şi păstorilor, Botezul în Iordan şi cea dintâi minune la nunta de la Cana. Toate acestea se sărbătoreau la 6 ianuarie (data solstiţiului de iarnă în calendarul de atunci). În sec. IV, după mutarea solstiţiului la 25 dec., Biserica Romei a fixat sărbătoarea Naşterii Domnului la 25 dec., pentru *Epifanie* păstrând data ei veche de 6 ianuarie. Practica romană a fost preluată şi în Răsărit. În Biserica Răsăriteană se acordă o mare preţuire botezului lui Hristos, *sărbătoarea luminilor,* cum spune Sfântul Grigorie de Nazianz, analogie şi cu *sol invictus* („soare nebiruit"), sărbătoare venită în creştinism prin transfer din sărbătorile păgâne. *Epifania* este *sărbătoarea darurilor*, spune şi Biserica noastră ortodoxă, nu atât a darurilor aduse de magi la Iisus, cât mai ales a celor pe care Dumnezeu Le-a făcut lumii întregi prin naşterea, viaţa, patima, moartea şi învierea Fiului Său Iisus Hristos şi prin puterea Sfântului Duh. *Adevărata Epifanie* nu s-a încheiat odată cu evenimentele aşteptării, pregătirii, naşterii şi arătării lui Iisus, ea continuă şi va continua şi în zilele noastre, în timpurile acestea când manifestările lui Dumnezeu şi chemările Lui sunt chiar mai diversificate ca până acum.

→

În spațiul realității basarabene

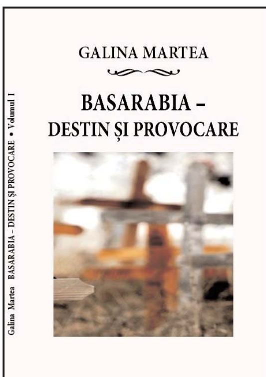
Valentin TOMULEȚ

În peisajul cultural basarabean, Galina Martea, autoarea mai multor lucrări literare și științifice (poezie, proză, publicistică, sociologie, filosofie), ocupă un loc deosebit. Lucrările sale sunt recunoscute la nivel internațional, autoarea impunându-se pe parcursul anilor ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai diverselor probleme cu care s-a confruntat societatea în etapa actuală.

Cu un stil original de abordare a problemelor social-umane, Galina Martea vine de această dată în fața publicului cititor cu o lucrare de o valoare aparte care ne reprezintă identitatea națiunii, conștiința națională și, nu în ultimul rând, identitatea societății basarabene, în cel mai real mod. Astfel, volumul literar-istoric *Basarabia – destin și provocare* (cu subtitlul *Dezvăluiri dureroase despre viața poporului român din Basarabia. Republica Moldova în anii de independență – 1991 – prezent.* Vol. I. Proză), apărut în 2016 la Editura Pontos, Chișinău, este foarte binevenit în spațiul identitar al culturii basarabene. Cartea este o realizare extrem de necesară pentru societatea noastră, deoarece, prin intermediul celor scrise, autoarea pune în fața cetățeanului basarabean o obligație morală, aceea de a conștientiza corect întreaga diversitate a proceselor care au loc în societate și, nemijlocit, în viața de toate zilele a fiecăruia dintre noi. Prin descrierea detaliată și exactă a fenomenelor sociale care s-au derulat la noi din anii 1990 până prezent, autoarea ne așază în modul cel mai direct în fața tuturor evenimentelor (atât cu caracter pozitiv, cât și negativ), pentru a ne face să înțelegem corect starea lucrurilor, dar mai ales care este explicația dezastrului economic și social care s-a abătut asupra Republicii Moldova. Autoarea cărții nu numai că ne avertizează de pericolul social care este prezent în viața noastră și care, în mod direct, ne scurtează existența, dar ea vine și cu argumente prin care ne sugerează cine este vinovatul principal de toate nelegiuirile trăite.

Ne întâlnim cu o adevărată „parabolă a identității basarabene" (așa cum numește cartea, în prefață, istoricul literar Iurie Colesnic), care este destul de întortocheată în timp și cu prea multe obstacole în dezvoltarea social-umană. Cu adevărat, *Basarabia – destin și provocare,* este o creație literară care nu numai că ne dezvăluie realități trăite de-a lungul anilor, dar, în același timp, ne sugerează idei și soluții cu ajutorul cărora s-ar putea contribui la formarea unui mediu social sănătos. Prin eseurile care abordează tema conștiinței naționale, a sistemului de valori, a idealului național etc., autoarea ne oferă studii cu caracter educativ, acestea fiind ca un îndrumător eficient în fața fenomenelor care determină existența și supraviețuirea omului în societate.

Concomitent, autoarea dezvăluie și scoate în evidență cele mai dureroase momente din viața poporului basarabean în anii de independență și, simultan, abordează tema dezastrului economic și social care s-a abătut peste R. Moldova în această perioadă. În viziunea autoarei, cele mai critice aspecte care au lăsat urmări extrem de grele în existența societății basarabene s-au centrat, în mod special, pe: neglijarea de către clasa dominantă a valorilor identitare naționale și a valorilor social-umane; neglijarea valorilor spirituale, factor absolut necesar în existența omului și a societății; inexistența obligațiilor morale și funcționale din partea clasei guvernante față de necesitățile poporului; promovarea fărădelegilor la nivel de stat, acestea creând premise reale pentru instaurarea unei anarhii absolute și, respectiv, a unor condiții de trai inumane (în mod aparte, pentru cetățenii din mediul rural), care au dus la degradare umană și socială.

Pe lângă problemele economice și sociale, care se agravează tot mai mult, se profilează o realitate destul de clară cu privire la incompetența clasei politice de a conduce țara pe criterii democratice și civilizate. De o verticalitate aparte sunt eseurile care descriu realitatea curentă, în care aspectele negative sunt extrem de prezente în viața poporului basarabean. În modul acesta, R. Moldova continuă să existe ca stat independent, dar confruntat cu o întreagă gamă de probleme sociale, economice și politice care, în consecință, subminează nu numai identitatea națională a poporului și a societății, dar și însăși existența acestora. Prin analize argumentate, Galina Martea abordează aspecte care vizează sărăcia gravă, inexistența protecției sociale și sanitare, migrația în masă a poporului, violența asupra copiilor și femeilor – fenomene care caracterizează societatea basarabeană în anii din urmă. În linii generale, fenomenele relatate în lucrare reprezintă realitatea nespus de nenorocită a poporului basarabean în epoca contemporană, iar prezentul este comparat cu o bezná care produce incultură, ignoranță, degradare umană și socială la cel mai grav nivel.

Pentru a înțelege valoarea autentică a lucrării *Basarabia – destin și provocare*, ea trebuie citită de către fiecare cetățean basarabean și nu numai. Reluăm spre exemplificare câteva pasaje: „O societate va fi perfectă numai atunci când factorul uman va fi perfect în acțiuni, comportament și gândire..." (pag. 155) „Formarea unei societăți autentice se întemeiază numai pe comportamentul și sentimentul autentic al individului față de valorile naționale…" (pag. 204) „Prin conștiința de sine în corelație cu conștiința națională omul poate forma acea interacțiune care ar condiționa formarea unor trăsături de caracter cu care ar stimula și ar contribui pozitiv la dezvoltarea propriei culturi…" (pag. 214) „Cu unitatea propriei culturi omul este acel care formează cultura întregii societăți și, nemijlocit, imaginea reală a conștiinței de sine în corelație cu conștiința națională. Numai prin unitatea curată de conștiință națională un popor își poate menține echilibrul autentic în existența spirituală, intelectuală, materială, fiind astfel capabil să construiască o societate fundamentată pe valori naționale și beneficii comune…" (pag. 215)

Din punct de vedere hermeneutic, poetica lui Daniel Turcea este un jurnal mistic, relevant pentru Dumnezeu care *se descoperă* și cheamă pe om la mântuire. Din această perspectivă, Daniel Turcea este un *vizionar popular,* calea lui este poezia, prin poezie el aspiră la ceva care este mai presus decât existența noastră: *Încerc să opun Entropiei,* mărturisea el, *bucuria* („sărbătoarea darurilor"). S-a spus că pentru a-l înțelege pe Daniel Turcea trebuie să găsești legătura dintre matematică și Sfinții Părinți (mama lui absolvise matematica, la Cluj). Țesătura lirică îmbină în mod unic filosofia creștină și teologia mistică și are ca metaforă centrală *lumina*, echivalentă a lui Hristos-Lumină adevărată. Cuvântul *lumină,* atât de des folosit în poetică, nu este doar o stereotipie verbală, cu efecte retorice, nu este limbaj poetic sec, invocare procedurală. Lumina este prezentă (și) dincolo de limbaj, ca stare de spirit, revelație și cunoaștere profundă. Ea este o *prezență* deasupra tuturor lucrurilor, a oamenilor și a întâmplărilor lumii. (De)asupra vieții și a morții: „știu, vom muri/ dar câtă splendoare", spune poetul în *Anastasia.* Toate temele lui poetice se structurează în jurul luminii: „Acestei Lumini/ acestei iertări/ plecați genunchii inimii/ numai Lumina poate ierta/ îndumnezeind". (*Iertare*) Metafora lui Daniel Turcea este unică în poezia românească, este simultan viziune și teofanie, de altfel el se confesează smerit spunând „Înaintea morții sunt/ și n-am haină de nuntă./ Lumina/ mă arde în suflet, dar Domnul/ poate să învie/ în inima mea". (*Rugați-vă pentru mine*) Moartea este o modalitate de trecere în altă etapă a existenței: „Moartea e poate singura oglindă/ în care începem să ne vedem." (*Pasăre, noaptea*) Evenimentul morții este urmat de Înviere și de existența veșnică: „Eu am uitat de frică și tristețe/ nu mai am de străbătut/ decât propria-mi umbră, înserarea/ ființei mele, Doamne, am aflat,/ celor ce au sfârșit un început" (*Mărturisire*) sau „La limanul fără vină/ să se facă din lumină/ rugați-vă ceruri/ rupeți-vă lacăte/ rugul suferinței, dorul/ fie binecuvântat/ să fiu înviat". (*Dorul*) Omul este perceput ca o ființă fragilă, trupul nu e decât un vehicul care trebuie să-și urmeze drumul: „Trupul acesta subțire s-a îmbrăcat/ prin ochiul care vede". (*Isihia*) El are o menire: „Atâta har pot avea mâinile omului încât/ ridicându-se, cerurile/ li s-ar deschide/ câte sunt/ coborându-se, se coboară-n lumină Cuvântul/ pe pământ". (*Trup*)

Revendicat din nobile chintesențe poetice românești (Barbu, Voiculescu, Blaga), Daniel Turcea este un poet grav, meditativ, dar în același timp un poet echilibrat și luminos. Lectura lui ne dezvăluie cu ușurință, așa cum remarca Valeriu Cristea, un poet extraordinar, un mare poet, *cel mai mărturisit și mai limpede, și mai iluminat poet creștin-ortodox (nu ortodoxist) al literaturii noastre de după război, și poate chiar al întregii literature române.* Scriitorul a trăit ultimii lui ani în duh ortodox fără să facă apologia ideologiei religioase, fără să ducă religia nici în pledoarie, nici în banalitate. A fost retras și a gândit ca Markel: „Câtă slăvită frumusețe a răspândit Domnul în jurul nostru: păsărele, copaci, pășuni, seninul cerului, numai eu am trăit în ticăloșie, numai eu am pângărit toată plăsmuirea și n-am știut să-i văd frumusețea și slava." În ultima etapă a vieții sale, *ușa aceea* a fost însă deschisă pentru el și scăldată în lumină. Vom găsi la Daniel Turcea trimiteri poetice spre toate evenimentele din cultura populară, legate de *Epifanie:* steaua care conduce magii la Iisus, apa schimbată în vin la nunta de la Cana, botezul lui Iisus în apa Iordanului – toate într-un jurnal lirico-mistic de înaltă vibrație și sensibilitate care echivalează cu revelația unei realități mitice, sacre, numită *Epifanie*. Revelația unei lumi înalte, nevăzute – o binecuvântare a luminii și a iubirii: „iată frumoasa, omeneasca înfrângere, la mare preț/ dar eu unul sunt martor, eu am văzut/ acei oameni, blânzi, de neînfrânt/ învățând nemurirea, ochii i-am privit. Suferința/ nu le mai putea micșora cu nimic/ fericirea.// Sfârșitul lor e asemenea dimineții.// Vezi,// vestitul astrolog, apărat de stele, friguros// pustiit de noroc, nu era// asemenea lor, nici yoghinul bătrân ce mi-a spus// rănile da, însă sufletul// eu nu-l pot vindeca. (*Asemenea dimineții*) *Neînserata iubire* despre care vorbea Daniel Turcea l-a determinat să caute inclusiv o formulă tainică, reprezentând în viziunea lui formula vieții din atom. Un vis totodată științific și mistic (exersat prin studiu real de chimie organică și anorganică, de fizică cuantică etc.), o particulă pe care el o numea generic *neutrină:* „o, dac-ați ști ce înseamnă neutrina", spunea poetul, „ce-nseamnă transparența vieții"…!

Cherchez la femme

Între Micul Paris și Orașul-Lumină

Paula ROMANESCU

Marele Război, Mondialul acela cu numărul unu, avea să-l aducă în România și pe un tânăr conte francez, ofițer, de profesie inginer hidrotehnist, un pic romantic (moartea era pentru el ceva nu tocmai plăcut, desigur, dar care nu li se putea întâmpla decât altora), un pic aventurier, un pic doritor să-și întregească prin Micul Paris finanțele cam subțirele pentru statutul nobiliar cu care se pricopsise din generație în generație. Aflase el și că la Capșa se beau niște vinuri care făceau grozavă concurență bordeaux-urilor lor, bașca faptul că româncele erau deosebit de frumoase și de inteligente. Vorba ca vorba, dar tânărul conte inginer Albert d'Herbez de la Tour voia să se convingă la sursă.

Astfel că a intervenit la generalul Henri Mathias Berthelot, fost șef de Stat Major al Comandantului Trupelor Franceze pe Frontul de Vest, mareșalul Joseph Joffre. Sper că ați mâncat vreodată o jofră, fiindcă de la Joffre acela, mare amator de cremă de ciocolată, care i-a comandat cofetarului său să găsească formula de se păstra mai mult timp prospețimea prăjiturii preferate de care i se făcea o poftă nemaipomenită când ți-era lupta mai cruntă, i se trage denumirea inocentei prăjituri de forma unui deget bont, învesmântat în ciocolată…

În anul 1916, generalul Berthelot devenit șef al Misiunii Militare Franceze în România, îl scoate pe comandantul Armatei Române, Regele Ferdinand, din palatul lui Cuza de la Iași, unde se retrăsese cu toată Curtea, ajunge consilierul militar al acestuia, înzestrează trupele române cu echipament *à la Marile Manevre* (întrebați-l pe Gérard Philippe cam cum erau echipați ofițerii, dar nici opinca soldatului nu era mai puțin eficientă la o adică), cu armament *à la française et à l'anglaise*, plătit cinstit de nația română.

Germanii au venit total nepoftiți, dar cu echipament propriu… Vecinii aveau și ei furniturile lor…

Și-a fost anul 1917 și a mai fost eroismul acela sută la sută românesc, căruia i se spune în istorie *Mărăști-Mărășești-Oituz.*

Generalul Berthelot l-a luat prin urmare pe lângă el și pe inginerul Albert conte d'Herbez și l-a însărcinat să facă un… *tour* prin țară cât să studieze cursul râurilor, al Dunării și al Mării Negre, ca obstacole în calea haitelor înfometate după pământul românesc și însetate de apă, care nu aflaseră, se pare, de acei *împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă* (și care) *au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă…*

Și-am mai avut și un prinț frumos, Carol al României (1893-1953), care s-a evidențiat prin dezertarea din armată (31 august 1918) de dragul unei june Zizi cu *ochi alunecoși și inimă zburdalnică,* pe care și-a făcut-o mireasă undeva mai peste granița de Răsărit (în țară erau lupte grele și nu se auzea bine scripca țiganului și nici țambalul din pricina bubuiturilor de tun) și a fost „bucurie mare" pe capul capului Armatei Române, și Consiliul de Coroană s-a … autosesizat din oficiu, și Regina Maria a…

Dar asta e altă poveste.

Important este că batalioanele române au trecut și Carpații *la arme cu frunze și flori*, pentru că ne așteptau cam de multișor *frații cu inima la trecători…*

Și-a fost 1 Decembrie 1918. Și România a devenit dodoloață și Mare.

Invitat la Alba în zilele acelea astrale pentru neamul românesc, mai exact, cu ocazia Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, generalul Henri Mathias Berthelot a rostit următoarele cuvinte: „Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o, frumoasă Românie, sămânța unor noi virtuți, astfel încât copiii tăi să fie mereu demni de părinții lor și gata să-ți apere pământul sacru, atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin efortul ultimelor generații".

Un an mai târziu, la aniversarea unui an de la victoria Franței asupra Germaniei invadatoare, avea loc parada militară de la Paris din 11 noiembrie 1919.

Când prin fața tribunei oficiale a trecut detașamentul român, generalul Berhelot s-a aplecat spre urechea mareșalului Ferdinand Foch adresându-i-se: *Foch, saluez! C'est la famille. / Salutați-i, Foch! Sunt din familia noastră (sunt de-ai noștri)!*

În semn de recunoștință pentru serviciile aduse țării noastre în misiunile Aeronautică și, respectiv, Sanitară, generalul Berthelot a primit titlul de Cetățean de Onoare al României (cu toate privilegiile care decurg din această calitate) și a fost făcut membru de onoare al Academiei Române.

În anul 2014, la Salon du Livre de la Paris unde am prezentat volumele *La Roumanie vue par les Français d'autrefois* și, *Unde sunt cei care nu mai sunt? / Où sont-ils ceux qui n'existent plus?* (antologie de poezie din închisorile comuniste din România), a venit special la standul României să asiste la prezentarea cărților, domnul Francis Berthelot, strănepotul generalului Henri Mathias Berthelot.

Dar parcă iar ne-am cam depărtat de poveste.

Revenons donc à notre comte Albert d'Herbez de la Tour.

La un bal de sâmbătă seară, în saloanele nu mai știu cărei familii din protipendada bucureșteană (să fi fost la Suțu? să fi fost în casele Oteteleșanu de mai înainte de a se fi construit pe locul lor Palatul Telefoanelor și Conu' Tănase să-și fi înființat „Cărăbușul"?), junele Albert a văzut cea mai frumoasă fată dintre frumoasele vremii (Regina Maria rămâne *hors concours*!) pe care o mai chema și Julieta. Julieta Zamfiroiu. Familia Zamfiroiu nu avea nimic de împărțit cu cei din neamul d'Herbez-ilor, așa că Romeo / Albert putea sta liniștit – Julieta lui nu era în pericol să probeze efectul otrăvii asupra organismului.

Misiunea Militară Franceză își încheiase misiunea pe aici și se întorcea la vatră. Albert nu și nu!, că el rămâne în România lângă Julieta lui, așteptând să mai crească puțintel, măcar până iese din adolescență și să și-o facă soție. Tânăra Julieta urma și studii universitare, vorbea limbi străine învățate din familie cu bone nemțoaice, franțuzoaice, poate și românce trecute pe la Paris.

Și-a fost o nuntă ca-n povești și cam ca totdeauna când dragostea-i regină și inima înfloare.

În 1924 li s-a născut o pruncuță pe care au numit-o Solange.

Aici am vrut s-ajung: la Solange d'Herbez de la Tour.

Je l'ai cherchée, je l'ai trouvée. Vă spun ce-am aflat:

Copila a crescut între două graiuri – cel matern, purtător al comorilor din care a ieșit solitarul DOR și cel patern, în care se regăseau și pragul luminii, și treptele spre ea. Sportul și sporturile i-au fost expresia perfectă a nevoii de a se desăvârși fizic. Le-a cultivat pe toate. Mai puțin înotul. Pretindea că are prea multă greutate (de personalitate e vorba!) și că n-o ține apa. Nu cred că exagera deloc.

Și-a venit Mondialul Război al Doilea.

Românii treceau de data aceasta nu Carpații, ci Prutul, ca să aducă acasă Basarabia care nimerise în labele URSS-ului.

Solange era elevă de liceu. După terminarea claselor liceale, s-a înscris la Academia de Arhitectură din București pe care a absolvit-o cu brio în 1947.

Între timp, a adunat câteva medalii de aur la campionate naționale și balcanice cu echipele naționale de baschet și volei (Echipa „Sportului Studențesc", înființat în 1916), a încercat să vadă care e distanța dintre pământ și cer, a concurat la tir (alte medalii), și-a proiectat existența după principiul *Mens sana in corpore sano.* Era mereu în căutare de noi planuri ale perfecțiunii. Pe lângă profesiunea dobândită prin studii serioase, a abordat aproape toate disciplinele sportului pentru simpla rațiune că, dacă acestea există, ea trebuie musai să le cultive. A făcut, bineînțeles, și sporturi de iarnă (tot de performanță!) și alpinism.

Dinspre Răsărit bântuia peste țara noastră un crivăț ideologic de Siberii.

Regele Mihai (Carol o ștersese în străinătate încă din 1940, cu duduia Elena Lupescu – marea lui dragoste, marea pacoste a celeilalte Elene – nevasta încoronatului – și a lui Mihăiță, fiul detronat prima oară de iubitorul lui tată!) a fost „invitat" de comisarii trimiși cu procură de la Moscova să ne extermine ca neam, să abdice de la tron și să ne lase la cheremul celor cu „Proletari din toate țările, uniți-vă!" Altă treabă n-or fi mai avut și proletarii ceia prin țara lor?! Cum de le venise chef să joace tontoroiul pe sufletul nostru într-un revoluționar elan de *hai la lupta cea mare* sau, *hai să dăm mână cu mână* doar s-o sfârși nația română!...

Familia franco-română d'Herbez de la Tour alege să trăiască în Franța. În România se înmulțiseră grozav pușcăriile. Au fost umplute cu elita societății (a neamului românesc!).

În Franța însă, pe pământul bărbaților, *femeia* arhitect Solange d'Herbez nu prea este luată în seamă de greii (așa se considerau ei!) arhitecturii, măriile lor *toți șăgalnici și berbanți.*

Solange avea să le dovedească elegant că se înșeală în ceea ce o privește. Pentru început se avântă în competiții sportive apărând culorile Franței răstimp de peste zece ani (campioană la decatlon modern), practicând alte 28 de sporturi dintre care la opt a atins performanțe internaționale. Făcuse excursii în munții noștri, îi plăcea să ajungă cât mai aproape de cer. Himalaia exista și, Solange, româncа aceasta franțuzoaică, s-a alăturat unui grup care voia să cucerească „acoperișul lumii" (cum îi place românașului, *sus la munte, sus la munte,* cu sau fără izvoare) fiindcă tot era membră a Clubului Alpin Francez.

Înapoi la arhitectură! De fapt, nu a neglijat deloc proiectele: este foarte greu de enumerat mulțimea de realizări – planuri de școli, grădinițe, ansambluri de locuințe, sistematizări edilitare, atât în Franța cât și în alte țări.

Avea 36 de ani când a înființat Uniunea Franceză a Femeilor Arhitect. Prima lecție dată bărbaților arhitecți, cât să priceapă că nu sunt singurii deținători ai talentului în amintita profesiune.

La 39 de ani, în 1963, anul blestemat în care mureau două mari stele ale cântecului lumii – Maria Tănase, măiastra noastră Mărie, și Edith Piaf (ca să nu mai spun și de multitalentatul și super-pomădatul Jean Cocteau, un concurent redutabil al femeilor, „plecat" în aceeași zi cu Edith, inima oprindu-i-se când tocmai se pregătea să se ducă la Radio să anunțe națiunii cumplita veste a morții *Vrăbiuței*), Solange înființează Uniunea Internațională a Femeilor Arhitecte, la care aderă reprezentante din nu mai puțin de 58 de țări.

Statul Francez îi acordă Ordinul Ofițer al Legiunii de Onoare și, respectiv, Cavaler al Ordinului Meritul Național.

În prezent (n-are decât 93 de ani și proiecte pentru cel puțin încă o sută!), este președinte fondator al Uniunii Internaționale a Femeilor Arhitect, vicepreședinte al Federației Asociațiilor Internaționale Nonguvernamentale, participă la simpozioane internaționale, nu uită (amnezia n-o curtează nicidecum!) că este româncă și că în România s-a format ca Om și arhitect.

La rândul ei, Țara dorului i-a decernat în anul 2012 titlul de membru onorific al Filialei Teritoriale București a Ordinului Arhitecților din România, iar în 2016 a fost prezentă la cea de a o suta aniversare a echipei Sportul Studențesc, în calitate de mare sportivă internațională ale cărei începuturi în competiții de anvergură sunt legate de clubul sportiv de pe malul Dâmboviței din Cetatea lui Bucur.

Când moare un alb

Nicolae MELINESCU

Kenya promitea la sfârșitul dominației coloniale britanice (1885 – 1963) să ofere imaginea miraculoasă a unui stat nou, stabil, pașnic, în care 47 de etnii, dintre care cele mai numeroase erau atunci și sunt și acum kikuyu, luhya, kalenjin și kamba, au pus capăt disputelor pentru pășuni, terenuri fertile, colți de elefanți sau de rinoceri. Ceea ce particularizează această țară de pe coasta de est a Africii, de două ori mai mare decât România și cu o populație de două ori și jumătate mai numeroasă decât a noastră, este consistența și continuitatea istorică, precum și influența benefică exercitată de cetățile swahili de-a lungul malului vestic al Oceanului Indian, din Somalia până în Tanzania de astăzi.

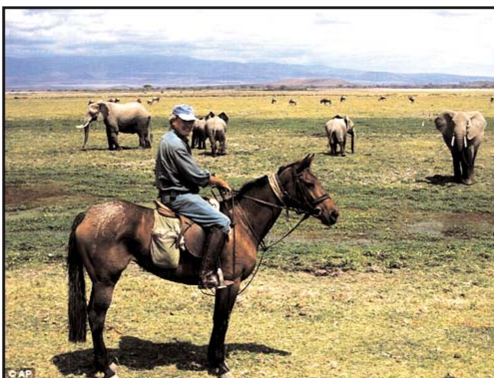
Încă din primul secol de după Hristos, orașe-stat ca Mombasa, Malindi și Zanzibar au fost centre comerciale puternice pe rutele dinspre coastă spre interior, spre regiunea Marilor Lacuri, dar și dintre malul african și cel indian ale oceanului. Civilizația swahili a fost încurajată să se dezvolte de către sultanii persani. Faima cetăților cum a fost Malindi i-a atras atât pe europeni cât și pe călătorii din Orientul îndepărtat. În 1414, trimisul dinastiei chineze Ming, eunucul șef Zheng He, a făcut un ultim voiaj în afara granițelor imperiului celest și a cercetat coasta estică a Africii. Autoritățile din cetatea swahili l-au primit cu ospitalitate și pe Vasco da Gama, în 1498. De atunci, călători, exploratori, negustori și pirați au știut că marile porturi swahili presărate de-a lungul litoralului Kenyei de azi erau halte generoase de aprovizionare cu apă, alimente și fructe în drumurile spre mirodeniile din ținuturile de la marginea Pacificului.

Istoria colonială propriu-zisă a început cu crearea protectoratului german asupra posesiunilor Zanzibarului, în 1885. Atrasă de plasarea strategică a acestora în drumul către India, Compania Imperială Britanică pentru Africa (*Imperial British East Africa Company*) a manevrat în așa fel încât posesiunile germane au căzut sub administrația Londrei în 1890. Dornici să controleze și interiorul coloniei British East Africa, noii stăpâni au dispus construirea unei căi ferate între portul Mombasa și Kisumu, sau Port Florence, pe malul vestic al lacului Victoria – Nyassa. În 1901, când a fost finalizat proiectul, acesta a devenit una dintre investițiile majore ale imperiului colonial britanic, care i-a ajutat pe administratori să se apropie de zona lacurilor Victoria și Albert, să deplaseze trupe pentru controlul populațiilor locale și pentru protecția colonilor albi și să aducă în portul Mombasa tot ceea ce putea să furnizeze noul protectorat în termenii resurselor și ai bogățiilor naturale. La opt ani după încheierea lucrărilor de construcție și consolidare, Winston Churchill (*My African Journey,* William Briggs, Toronto, 1909), pornit într-o inspecție africană pigmentată cu partide de vânătoare exotice, făcea următoarea descriere: „Kilindini (sau Mombasa, după cum mi s-a îngăduit să denumesc locul) este punctul de pornire al uneia dintre cele mai romantice și mai minunate căi ferate din lume. Cele două șine de fier, care șerpuiesc pierzându-se printre coline, nu-și sfârșesc monotonia domoală decât după ce străpung pădurea ecuatorială și se așază peste preeria imensă, se cațără până la înălțimea golului alpin european, ca să poposească, în cele din urmă, pe marginea marelui lac Victoria." Ceea ce a neglijat în descrierea sa atât de patetică cel ce avea să devină prim-ministru al Guvernului britanic a fost costul uriaș în bani – 3 milioane de lire sterline atunci, aproximativ 650 de milioane de lire sterline la valoarea sumei în 2016 – și în oameni: aproximativ două mii șapte sute de lucrători africani și indieni morți pe șantierul întins pe o distanță de peste o mie de kilometri. (Daniel Knowels, *The Lunatic Express,* https://www 1843magazine.com/features/the-lunatic-express, accesat 27 martie 2017)

Revolta mau mau dintre anii 1952 și 1959 a demonstrat că dominația Londrei nu a fost lipsită de abuzuri și nedreptăți. Populațiile băștinașe kikuyu s-au ridicat împotriva monopolului albilor asupra celor mai roditoare pământuri. Armata britanică a pornit o campanie masivă, a omorât 46 la sută dintre luptătorii africani – 4.686 de oameni – l-au capturat pe liderul Dedan Kimathi și a provocat o ruptură intertribală cu consecințe catastrofale, care aveau să se manifeste sângeros peste aproximativ o jumătate de secol. (Wnyabari Maloba, *Mau Mau and Kenya: An Analysis of Peasant Revolt,* Indiana University Press, Bloomington IA, 1993)

Independența din 1963 l-a adus la putere pe dulgherul devenit politician Jomo Kenyatta, educat ulterior la Universitatea din Moscova, instalat după un an de premierat în funcția de președinte pe viață până în 1978. La treizeci de ani de la moartea sa, fiul său, Uhuru Kenyatta, a ajuns și el președinte.

Sistemul paternalist al partidului unic, Uniunea Națională Africană din Kenya, a dezvoltat corupția devenită instituție de stat. Poliția politică, mai discretă decât în Zairul lui Mobutu sau în Angola lui Agostinho Neto, a reușit să creeze o oarecare stabilitate. Abia după moartea lui Kenyatta au avut loc două masacre motivate etnic. În 1980, trupele kenyene au incendiat localitatea Bulla Kartasi, regiunea Garissa, aproape de granița nordică, sub pretextul eliminării bandei somaleze Abdi Madobe. Întreaga populație a fost plasată sub pază militară și lăsată fără apă și hrană timp de trei zile și trei nopți. Trei mii de civili au murit. (Brian Orieno, „Kenya: Civil Servant Who Witnessed Garissa Massacre Speaks Out", *The Star,* allafrica. com/stories/ 201103020517.html, accesat 27 martie 2017) La începutul lui 1984 armata a trimis un corp expediționar în nord-est, la Wagalla, cu pretenția de a rezolva conflictele dintre clanurile de refugiați somalezi. Cinci mii de etnici somali au fost masați pe o pistă de pământ, ținuți sub amenințarea armelor în arșița zilei și în frigul nopții, fără apă și hrană. După o săptămână, puținii supraviețuitori au fost împușcați, bilanțul total fiind de aproape șapte mii de civili. (*Wagalla massacre: Raila Odinga orders Kenya probe,* 15 Feruary 2011, www.bbec.com/news/ world-africa-12463001, accesat 27 martie 2017)

Cu excepția acestor două episoade extreme, președintele Arap Moi (președinte din 1979 până în 2002) a ținut țara sub control absolut, ceea ce i-a încurajat pe unii investitori europeni să continue extinderea culturilor de ceai și cafea, dar și să dezvolte horticultura, Kenya devenind un furnizor major de flori decorative – în special trandafiri și frezii – pentru piața vest-europeană și nord-americană. Când conflictul interetnic dintre kikuyu majoritari și triburi mai puțin numeroase, nemulțumite de rezultatul alegerilor prezidențiale din decembrie 2007, a provocat moartea a peste o mie patru sute de civili, horticultorii albi au angajat firme private de pază armată din Africa de Sud, care să protejeze culturile și căile de comunicații spre portul Mombasa și spre aeroportul din Nairobi. (P.W. Singer, *Corporate Warriors. The Rise of Privatized Military Industry,* Cornell University Press, Ithaca, London, 2008)

Tristan Voorspuy, militar de origine sudafricană, veteran al armatei britanice, s-a stabilit în regiunea Laikipia înainte de anul 2000, o zonă semiaridă, neprielnică pentru ferme de ceai, dar un paradis pentru elefanți, zebre, rinoceri și girafe. Și-a construit o proprietate asemănătoare unei rezervații naturale, în vecinătatea altor albi fascinați de frumusețile peisajului sălbatic kenyan. Tristan s-a specializat în dezvoltarea unei afaceri alternative – turismul ecologic. Îndrăgostit de Africa fremătătoare, exuberantă și cuceritoare, el a deschis calea unor surse de venit pentru cei care nu reușeau să supraviețuiască pe terenurile pietroase. Împreună cu angajații fermelor sale, s-a alăturat autorităților în combaterea braconajului care distrugea efectivele de elefanți și mai ales de rinoceri. Seceta prelungită de după 2015 din nord-vest i-a împins pe păstori spre Lakipidia. În căutarea de noi pășuni, ei au invadat proprietățile albilor, protejați de cotribalii lor înarmați cu AKM-uri. Sub pretextul refugierii din calea secetei, invadatorii au incendiat locuințe, hambare, ateliere și au instaurat teroarea. La începutul lui 2017, pe când străbătea o fermă a sa distrusă de flăcările braconierilor, Tristan Voorspuy a fost împușcat. Vestea asasinării sale a provocat un șoc în comunitatea oamenilor de afaceri albi din Kenya pentru că victima, departe de stereotipul colonialistului alb, cinic și brutal, era admirat de africani pentru corectitudinea și înțelegerea cu care îi trata. Albii din Laikipia nu sunt niște simpli nou-veniți aduși de ploaia ecuatorială. Unii se află în zonă de două generații și guvernele succesive le-au recunoscut dreptul de proprietate și i-au încurajat să dezvolte surse de venit pentru localnici. Antreprenorii care se mai află în regiune se tem că amenințările la propria securitate provin din preocuparea autorităților de a-și asigura sprijinul triburilor de păstori în anul alegerilor prezidențiale 2017 și de aceea au relaxat sistemul de pază și ordine publică, dornici să capitalizeze această relaxare în scopuri electorale. Cercurile opoziției din Nairobi nu se sfiesc să afirme că președintele în exercițiu, Uhuru Kenyatta, aspirant la al doilea mandat, nu e îngrijorat de soarta turismului și a fermierilor albi, ci mai curând de menținerea la putere și de colectarea mitei politice. (Mark Hastings, *Is this the end of the white man în Africa?* http://www.dailymail.co.uk/news/article-4291586/End-white-man-Africa.html#aioachdm, accesat 27 martie 2017)

Asasinarea lui Tristan Voorspuy, incendierea construcțiilor de pe fermele sale, ocuparea abuzivă a terenurilor nu au fost un caz izolat. Înspre finele anului 2016, peste douăzeci de albi au murit sub gloanțele patrulelor păstorilor. Poliția kenyană a anunțat 379 de arestări, dar găsirea vinovaților și stoparea năvălirii către posesiunile albilor par greu de stăvilit.

Asemenea agresiuni nu au fost o premieră și nici nu s-au înregistrat numai în Kenya. Încă de prin 1996, tiranul etern din Zimbabwe, Robert Mugabe, le-a dat mână liberă foștilor camarazi de pe vremea războiului din brusă să preia cu forța fermele albilor. Veteranii mișcării naționaliste africane din perioada 1970 – 1976 și-au cerut recompensele pentru eroismul lor real sau închipuit. Pe 8 noiembrie 1977, guvernul a expropriat 1.503 ferme ale albilor, cu o suprafață de aproape cinci milioane de hectare, adică jumătate din arabilul țării. Președintele Mugabe a declarat, plin de emfază: „Ne luăm pământul înapoi fără să plătim un cent. Jaful colonial va fi corectat o dată pentru totdeauna. Dacă Marea Britanie [fosta putere colonială, n.m.] vrea să-și compenseze vlăstarele, să ne dea nouă banii sau să-i despăgubească direct." (Martin Meredith, *Mugabe: Power, Plunder and the Struggle for Zimbabwe*, BBS Public Affairs, New York 2007) Un val de jafuri, violuri și asasinate a redus comunitatea albilor cu 63 la sută. Nepricepuți în agricultura industrială, ocupanții africani au transformat rapid uriașele parcele productive în câmpuri sălbatice invadate de ierburi înalte și arbuști pitici. Asociația Fermierilor, din care făceau parte mulți africani, s-a pronunțat împotriva redistribuirii terenurilor agricole de către guvern, din cauză că operațiunea avea un mobil politic, iar noii proprietari, instruiți doar în lupta din veld, nu aveau nici cunoștințele de tehnică agricolă și nici capitalul cu care să mențină și să dezvolte o afacere în domeniu. (Tor Skalnes, The *Politics of Economic Reform in Zimbabwe,* Macmillan Press Ltd., London 1995)

→

La pas prin satul global

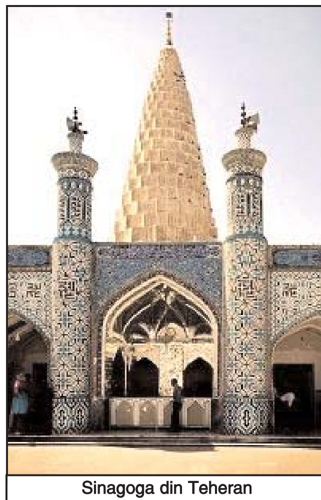
Iranienii și evreii: 25 de secole de conviețuire

Ion PĂTRAȘCU

Ca și în cazul armenilor, povestea noastră nu începe cu *a fost odată ca niciodată,* ci cu *a fost dintotdeauna.* Comunitatea evreiască din Iran este una dintre cele mai vechi diaspore, cu o istorie neîntreruptă de peste 25 de secole. Este suficient să ne oprim puțin în epoca lui Cirus cel Mare care, în anul 538 î.Hr., cucerește Babilonul și eliberează toate națiile subjugate de Nabucodonosor. În acest context, sunt scoși și evreii dintr-o robie de aproape 50 de ani. Ei nu doar că își recapătă drepturile religioase și civile, dar li se returnează valoroasele obiecte de cult, jefuite de Nabucodonosor când a distrus Templul lui Solomon, pentru a le repune la locul lor. În plus, promisiunea lui Cirus cel Mare de sprijin material pentru reconstrucția Templului lui Solomon va fi concretizată ulterior de Darius I, un alt rege luminat și tolerant al perșilor. Istoricii nu au ezitări în a aprecia că Decretul lui Cirus din anul 538, cunoscut astăzi drept *Cilindrul lui Cirus,* reprezintă prima Cartă a drepturilor omului din istoria omenirii și, totodată, cel mai evident simbol al toleranței persane. El este expresia acelei etici a Imperiului Ahemenid, formate atunci și acolo la Babilon, care i-a surprins pe evrei. Ei cunoscuseră doar brutalitatea cu care Nabucodonosor semăna lacrimi și sânge. Nu este mai puțin adevărat că toleranța persană avea și o solidă motivație materială. Pentru Cirus cel Mare, o țară care plătea tribut era mai importantă decât una devastată.

După acest moment liberator, istoria evreilor scoși din robie are cel puțin trei cărări distincte. Prima ar fi cea a treimii care s-a întors la locurile natale. Ei erau din păturile cele mai sărace și au ajuns într-un Ierusalim mai puțin prietenos, unde nu și-au mai regăsit vechile rosturi și a trebuit să muncească din greu pentru refacerea orașului și, ulterior, a templului. Fără sprijinul regelui persan și al evreilor mai avuți, care au rămas la Babilon, nu ar fi fost posibilă întoarcerea și reinstalarea lor la Ierusalim. Cea de a doua poveste se referă la treimea care a decis să rămână acolo unde prosperase și se înmulțise. Este deosebit de semnificativ faptul că în celebrele biblioteci babiloniene ei prinseseră gustul pentru carte și învățătură. Având acces larg la carte, preoții lor au început să compileze părți din religiile canaanită, babiloniană, zoroastriană și, ulterior, egipteană, elaborând Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament. De la babilonieni au împrumutat-o pe zeița Ishtar și pe zeul Marduk. Într-o asemenea efervescentă religioasă, s-a ajuns la conceptul înlocuirii templului păgân cu sinagoga și a vechilor ritualuri cu ruga la Dumnezeu. Și astfel, peste veacuri, sinagoga devine prototipul bisericii creștine și al moscheii musulmane.

Cea de a treia poveste a evreilor eliberați de Cirus cel Mare are o savoare mai aparte din punct de vedere al conviețuirii dintre persani și evrei. Istoricii ne spun că aceștia s-au îndreptat spre Platourile Înalte ale Iranului. Ei păstrau cu sfințenie probe de apă și sol din Ierusalimul părăsit, pe care le comparau cu realitățile din locurile pe unde poposeau. Și nu s-au oprit decât acolo unde apa și solul au corespuns perfect cu probele lor. Pentru ei, locul acela s-a chemat Yahudia, iar pentru persani – Isfahanul de astăzi. Acolo, ei au prins rădăcini, au cultivat pământul, au crescut copii și nepoți, rămânând în istorie drept cea mai veche comunitate de evrei din Persia. Ocupația arabă nu a perturbat viața evreilor din Isfahan, ci din contră. Cartierul lor s-a dezvoltat atât de puternic, încât a început să fie numit *orașul evreilor.* În cea mai mare parte, ei aparțineau clasei de mijloc, prosperând rapid din punct de vedere economic cu îndeletnicirile lor de artizani, bijutieri, negustori de textile, antichități, condimente și diverse leacuri. Până prin secolul al X-lea d.Hr., evreii din Isfahan erau numiți *isaviți.* Orașul a fost și a rămas un exemplu de toleranță și conviețuire armonioasă între majoritari și minoritari, așa cum am văzut și în cazul armenilor. Astăzi, pentru un vizitator străin poate părea curios ceea ce pentru iranian este normal: prezența zilnică în bazarul din Isfahan a unui bătrân evreu, cu tichiuța (kippa) tradițională pe cap, vânzând Torah și alte cărți sfinte evreiești, acolo, la vedere, în apropierea marilor moschei ale orașului. În contextul internațional complex de astăzi, cele văzute în oraș și auzite la sinagoga vizitată păreau rămase din antologia *O mie și una de nopți.* Ele, însă, nu sunt povești, ci componente reale ale vieții cotidiene din Iran.

Sinagoga din Teheran

La Hamadan, am aflat despre un alt episod major al conviețuirii dintre iranieni și evrei. Aici se află Mausoleul Esterei și cripta unchiului său Mordehai, constituindu-se în cel mai important loc de pelerinaj al evreilor din Iran. Este un loc al lor sfânt, atâta timp cât Estera și Mordehai amintesc de cei doi zei împrumutați de ei de la babilonieni, respectiv Ishtar și Marduk. Povestea pe care am aflat-o aici face parte din *Cartea Esterei* (*Meghila* sau *Maghilat Ester,* în ebraică), cea mai populară dintre cele cinci cărți sfinte, sub formă de rulou, incluse în cele 24 de cărți din Biblia Ebraică, Vechiul Testament. Monumentul de la Hamadan este simbolul unui alt moment major, când poporul evreu a fost salvat de un rege persan. În măsura în care unii istorici atribuie acestei povești un caracter legendar, să începem și noi, din precauție, cu *a fost odată ca niciodată*, a fost un rege persan cu numele de Xerxes I, care și-a executat soția principală, Vashti, pe motiv că nu i-a ascultat poruncile. Apoi, a dispus să-i fie aduse cele mai frumoase fete din împărăție. Acolo, la Susa, în una dintre capitalele Imperiului Ahemenid, trăia și evreul Mordehai, împreună cu nepoata sa Estera (Hadasa în ebraică, cu înțeles de Stea Polară). Ajunsă și ea la acel *concurs de frumusețe, tânăra fecioară* este remarcată de Xerxes I ca deosebit de frumoasă. Povestea spune că, din dispoziția regelui, Estera a intrat într-un program de pregătire cu cele femeiești, de 12 luni, în care corpul ei a fost tratat cu miruri, arome și unsori femeiești, iar, când a venit sorocul, *pe capul ei pune Xerxes I coroană domnească și o face regină în locul lui Vahsti... și a iubit-o regele pe Estera mai mult decât pe celelalte femei.* Ea nu a suflat o vorbă despre neamul ei.

Însă, povestea are și o intrigă. Se spune că vizirul Haman (prim-ministrul), împreună cu doi eunuci, plănuiau suprimarea regelui. Aflând despre complot, Mordehai, care avea o poziție importantă la curte, l-a avertizat pe rege. A doua zi, cei doi eunuci atârnau în ștreang, nu însă și Haman. Pentru a se răzbuna, acesta a elaborat un plan diabolic de exterminare a tuturor evreilor din Persia. Regele i-a acceptat argumentele și i-a dat puteri depline în executarea planului. Din Cartea Esterei aflăm că noua regină nu a ezitat să-și riște viața, adresându-se nechemată regelui. Chiar i-a mărturisit că aparține acelui popor. Regele i-a crezut toată mărturisirea, grăind: *iată, am dat Esterei casa lui Haman, iar pe el să-l spânzurați, pentru că a ridicat mâna împotriva evreilor.* Poporul evreu a fost salvat, iar Mordehai a ajuns *cel dintâi după Xerxes I* (Ahașveros, în ebraică). El *era cu vază între evrei și iubit de toți frații săi...*

Legendă sau istorie, această frumoasă poveste face parte din zestrea spirituală a evreilor, iar *Cartea Esterei* sună ca un imn închinat regelui și poporului persan drept mulțumire pentru salvarea lor.

Recent, președintele Africii de Sud, zulusul Jacob Zuma, a reanimat în propria țară atitudinea vecinului său de la nord. El încearcă să potolească pretențiile unei populații majoritare explozive, prin tolerarea abuzurilor și a tot mai numeroaselor asasinate comise împotriva albilor. El a anunțat în februarie 2017 că guvernul organizează un audit precolonial, ca să legitimeze tot mai numeroasele confiscări de terenuri fără despăgubiri. Unul dintre membrii opoziției aprecia, nici mai mult, nici mai puțin: „Zuma a devenit un escroc al reformei agrare". (Mark Hastings, *op. cit.*) Președintele a afirmat că nu dorește decât să corecteze o nedreptate istorică, pentru că mai bine de trei sferturi din terenul cultivabil rămâne și așa în proprietatea albilor, în timp ce un sfert dintre africani sunt șomeri. La fel cum a procedat Robert Mugabe în urmă cu două decenii în Zimbabwe, liderul sudafrican încearcă să stimuleze angajarea populară în sprijinirea regimului propriu, criticat insistent în ultimii ani pentru abuzuri și proastă administrare a fondurilor publice. Ceea ce îi aseamănă pe Mugabe și Zuma este grandomania, dorința de a se legitima printr-o autoritate găunoasă, acceptată doar de cercul celor care beneficiază de privilegii și favorurile președintelui. Ambii au fost considerați inițial de comunitatea internațională drept lideri ai noii Africi.

În cazul lui Zuma, o perioadă de incubație cât a fost vicepreședintele lui Thabo Mbeki, a stat la pândă ca să detecteze acoliți fideli și breșe ale sistemului de care ar fi putut să profite. Devenit președinte în 2008, Jacob Zuma a declarat la învestire că nu dorea un al doilea mandat, dorință uitată în 2013 când s-a prezentat drept candidat unic al Congresului Național African. Liderii din interiorul Congresului, reprezentând statul său de origine, Kwazulu-Natal, au redactat o rezoluție înaintea alegerilor prin care îi propuneau să își respecte angajamentul inițial și să renunțe la candidatură. Cu o popularitate relativă, documentul a avut influență inițial, dar aceasta a fost anulată imediat ce Zuma a anunțat oficial moartea eroului națiunii, Nelson Mandela. Mai mult, scandaluri de corupție, viol, deturnare de fonduri au apărut și au dispărut în viața președintelui și pentru că o parte din sprijinul politic de care a beneficiat a venit din partea Partidului Comunist Sudafrican, aliat de cursă lungă al formațiunii majoritare, Congresul Național African.

Abuzurile și greșelile liderilor au provocat un curent în creștere de instabilitate pentru comunitățile albe din Africa. Evenimente cum a fost asasinarea lui Tristan Voorspuy, invadarea și sechestrarea ilegală a fermelor prospere de către păstori nomazi au redus șansa unei țări relativ calme, cum a fost Kenya, de a-și valorifica potențialul natural și uman. Siguranța individului și securitatea colectivă sunt stări greu de dobândit. Fidelitatea față de propriul clan sau trib încă mai obturează viziunea politică a liderilor. Kenya a pierdut un statut prețios prin abuzurile comise de unii africani. Ciocnirile interetnice sângeroase au făcut victime acum zece ani, după alegerile prezidențiale. 8 august 2017 este data constituțională pentru desemnarea șefului statului de către Parlament. Dacă națiunea este stabilă și dacă lupta pentru pășuni și teren agricol nu duce la crime precum cea comisă împotriva lui Tristan Voorspuy, aceasta poate să rămână un episod tragic, izolat. La fel de bine ea poate să dea semnalul declanșării unor noi episoade tensionate, din care albii ies învinși, spre dezavantajul celor pentru care au investit și pentru care au creat un mediu de afaceri stabil.

La curtea epigramei

Înflorirea epigramei românești
între cele două războaie mondiale

Elis RÂPEANU

Datorită numeroaselor volume de autor apărute la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, precum și a primelor lucrări antologice și critice realizate de Sofronie Ivanovici, P. Locusteanu, Barbu Lăzăreanu și de „Un membru al Societății Scriitorilor", epigrama a căpătat valoare de sine și s-a impus în câmpul literelor românești. Câștigă tot mai mult teren, iar duelurile epigramatice îi cuprind și pe cei care nu și-au făcut din epigramă un crez. Am subliniat că se afirmă ca epigramist de mare talent Cincinat Pavelescu, care a luat, în 1908, premiul Academiei la poezie. Au apărut multe volume de epigrame în capitală și în alte orașe ale țării. Astfel, în București, își publică volumele de autor Ioan Niculescu-Chic – *Urzici* (1902) și, până în 1910, mai publică șase volume, Cridim – *Quatrene* (1903) și *Epigrame* (1908), Ștefan Ivanovici-Terențiu – *Sare și piper* (1903), Radu D. Rosetti – *Epigrame* (1906 – după ce publicase volumul de epigrame din 1894, în două ediții, precum și *Proză și epigrame*, în 1898), Teleor D. – *Epigrame și proză umoristică* (1909), I.Gr. Perieteanu – *Urzici* (1910), Themis (Temistocle Grigoriu) – *Diabolice* (1910), C-tin C. Brăescu – *Epigrame* (1913), Constantin Rîuleț – *Surâsul unui trecător* (1910) și *Mărunte* (împreună cu I. Nicolescu-Chic, 1914). Țara începe să fie, de asemenea, împânzită de volume de epigrame: la Brașov apăruse încă din 1898 volumul lui Sextil Pușcariu *Juvenilia*, care conținea și epigrame, la Târgoviște, Nicolae Hristescu publică *Ghimpi* (1904), la Iași, Valentin Bude, *101 epigrame* (1905), la Câmpina, Vero (Leon Wechsler), *Epigrame* (1907), la Craiova, Alin (Nicolae Burlănescu), *Epigrame* (1910), și I.C. Popescu-Polyclet, *La vale* (1910), la Sibiu, Haralamb Călimăr (Emil Borcia), *Farafastâcuri* (1910) și, la Orăștie, tot el, *Versuri flușturate* (f.a.), la Făgăraș, Dimitrie Simionescu-Simicel, *Epigrame*, iar la Vaslui, Ioan Longhin Neculau, *Lume modernă* (1914) etc.

După o retragere strategică, epigrama regenerează, după război, și cunoaște o mare înflorire, prin epigramiștii deja afirmați: Giordano, Teleor, Alex. Macedonski, Ion Ionescu-Quintus, Toma Florescu, Cincinat Pavelescu, Ion Pavelescu, Vero, Valentin Bude, Vasile Bogrea ș.a.

Giordano (Berman Goldner, 1861-1926), reprezentant tipic al „capului de familie", își exprimă părerea despre „sexul slab", jonglând cu sensurile cuvintelor: *Modă și cămin*

Totdeauna te păzește
De femeia care-i șic:
Când a se găti ea știe,
A găti nu știe pic.

Portretul *Edililor,* cu un mic retuș, se potrivește și celor de azi:

Se-neacă târgul în noroi
Și milioanele se pradă;
Ar da cu pietre lumea-n voi
Dar nu găsești o piatră-n stradă.

Alex. Macedonski (1854-1920), poetul „rozelor ce mor", cel care cheamă „Veniți, privighetoarea cântă și liliacul e-nflorit", e de o duritate rar întâlnită în epigramă. Pe Al. Vlahuță îl jignește neconform cu spiritul de epigramist, atras, probabil de rima potrivită la *Vlahuță:*

Deși la față e maimuță,
Deși la nume e Vlahuță,
El dă dovezi că e biped
Căci umblă pe velociped.

Fiind prezent la spectacolul piesei *Fântâna Blanduziei* de V. Alecsandri, în care autorul, creionând profilul răutăciosului critic al lui Horațiu, pe nume Zoil, îl concepe asemănător cu Macedonski, inamicul său numărul unu, acesta s-a recunoscut de îndată, cu atât mai mult cu cât actorul, care juca rolul personajului, imita fizionomia și vorbirea poetului *Nopților.* Drept care, cel în cauză creionează următoarea epigramă și cere să fie citită în public:

Cuprins de-al gloriei nesațiu,
Albit de ani, dar tot copil,
E lesne să mă faci Zoil
Când singur tu te faci Horațiu.

La rându-i, Alecsandri, respectând „fair-play"-ul, asemenea oricărui om de lume, l-a felicitat pe adversar pentru reușita lui. Este și aceasta una dintre condițiile producerii și respectării epigramei. De fapt, replica nu se lasă așteptată prea mult, foarte probabil prin pana lui Caragiale:

Și lebăda, se zice, la moarte glăsuiește,
Mirare deci nu fie că Iacob chiar vorbește.

D. Teleor (Dimitrie Constantinescu, 1858-1920), epigramistul al cărui pseudonim oglindește județul în care s-a născut, a fost în vogă la vremea sa, cu epigrame care au căpătat circulație liberă: *Ei*

Iubita mea cu ochii verzi
Are un corp așa de mic
Încât în patul meu o pierz
Și-o regăsesc la vreun amic.

Lui Caragiale

Și erau în berărie
Mese, scaune, pocale,
Chelneri, sticle și butoaie
Și nea Iancu Caragiale.

Când pronunțăm numele lui Toma Florescu (1872-1923), născut în același județ cu Teleor, ne vine în minte epigrama: *Statuii lui Heliade, așezată în fața Universității din București*

– De ce, bătrâne, de-atâta vreme,
Cu mâna-ntinsă stai și acum?
– Cerșesc la lume un dram de minte
Pentru-nțelepții de peste drum.

Prin umorul epigramelor sale, Vero (Leon Wechsler) comunică direct cu cititorul, ca-ntr-un dialog *sui-generis: Unui bețiv*

Precum bețivul, în pahare,
Răstoarnă vinul agresiv,
Și vinu,-n semn de răzbunare,
La fel răstoarnă pe bețiv.

În aceeași perioadă, își încheie activitatea, deși epigramele sale vor fi mereu publicate, un reprezentant al dinastiei de epigramiști Pavelescu: Ion I. Pavelescu (1889-1924), plecat în lumea lui Marțial la numai 35 de ani.

→

Chiar dacă istoricii au dreptate când susțin că Xerxes I nu a avut o soție evreică, sau că Mausoleul de la Hamadan ar fi al unei alte regine evreice, poveștile își păstrează valoarea simbolică de repere importante ale conviețuirii milenare dintre iranieni și evrei. Eroii principali, Estera și Mordehai, au devenit modele pentru semenii lor, Estera pentru femei, iar Mordehai pentru bărbați. *Cartea Esterei* este frumoasă cum numai o poveste orientală poate fi. Este singura carte din Biblia evreilor care poartă nume de femeie. Este cartea în care nu se pomenește numele lui Dumnezeu, probabil din dorința de a nu fi asociat cu băutura și veselia din cele două zile de ospăț și sărbătoare ale *Purimului.* Și, în fine, ea este o carte cu autor necunoscut. Există, totuși, presupunerea că o primă variantă a acestei cărți ar fi fost întocmită de Mordehai prin secolul IV î.Hr.

În lipsa acestei povești, evreii nu ar fi mai avut astăzi cea mai importantă sărbătoare, singura laică și singura veselă. Este *Sărbătoarea Esterei, Sărbătoarea Destinului*, este *Purim* (*pur* = soartă, destin; pluralul, *purim*), din luna lui Adar (sfârșit de februarie, început de martie, la noi). Este o sărbătoare a familiei și a comunității, cu costumație și măști de carnaval, când se face schimb de daruri și se dă de pomană săracilor. În ajunul și în dimineața Sărbătorii Purim, evreii consultă *Cartea Esterei,* în amintirea ei și a lui Mordehai. Pentru ei *Purimul,* ca simbol al miracolului salvării evreilor din Persia, este sărbătoarea care va exista chiar dacă toate celelalte sărbători ale lor ar dispărea, pentru că așa se zice în *Cartea Esterei: aceste zile ale lunii lui Adar se vor prăznui veșnic cu alai, cu bucurie, cu veselie.* De această mare sărbătoare, apărută pe pământ persan, poporul lui Israel, oriunde s-ar afla el, se bucură de circa 24 de secole, fără întrerupere. Sunt 24 de secole în care atitudinea tolerantă a iranienilor față de minorități nu s-a alterat.

În epoca modernă s-a schimbat, însă, mersul istoriei la scară regională și mondială. După cel de Al Doilea Război Mondial, a intervenit o reconfigurare geopolitică și în Orientul Mijlociu, cu o influență nefastă asupra raporturilor iraniano-israeliene. *Războiului Rece,* instalat în perioada postbelică, i-a corespuns o *Pace Rece* între Iran și Israel. Rece, rece, dar era totuși pace. Cele două țări reuseau să desprindă și anumite interese comune din ghemul încâlcit al relațiilor lor postbelice. Mulți dintre noi aflăm cu uimire că, prin anii '70 ai secolului trecut, prim-ministrul israelian, Yitzhak Rabin, obișnuia să meargă incognito în Iran (cu perucă, după unele surse). Avionul său opera pe o pistă rezervată a aeroportului din Teheran. Așa ceva a fost posibil atâta timp cât șeful guvernului israelian a considerat Iranul drept un *partener strategic.*

Înainte de Revoluția Islamică din anul 1979, în Iran se afla o comunitate de cca 100.000 de evrei. Mulți dintre ei s-au temut să rămână într-o societate islamică și au emigrat în Israel și în SUA. Cei cca 25.000 care au rămas (concentrați în Teheran, Șiraz și Isfahan) au luat în serios fatwa (decret islamic) privind protecția evreilor, dictată de Ayatolahhul Khomeiyni când s-a instalat în fruntea Iranului, proclamat Republică Islamică. Ei continuă să își practice propria religie și să prospere, ca o clasă de mijloc ce sunt dintotdeauna, în îndeletnicirile lor tradiționale. Comunitatea evreilor, ca și cea a armenilor, are garantat un loc în Parlamentul țării. La nivelul capitalei, Teheran, evreii au zece sinagogi, patru școli cu profesori evrei (însă director musulman), un cimitir, un centru de geriatrie și unul dintre cele mai moderne spitale din întreaga țară. Toate acestea probează faptul că ei s-au simțit în siguranță nu doar în lumea veche a perșilor, dar și în cea islamică, după cucerirea arabă din secolul al VII-lea d.Hr. Și acesta nu este singurul caz de conviețuire musulmano-creștină în Orientul Mijlociu. Să ne amintim și de *Mănăstirea Sfânta Ecaterina* din Sinaiul egiptean. Evreii nu au uitat, desigur, locul unde Moise a primit Cele zece Porunci și unde Dumnezeu i-a cerut să scoată pe fiii lui Israel, poporul Său, din robia faraonului. Simbolic rămâne faptul că, pe lângă Mănăstirea Sfânta Ecaterina, acolo sus în munte, deci într-un spațiu islamic, se află și în zilele noastre, una lângă alta, o moschee micuță și o frumoasă capelă creștină.

Este lăudabil că mai există așa ceva într-o lume tot mai instabilă, în care interesele geostrategice, în continuă schimbare, influențează tot mai profund și raporturile bilaterale dintre statele lumii. Astăzi, puterile coloniale, mai vechi sau mai noi, reactivează deviza *divide et impera,* adică, pe românește, dezbină și domină. Într-un asemenea context tensionat, când se amplifică declarațiile neprietenoase (mai bine zis, belicoase) ale liderilor israelieni, de la Teheran pleacă îndemnul ca aceștia să revadă cărțile de istorie, în special capitolele care păstrează memoria momentelor în care poporul evreu a fost salvat de iranieni.

În loc de încheiere, să reținem unele elemente de normalitate (chiar de optimism moderat), rezultate din declarațiile unor lideri evrei din Iran. Ei afirmă în mod categoric că sunt evrei și nu sioniști, sunt o comunitate religioasă și nu politică, bine integrată în lumea islamică a țării de reședință.

La curtea epigramei

Lui I. Brezeanu, despre care se spune că, în calitate de „oenolog”, îl întrecea pe Păstorel, îi închină următorul catren, în care concluzia se naște parcă de la sine:

Precum o floare din grădină,
Gâtlejul său cel însetat,
Acolo unde e udat
Și dânsul prinde rădăcină.

Lui Nigrim, cel care a zburat prin lumea epigramei cu aripi de la Cincinat, îi închină un epitaf:

Zace-aici, în țintirim,
Un lipsit de duh, Nigrim,
Duhul lui a existat
Doar atunci când și l-a dat.

O generație nouă de mânuitori ai floretei se afirmă, preluând ștafeta poantelor care luminează catrenele: Tudor Măinescu, Eugeniu Petrovanu, Mircea Pavelescu, Ghiocel Constantinescu, Aurelian Păunescu, Florin Iordăchescu, Nicolae Crevedia, I.St. Bogza ș.a. Cu toate acestea, se resimte golul lăsat de cei dispăruți. În deceniul al treilea, părăsesc pentru totdeauna câmpul de bătaie al epigramei, lăsând în urma lor realizări notabile, Teleor (Dimitrie Constantinescu, 1858-1920), Toma Florescu (1872-1923), Ion Pavelescu (1889-1924), Giordano (Berman Goldner, 1861-1926), Vasile Bogrea (1881-1926), iar în deceniul următor se sting Ion Ionescu-Quintus (1875-1933), Cincinat Pavelescu (1876-1934), Valentin Bude (1876-1933), Vero (1882-1939).

Evenimentul cel mai important care impulsionează creația epigramatică este apariția, în 1933, a celei mai reușite antologii a epigramei românești din secolul al XX-lea, datorată lui N. Crevedia și lui Calotescu-Neicu (reeditată în 1934). Paginile ei cuprind pe toți epigramiștii care se afirmaseră până atunci, dispăruți sau în viață, precum și un serios studiu – primul de acest fel în critica românească, deși preia multe idei din studiul despre umor al lui P. Locusteanu din martie 1915.

În prefața *Antologiei epigramei românești* din 1933 (ca și în cea a antologiei reluate și completate din 1975), pe un număr impresionant de pagini, N. Crevedia se referă la umor, în general, cu multe citate din autori străini și oferă o scurtă istorie a epigramei universale, dar și a celei românești, cu referiri la originea ei, cea folclorică ținând de începuturi, dar și la influențele franceze care au ridicat strigătura pe treapta literaturii culte. Autorul distinge epigrama propriu-zisă, epitaful epigramatic și madrigalul epigramatic, adică acele subspecii care sunt recunoscute și astăzi de specialiști, toate celelalte subîmpărțiri fiind nuanțe, diversificări, având la bază criterii eterogene (ironice, umoristice, satirice, politice, aforistice, tematice etc.) Această prefață conferă un studiu la obiect și confraților de peste Prut, fiind publicată în antologia *Buturuga mică,* realizată de Efrim Tarlapan (1945-2015) și apărută, în 1993, la Chișinău.

N. Crevedia a fost și un epigramist de frunte al timpului său. Iată un exemplu: *Vinurile noastre:*

Nu-s pe nimeni îmbufnat,
Vinu-acesta bun îmi pare,
Dar Cotnar adevărat
A băut… Ștefan cel Mare.

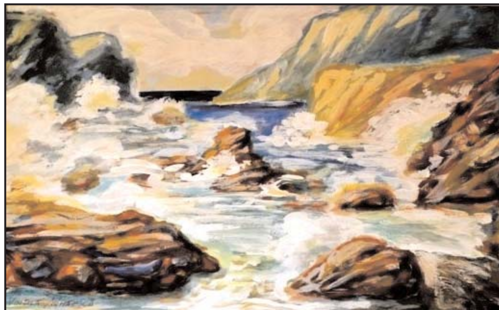
Totuși, când i se spune numele, orice cunoscător în domeniu va recita celebra epigramă *Cafeneaua:*

La Capșa, unde vin toți seniorii,
Local cu două mari despărțituri,
Într-una se mănâncă prăjituri,
În alta se mănâncă scriitorii.

Un alt eveniment cu influențe benefice asupra epigramei este apariția, în decembrie 1938, a revistei *Epigrama,* editată de Virgiliu Slăvescu – un epigramist talentat care și-a legat numele de istoria acestei specii literare, mai ales prin strădania de a menține apariția revistei. Aceasta grupa în jurul ei tot ce era epigramă în câmpul literelor românești. În paginile ei se publică multă epigramă bună, dar și o mulțime de catrene fără sare și piper, în mare parte cu imperfecțiuni prozodice. Pe vremea aceea nu exista o critică la obiect privind aceste aspecte specifice artei epigramatice.

Să nu uităm de Societatea Hanul Ancuței, fondată de Păstorel, cu preocupări oenologice, gastronomice și literare. Din această grupare de oameni dotați cu multe haruri, făceau parte, printre alții, G. Enescu, T. Arghezi, Cezar Petrescu, Dem. Botez, Ion Pillat, N. Tonitza, Milița Petrașcu, Cella Delavrancea. Această societate a avut mare înrâurire asupra tuturor celor care o frecventau. Piatra de temelie se pune în 1935, într-o odăiță de la numărul 112 al străzii Izvor, în apropierea fabricilor de bere Bragadiru. Avea menirea „să contribuie la ridicarea prestigiului oamenilor de litere și al artiștilor, aflat sub nivelul mării. Născută la o agapă colegială, dintr-o glumă, așa cum Al.O. Teodoreanu, inițiatorul ei, mărturisește într-un interviu pe acest subiect, acordat ziarului ieșean *Lumea* și, mai târziu, generalului N.N. Condiescu într-o scrisoare, asociația, un «cartier general al sensibilității românești» animat de «iubirea de țară, de limbă și de tradițiile neamului», era alcătuită din «Divanul meșterilor și cărturarilor și din Soborul Jupânițelor – secția feminină compusă exclusiv din intelectuale fără feminism și eufemism» și distribuie, de două ori pe an, mai tinerilor confrați, premii stimulative.“ (Rodica Abrudan-Pandele, în *Almanahul literar, ’80,* p. 147).

Păstorel era mare-logofăt (secretar general), iar Mihail Sadoveanu, președinte: În „Această societate, având între principalele ei obiective păstrarea și apărarea limbii românești, gândul unanim a mers către cel mai de vază stăpânitor al ei, către mesterul Mihail Sadoveanu, pe care l-am ales președinte.“ (*De la maestrul Păstorel citire,* în *Lumea,* nr. 5239, 14 oct. 1935).

Pravila Hanului e redactată de Păstorel:

1. „Ertat este fiecăruia să bea cât îl ține punga și boiul său, numai cât pre vecini și tovarăși de ospăț să nu supere. Altfel se va certa.

2. Acel ce în stare de beție și mai vârtos de va fi treaz, în toate mințele sale, se va îndemna a hulire vinul măriei-sale de la Cotnar, ca un suduitor de domnie se va certa.

3. Nu se va certa, pentru întâia oară, omul prost [simplu] care, căpătând vin vechi, bun, ales, domnesc, în nesimțirea lui cea dobitocească, îl va spurca cu apă, borhut sau verice alte născoceli și drăcii. Iară a doua oară se va certa, anume scoțându-l pre uliți și purtându-l cu alai cu burduful de apă în spate, ca tot omul s-auză și să vază. Iar dacă acel ce va cădea în această ispită va fi răzăș înstărit, oștean domnesc sau boiariu, chiar de-ntru-ntâi foarte tare se va certa, după voia Divanului, ca unul ce trebuia să știe unele ca acestea.“ (din G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Ed. Fundațiilor, 1941, p. 694)

E atmosfera în care Păstorel se simte la el acasă, militând pentru consumarea vinului simplu, curat, fără sifon sau apă minerală („borhut”):

Când înjosești și sucul ei și via
Și cu sifon spurci vinul pe care va să-l bei,
Nu te gândești tu, oare, mișel între mișei,
Că pângărești natura și compromiți beția?

Între cele două războaie, are loc o înflorire a epigramei – specie literară neîntâlnită la alte popoare cu îndelungată tradiție în domeniu. Este, mai ales, perioada de glorie a lui Cincinat Pavelescu. Cititorii și publicul îl aclamă, de asemenea, pe cel mai spumos și mai original epigramist român – Păstorel Teodoreanu. Între 1925 și 1940, se publică un număr mai mare de volume de epigrame decât s-a publicat între 1893 și 1925. Printre autorii de frunte, alături de reprezentanții de seamă mai sus menționați, se numără Giordano (Berman Goldner – *Stihuri și epigrame,* Iași, 1925), N. Crevedia – *Epigrame* (1930), A.C. Calotescu-Neicu – *Epigrame* (1931), I. Florin (Iordăchescu Florin) – *Epigrame* (1932), Calotescu-Neicu și N. Crevedia – *Antologia epigramei românești* (1933, ediția a II-a în 1934), I.St. Bogza – *Epigrame* (Chișinău, 1935), Nic. Cruceru – *Epigrame* (8 volume, între 1938 și 1944), Georg (George Georgescu) – *Epigrame* (1938), Cocoș (Nic. Georgescu) – *De-ar curge pe Dunăre vin* (1939), Maliu Bogoe – *Flori și spini* (1939), N. Grassu – *Epigrame* (1940), Cârâc, Dem. Ben – *Epigrame* (1940), Ion Calboreanu – *Albine și furnici,* Târgoviște (1940) ș.a.

N. Porsena, în lucrarea *Regenerarea neamului românesc,* Ed. Cugetarea, 1937, afirmă că „Inteligența românului este vie, adaptabilă, de o comprehensiune facilă, iubind fără niciun compromis claritatea: este prototipul raselor latine, având ca atribut esențial seninătatea” (p. 23). În sprijinul afirmațiilor sale, îl citează pe filosoful german Hermann von Keyserling care, în lucrarea *Analiza spectrală a Europei,* încearcă să caracterizeze sufletul poporului român. Consideră că „între toți nefrancezii, românii posedă cel mai mare [mult] spirit («Esprit») în înțeles francez; este din pricină că spiritul Parisului se află nu la Roma, ci la Atena și apoi la Constantinopol.” În continuare, parcă în contradicție cu cele afirmate, filosoful german scrie: „Cea mai bună glumă (Witz) românească este de fapt bizantină”, pentru că poporul român „apare, sub raportul culturii, greco-bizantin și nu e de mirare, deoarece aristocrația domnitoare era de origine pur grecească”. După ce descoperă la români spiritul Atenei – superior Romei, după el – și al Parisului, face următoarea apreciere care se dovedește un argument în contextul discuției noastre, despre înflorirea epigramei, în perioada dintre cele două războaie: „Există încă în România o artă a epigramei, care, din antichitate, nu mai înflorește nicăieri aiurea în lume. Poezia lirică e importantă pentru această țară, ca pentru nici o alta din țările moderne. Din trei români marcanți, unu trebuie să fie poet însemnat. Aici trebuie să fie negreșit specificul românesc.” (Porsena, *op. cit.,* p. 27). Având asemenea înclinare, nu e de mirare că epigrama circulă – oral și scris – ca orice creație cu care românii s-au familiarizat.

Înflorirea epigramei la români e subliniată și de revistele de umor din țară. Astfel, în *Veselia* din Brăila, din 2 octombrie 1939, se scrie: „Suntem singura țară în care epigrama, această floare rară a spiritului, este cultivată într-un mod oarecum organizat. În afară de Spania și de țările neolatine din America de Sud, unde apar din când în când acele *Flor de epigramas* – antologii de epigrame folclorice, nici una din celelalte țări n-a cunoscut o afluență atât de mare de volume conținând epigrame și numai epigrame. După o statistică sumară, literatura noastră s-a îmbogățit până în prezent cu aproape o sută de broșuri cuprinzând catrene satirice.”

Deși se răresc rândurile marilor epigramiști, se afirmă o nouă generație a floretei spirituale, încurajată de Virgiliu Slăvescu – nume legat pentru totdeauna de istoria epigramei românești, atât ca director al revistei *Epigrama,* care a rezistat eroic 5 ani (1938-1943), cât și ca epigramist. În epigramele sale, impresionează poantele deosebit de sugestive, chiar dure:

Pe mormântul unui scriitor hulit:

A fost un om de mare suprafață
Și plângem toți destinul său unic:
Atâta l-au mâncat confrații-n viață
Că viermilor nu le-a rămas nimic.

Unui autor dramatic:

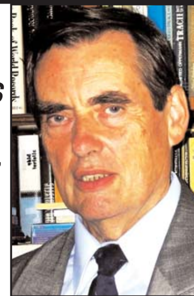
Nu știu de ce, dar lumea zice,
Când vede piesa-ți fără haz,
C-ar trebui să ți se-aplice
Aplauzele pe obraz.

Printre tinerii care au publicat în revista *Epigrama,* Mircea Trifu îi amintește, în lucrarea *Despre continuitate în epigramă,* prezentată la Clubul „Cincinat Pavelescu”, în 3 iunie 1986, în ordinea vârstei din 1938, când a apărut revista, pe următorii: Aurel Iordache și Ion Mioc (19 ani), Ion Larian Postolache (22 ani), Ștefan Tropcea (23 ani), Apollo Bolohan și Leonida Secrețeanu (24 ani), Nelu Cristescu (26 ani), Gh. Belei (27 ani), Octav Sargețiu și Mircea Pavelescu (30 ani), I.St. Bogza și Maria H. Popescu (33 ani), Florin Iordăchescu (39 ani) și Aurelian Păunescu (44 ani).

Se încheie o perioadă glorioasă din istoria epigramei românești, după care, un timp, își va restrânge aria, aproape până la dispariție. După tăcere, va avea loc un nou avânt al acestei specii literare atât de controversate, urgisite chiar, dar gustate de oamenii de spirit.

Hipercivilizațiile și nemurirea

Dan D. FARCAȘ

În articolul de luna trecută am argumetat că în Galaxia noastră ar putea exista un număr de civilizații care au atins nivelul nostru încă de acum un miliard de ani și au supraviețuit până azi. Cum ar putea arăta ele și locuitorii lor? Poate au devenit nemuritori, poate timpul și spațiul nu mai contează pentru ei, poate s-au mutat într-o realitate virtuală omniprezentă... Dar adevăratul răspuns este, în mod sigur, încă mult mai complex și depășește rațiunea și imaginația noastră. Singura presupunere rezonabilă pe care am putea-o avansa este că, în acest răstimp, s-au transformat în *altceva,* ceva pentru care am putea propune numele de *hipercivilizații.*

Estimasem că ar exista poate circa o sută de hipercivilizații în Galaxie. Dar dacă cineva consideră că am fost prea optimiști, întrucât civilizațiile tehnologice apar mult mai rar și doar o câtime infimă dintre acestea supraviețuiesc milioane de ani, reamintesc că galaxia noastră, pentru care am făcut estimarea, este doar *una* dintre cele *cel puțin 150 de miliarde* de galaxii, mai mult sau mai puțin similare, ale Universului accesibil instrumentelor noastre. Și avem motive temeinice să credem că există și alte universuri, poate în dimensiuni „paralele", poate din alte stări de agregare a materiei, sau ca părți ale unui „Multivers" ș.a.m.d. De aceea – practic – este absolut sigur că în Cosmos există hipercivilizații.

Mai spuneam în articolul precedent că acestea ar trebui să știe de existența noastră, ar trebui să fie acum, aici, în preajma noastră, dar manifestările lor să fie atât de diferite față de așteptările noastre încât pur și simplu, stăpâniți de o „orbire culturală", să nu le vedem.

Se naște în acest caz întrebarea: de fapt, cum ar putea arăta hipercivilizațiile? Singura cale, la îndemână, pentru a răspunde este să încercăm să înțelegem ce ar putea deveni civilizația noastră (dacă va supraviețui) peste milioane (sau miliarde) de ani. Evident, este imposibil de imaginat. Nu uităm că nu suntem în stare să prezicem viitorul nostru nici într-o perspectivă de câteva sute de ani. Totuși, am putea încerca să înțelegem măcar primii pași făcuți de o civilizație care a atins stadiul nostru, cândva în trecutul îndepărtat, evocând speculațiile privind viitorul apropiat al civilizației noastre pământene.

Propun să ne gândim, în acest articol și în câteva care vor urma, doar la câteva domenii mai importante. Unul dintre acestea ar putea fi *genetica.* În secolul XX omenirea a realizat primele experimente, stângace, de inginerie genetică; au apărut noi soiuri de plante și animale, obținute prin modificarea și recombinarea ADN-ului. Deși se tot anunță crearea unor ființe umane clonate, deocamdată nu suntem pregătiți pentru acest pas, nici tehnic, nici moral. Totuși, experimentele genetice pe oameni vor continua în ciuda rezistenței întâmpinate, nu numai în acest secol, ci și în cele următoare, cu consecințe imprevizibile.

Nu mai este mult până când embrionii vor fi testați sistematic, încă din primele săptămâni după concepție, pentru eliminarea fetușilor cu posibile tare. Mai târziu, genele defecte vor fi înlocuite *in vitro,* în ovulul fecundat, dacă nu cumva chiar înainte. Apoi va deveni o modă adăugarea de gene care asigură anumite avantaje. Astfel, treptat, specia umană se va schimba, la fel cum s-au schimbat, în ultimele decenii, fructele și legumele tradiționale, rezultând varietăți mari, impecabile, perfect egale, dar îndeobște cu un gust diferit de cel al strămoșilor lor.

La început vor dispărea oamenii cu defecte, apoi cei urâți, cei pipernciți ș.a.m.d., până ce toți indivizii vor deveni superbi, cu o musculatură perfectă, înalți de doi metri și cu înfățișări de staruri de cinema. Evident, o atare perspectivă ar putea încânta cititorul naiv, dar îl va îngrozi fără îndoială pe cel avizat, fie și numai deoarece puterea biologică a speciei umane stă tocmai în marea varietate a zestrei sale genetice, pe care o astfel de „inginerie" ar reduce-o dramatic, pentru a nu mai vorbi de faptul că niciodată nu vor putea fi evaluate toate efectele secundare ale unor astfel de operații, miza jocului fiind nu doar viețile oamenilor „modificați genetic", ci soarta speciei umane în ansamblu.

Dacă aceste tendințe nu vor putea fi stăvilite, nu este total imposibilă nici varianta ca în anul 3000 să existe câteva rase umane, foarte deosebite între ele, specializate pe anumite activități (intelectuali, luptători, artiști etc.), după cum profetizau Herbert G. Wells și alți autori SF. Las cititorului plăcerea să-și imagineze ce am mai putea deveni în mileniile care vor urma după aceea. Specia biologică este mult mai maleabilă decât se crede. Este suficient să ne uităm la varietatea raselor de câini, create prin selecție doar în câteva sute de ani.

Durata medie de viață a indivizilor dintr-o specie nu se datorește doar „uzurii" celulelor, ci este o caracteristică înscrisă în gene, la fel ca numărul de degete ori culoarea pielii, o caracteristică pe care *specia* a găsit-o optimă pentru a-și asigura supraviețuirea de-a lungul milioanelor de ani. În celulele noastre există un „contor" care ordonă autodistrugerea atunci când rolul biologic al individului s-a terminat. Dar există și mecanisme capabile „să repună pe zero" acest „contor", de pildă, în celulele sexuale, ori în cele care generează cancerul. În câteva sute de ani, oamenii vor ști exact care sunt genele responsabile pentru îmbătrânire și moarte și vor putea controla „ceasul biologic" din ADN, creând ființe teoretic nemuritoare.

Rămâne de văzut dacă nemurirea este într-adevăr de dorit. Dacă speranța de viață ar fi „doar" de patru sute de ani, Newton ar fi încă autoritatea supremă în fizică, Leibniz în filosofie, Bach în muzică, Rembrandt în pictură etc. Ar fi bine? Ar fi rău? Oricum am lua-o, progresul ar fi fost încetinit de prestigiul punctelor de vedere susținute de acești corifei. Ipoteza că ei ar fi îmbrățișat, în acest răstimp, noutățile apărute este foarte puțin probabilă. Toată istoria culturii ne dovedește că ideile noi prind rădăcină abia după ce susținătorii ideilor vechi mor și sunt înlocuiți de contestatarii lor mai tineri. Poate viața noastră scurtă este prețul plătit progresului general.

Dar dacă toți oamenii ar trăi la nesfârșit, nu doar că progresul ar încetini în mod îngrijorător, ci și orice nou-născut ar reprezenta o problemă, deoarece resursele de viață și spațiul ar deveni în curând insuficiente. Ne mai putem întreba dacă nemurirea e chiar de dorit. Amintim și de vechile istorii cu persoane blestemate să trăiască veșnic, rătăcind în căutarea odihnei, precum legendarul olandez zburător.

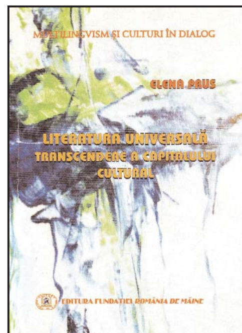
Ingineria genetică se va adresa și *regenerării.* O rană mică dispare fără urmă, organismul dispunând de un „plan" pentru refacerea locului respectiv. La fel crește la loc coada ruptă a unei șopârle, brațul pierdut al unei stele de mare, sau dintr-o râmă tăiată în două cresc la loc două râme complete. Se pare că ADN-ul, dar și dublura energetică a organismului, care prefigurează forma sănătoasă a respectivului loc, oferă acel „plan" ferm, pe care înmulțirea și specializarea celulelor doar îl duc la îndeplinire. Totuși, la om, un deget sau un picior tăiat nu mai crește niciodată la loc. De ce? Sperăm să putem corecta într-un secol sau două această „omisiune" a naturii, astfel încât să o forțăm să regenereze porțiuni deteriorate mai mari ale corpului nostru. La limită, poate vom ajunge capabili să ne înlocuim în întregime, „bucățică cu bucățică", toate organele, chiar și creierul, pe porțiuni, fără a ne afecta cunoștințele, personalitatea, ori conștiința. *Transplantul* va oferi o altă deschidere. Nu peste mult timp vom putea cultiva *in vitro,* pe scară largă, „organe interne de schimb", inimă, ficat, rinichi, măduvă etc., crescute din propriile noastre celule, pentru a ni le înlocui pe cele deteriorate, fără probleme de incompatibilitate. (Va urma)

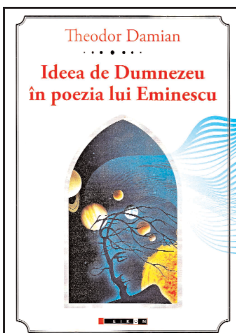
Semn(al) de carte

Elena Prus, *Literatura universală, transcendere a capitalului cultural,* Editura Fundației România de Mâine, București, 2014

Jean d'Ormesson spunea odată că „literatura este o imensă mașină care poate schimba lumea și o poate face mai bună". Fericita misiune a doamnei Elena Prus este de a scrie cărți despre literatură, de a face literatură, de a trăi prin literatură... Cărțile acestei autoare sunt aidoma unor călătorii: ele descoperă destine, spații, itinerare. În calitatea sa de cercetător, dar și de director al Institutului de Cercetări Filologice și Interculturale din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova, a avansat concepte despre corelația *limbă – literatură – cultură,* ca argumente identitare în context european, francofon, dar și global. Liniile de forță ale preocupărilor investigaționale ale autoarei sunt direct legate de domeniile în care ea a avut contribuții: poetica, critică literară, istoria literaturii, sociologia literaturii, publicistica. Elena Prus cunoaște potențialul actului critic asupra literaturii, ea nu încearcă să decodeze fenomenele, ea le „glosează" și le sistematizează. Ea nu intenționează să schimbe orizontul hermeneutic al timpului, ea face judecăți de valoare în timp. Orientarea autoarei spre filosofia modernă denotă o deschidere către o estetică nouă, modernă și flexibilă.

Elena Prus a sesizat intersectarea conceptelor fundamentale ale literaturii ca imaginarul, identitatea, universalitatea valorilor comune și diversitatea expresiilor, propunându-și drept obiectiv major re-gândirea, re-interpretarea și re-modelarea conceptelor de identitate națională, alteritate, hibriditate, identitate plurală din perspectiva imaginarului cultural comparat și cel universal. Cea mai fidelă mărturie în această privință ne-o aduc chiar materialele–reflecții înserate în acest volum, care reprezintă discursuri de deconstrucție și de reconfigurare a valorilor transculturale. (Ion Manoli, în Prefață)

Theodor Damian, *Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu,* Editura Eikon, București, 2016

Interesantă mi se pare și motivația acestei cărți: observând că la noi se discută cu patimă, în ultimul timp, dacă Eminescu a fost sau nu un religios creștin, că s-au făcut chiar tabere: unii ce luptă pentru începerea procesului de canonizare a poetului și alții ce vor să demonstreze, dimpotrivă, că el a fost mai degrabă ateu sau adept al altor religii decât cea creștină – Theodor Damian își reia aceste texte, scrise fără vreunul dintre aceste două scopuri, pur și simplu pentru a scoate din falsa dilemă tema ca atare. Mai ales că autorul descoperă și identifică faptele: atât așa-zișii zelatori cât și îndârjiții negatori se bazează pe texte rupte din context. [...]

Theodor Damian dovedește că cercetarea curată, dezinteresată, fără scopuri extrinseci, este și cea adevărată. Pentru că dânsul nu face mai mult decât să identifice tema creștină în poezia eminesciană – dar o face cu metodă, cum la noi s-a făcut doar rareori și, desigur, fragmentar. Fragmentară este și cercetarea autorului de față, dar ea este sistematică și lasă loc continuărilor. (Nicolae Georgescu, pe coperta a patra)

Orizont SF

Viziuni filosofice

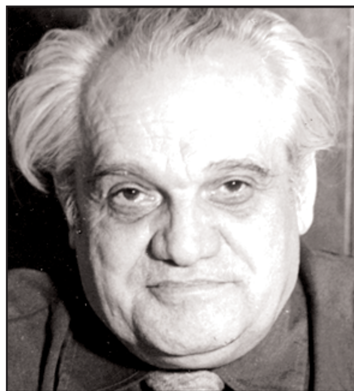
Mircea OPRIȚĂ

Un caz controversat este titlul unui articol al craioveanului Viorel Pîrligras, care se referă nu neapărat la întreaga personalitate și operă a lui Ion D. Sârbu, ci îndeosebi la aspectul biografic care implică urmărirea scriitorului de către Securitate în anii ’80 din secolul trecut. Spune graficianul și prozatorul din Bănie:

„Revin cu o mirare pe care am exprimat-o în nenumărate rânduri: e uluitor câți ofițeri activi și informatori au fost implicați, așa cum reiese din rapoartele Securității, în urmărirea personajului Ion D. Sârbu. Pentru cine nu știe, Ion D. Sârbu a fost un bătrânel simpatic, volubil și cu carismă, pe care cu greu l-ai vedea în rolul de formator de opinie anticomunistă în acele timpuri comuniste. Nu ar fi fost greu, cred eu, să i se însceneze un accident fatal dacă era atât de incomod sistemului. Sau o internare la nebuni, cum se obișnuia, unde, printr-un tratament «adecvat», să i se prăjească creierul. Un posibil răspuns este că inofensivul personaj era o pâine albă și comodă pentru securiști, care nu aveau mare bătaie de cap cu el, așa cum aveau, de exemplu, cu Dinescu, Coposu, Doina Cornea sau Goma, agitatori ai apelor internaționale, stricând imaginea României fericite a lui Ceaușescu. Așa că umflatul gogoșii despre cât de periculos era Ion D. Sârbu și importantul efectiv alocat în jurul său este o variantă a tradiționalului «noi ne facem că muncim» din acele timpuri.”

Că nu de „pericol” putea fi vorba, ci de înscenări specifice represiunii comuniste, rezultă limpede din biografia scriitorului. Cu prenumele complet Ion Dezideriu, s-a născut la 28 iunie 1919 în Petrila, județul Hunedoara, într-o familie cu tradiții în minerit. Gimnaziul și liceul le-a urmat la Petroșani, după care s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, terminată însă în refugiul acesteia la Sibiu. Interesat și, totodată, cu aptitudini pentru o carieră universitară, a fost discipol al lui Lucian Blaga și asistentul lui Liviu Rusu la Catedra de estetică, apoi conferențiar la Institutul de Artă Dramatică, de unde este demis în 1949. Retrogradat la nivel de profesor suplinitor, se angajează la un moment dat ca redactor la revista *Teatrul*, unde publicase și până atunci numeroase cronici la spectacole. În urma Revoluției ungare din 1956, va fi arestat un an mai târziu pentru „omisiune de denunț”, după o discuție considerată subversivă. Arestat pentru a doua oară pe motiv de „uneltire contra ordinii sociale”, trece prin închisorile Jilava, Gherla și Periprava. După detenție se va angaja vagonetar la mina Petrila, reușind totuși, cu timpul, să obțină un post de funcționar la Teatrul de Stat din Petroșani, apoi, în 1964, pe cel de secretar literar al Teatrului Național din Craiova, oraș în care avea de fapt un fel de domiciliu forțat. Din postul respectiv se pensionează de boală în 1973. În toată această perioadă, precum și în anii ce urmează, va fi supravegheat în permanență de organele Securității, ca „element recalcitrant” și „potențial ostil” regimului. A murit la 17 septembrie 1989, în Craiova.

În aceste condiții dificile, I.D. Sârbu a reușit, totuși, să-și dezvolte o operă de prozator, dramaturg și eseist. A scris piese de teatru jucate pe scenele din Capitală și din provincie: *Frunze care ard, Arca bunei speranțe, Întoarcerea tatălui risipitor* și altele, adunate în culegerile *Teatru* (1976) și *Arca bunei speranțe* (1982). Proza scurtă și-a publicat-o în două volume: *Șoarecele B și alte povestiri* (Premiul Uniunii Scriitorilor, 1983), celălalt fiind intitulat *Povestiri Petrilene.* Un roman pentru copii, *De ce plânge mama?,* i-a apărut în 1973. Dar capodoperele scrisului său, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal,* romanul alegoric *Adio, Europa!* și romanul distopic *Lupul și catedrala* n-au putut fi editate decât postum, constituind, în timpul vieții autorului, literatură de sertar.

Povestirea *Șoarecele B* imaginează un experiment „științific” care ar avea drept scop schimbarea comportamentului socio-psihologic uman cu cel al șoarecilor de laborator. Într-o Universitate plasată în utopica localitate Genopolis, profesorul Fronius pune doi șoareci înfometați să colaboreze pentru a-și deschide drumul spre cascaval. Savantul consideră explicit „orice experiență cu animalele o experiență cu omul”. Cutia în care sunt introduși șoarecii reprezintă așadar imaginea în miniatură a societății: după aprecierile lui Fronius, ea e un „câmp psihologic”, „poate chiar unul sociologic”. Ambiția majoră a utopistului din povestire vizează eradicarea inegalității, pe care lumea vie ar cultiva-o deliberat.

„Inegalitatea, această hibridă formă de contradicție dialectică, sursa atâtor rele, probabil sursa răului în sine, e numai și numai o consecință a mizeriei sociale, a sistemului care ne ține flămânzi. Refuz să cred în predestinare pentru sclavaj, refuz să-mi imaginez niste gene în care să fie înscrise ereditar pozițiile diferențiate ale apartenențelor și satisfacțiilor instinctuale. Șoarecii mei sunt frați de sânge: egali în fața Naturii, egali în fața lui Dumnezeu, bineînțeles egali în fața măriei sale Foamea.”

Această colaborare experimentală, deși veghează de ochiul vigilent al experimentatorului, s-ar face „prin simplă asociere inteligentă și reciproc avantajoasă”. Inițial onestă, relația dintre șoareci degenerează imediat ce Șoarecele A, egoistul profitor, îl silește pe partener să-i mijlocească neîntrerupt accesul la cașcaval, în detrimentul propriei sale hrăniri, iar celălalt își acceptă docil condiția de victimă. Robit viziunilor sale fanatice, Fronius transpune continuu reacțiile animalelor în termeni socio-umani:

„N-ai observat că popoarele flămânde sunt anarhice și barbare? Cele prea sătule sunt libertine și leneșe? Civilizația este opera popoarelor semiflămânde, semisătule, a popoarelor care se roagă și trudesc, *ora et labora,* pentru pâinea cea de toate zilele.”

Spre a-și susține teoria, savantul caută să stăpânească instinctele șoarecilor prin înfometarea parțială, fapt care i-ar feri de manifestările ludice ale ființelor sătule și le-ar menține disciplina reflexelor. Dar, așa cum Șoarecele A devine tiran în raport cu partenerul său „social” din lumea animalelor, Fronius însuși începe să se comporte ca un dictator. Experimentul utopic eșuează, ceea ce exclude premisa inițială a construcției unei societăți ideale prin controlul instinctelor. Speculația filosofică a lui I.D. Sârbu poate fi citită, în lumina propriilor sale date biografice, și ca o alegorie a oricărui sistem politic totalitar.

O piesă de teatru, *Arca bunei speranțe* (cu premiera jucată în 1970), prelucrează motivul biblic al salvării civilizației din Potop, având însă originalitatea de a trimite simbolurile legendei spre orizontul unor realități care ne sunt contemporane. Arca e închipuită ca un „vas ultramodern, amestec de transatlantic și distrugător”. Fiii lui Noe apar în ținută sugestivă pentru această aluzie temporală – Iafet în cămașă romantică și „pantaloni strâmți cu ținte”, Ham, fumător de pipă englezească, în salopetă „de inginer sau șef de laborator”, singurul păstrător al unei imagini tradiționale, „un halat aproape oriental”, fiind Sem. Conflictul privește condiția istorică a omenirii și se rezolvă ca o metaforă filosofică. Nu putem vorbi aici de SF, însă trebuie să admitem că și genul nostru, în vecinătatea temei cataclismelor previzibile, admite asemenea transgresări de epocă și se poate sprijini cu folos în simboluri culturale majore.

(Urmare de la pag. 36)

La fel ca artiștii Renașterii florentine, în afara abordării prin excelență a figurativului, își rezervă o mare parte din timp rezolvării competente a imaginii din sfera artelor plane. Își împlinesc menirea artistică cu lejeritate, lucrând pictură de șevalet, grafică, tapiserie, frescă, mozaic și chiar icoane pe lemn pentru altarele unor biserici, sau pentru casa omului. Dar, de multe ori, și unul și altul expun lucrări tridimensionale colorate, modelate din țesături sau hârtie. „Dacă mi se cere, accept să fac și sculptură” – mărturisea odată Vintilă Mihăescu. „Dacă e cazul, exersez, mă pun în starea de a face, și cred că mă descurc. Dă, Doamne, să am vreo comandă!” Interesant e că o sculptură ecvestră monumentală, care a fost admirată mult de contemporani – dar nu s-a putut turna în bronz – a creat și Leonardo Da Vinci.

Soții Mihăescu au lucrat și expus împreună, an de an, pe simezele multor saloane din București, Bacău, Reșița, Botoșani, Tulcea, Râmnicu Vâlcea și Caracal. Dar și-au plimbat operele și în metropole europene, ca Amsterdam, Roma, Viena și Paris. În Italia au expus la Oriveto, Lucca, Castiglion Fiorentino, San Miniato, Pompei, Pistoia și Tirrenia. În Franța au expus la Cannes, Digne, Tourettes sur Loup, Menton și Cagnes sur Mer, în Austria la Salsburg, în Germania la Aying și în Japonia la Kyoto. Frecventele popasuri prin muzeele atâtor orașe din vestul Europei le-au îmbogățit cunoașterea artistică și le-au ghidat maturizarea timpurie a viziunii. În dezvoltarea stilisticii cu care-și semnează operele, nu știm care dintre ei a pus mai mult în balanță. Dar e cert că au crescut, au școlit și au trudit mereu împreună, așa încât concluzionăm că și-au format gusturile plămădindu-și laolaltă toate gândurile și opiniile artistice. Din suma activităților lor, menționez că au semnat în 1975 un mozaic de 100 m.p. la Casa de Cultură din Reșița, în 1977 două mozaicuri și trei pereți de frescă la Casa de Cultură din Botoșani, în 1980 o tapiserie la Tulcea, între 1983-1987 mozaicuri și picturi în ulei la școlile 160, 161 și 156 din București, în 1984 o tapiserie la Râmnicu Vâlcea, și alta în 1988 – de dimensiuni impresionante – la Clădirea Parlamentului din Capitală. Au mai pictat iconostasul Bisericii „Schimbarea la Față” din București și un număr foarte mare de icoane ortodoxe, mari, pentru mănăstiri din străinătate.

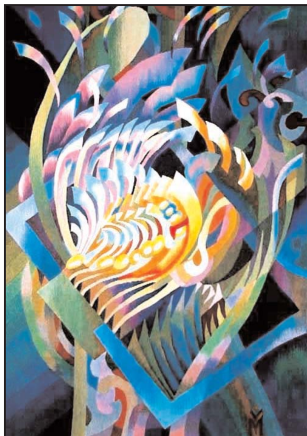
În arta suprafețelor plane, apreciem că activitatea soților Viorela și Vintilă Mihăescu e cea mai serioasă din generația lor. Atinge chiar cota celor mai înalte valori din ultimele decenii.

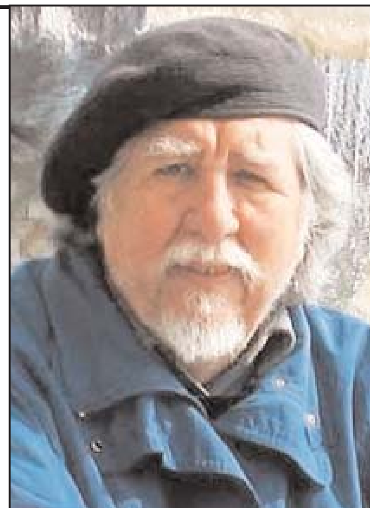
Erată: Din vina tehnoredactorului, la care s-a adăgat cea a corectorului, în titlul articolului dnei prof. Maria Vaida, de la pagina 25 a revistei pe luna mai, s-a strecurat o eroare. Titlul corect este „Bogdan Teodorescu și romanul palimpsest”. Ne cerem scuze autoarei și cititorului. (Redacția)

Ars longa...

Vintilă Mihăescu

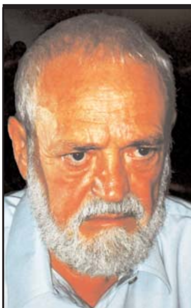

Vintilă Mihăescu s-a născut pe 4 decembrie 1943, la Caracal. În 1969 a absolvit Academia Națională de Arte „N. Grigorescu”, București, secția de tapiserie. Debutează în 1968 la o expoziție de tapiserie românească itinerantă în țările Americii Latine. Din 1970 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România și participă la majoritatea Saloanelor și expozițiilor de tapiserie și pictură organizate de U.A.P. Expune tapiserie, pictură sau artă religioasă în numeroase expoziții personale și colective în România și în străinătate. Creează și semnează tapiserii împreună cu Viorela Mihăescu. Din 1980 este membru al Academiei Internaționale de Artă Contemporană, Roma, Italia, iar din 1994 este membru al International Association of Art, UNESCO. În deceniul VII a lucrat ca redactor artistic la revista *Cutezătorii,* unde a publicat ilustrații, coperți și mai multe benzi desenate istorice.

Numeroase expoziții personale în țară (București, Slatina, Caracal, Craiova, Râmnicu Vâlcea, Câmpulung Muscel etc.) și străinătate (Roma, Amsterdam, Viena, Tourettes-Franța, mai multe mănăstiri din Italia, Veneția, Strasbourg etc.), participare la alte multe expoziții și saloane în România și în Europa și Japonia. Lucrări de artă monumentală și religioasă la Reșița, Botoșani, București, Râmnicu Vâlcea, Tulcea, precum și în Italia. Are lucrări în colecții publice sau particulare din România, Austria, Franța, Italia, Germania, Suedia.

Dintre premiile primite: Premiul pentru tapiserie, proiectul pentru decorarea Teatrului Național (1970), Premiul special „Păstrarea tradițiilor”, Quatrienala de Arte, Erfurt, Germania (1974), Premiu pentru pictură la Salonul Național (1976), Ordinul și medalia Meritul Cultural (2004). (Adrian RADU)

O familie de artiști

Adrian RADU

Viorela s-a născut la Iași, în 6 aprilie 1948, iar Vintilă Mihăescu în 4 decembrie 1943, la Caracal. S-au cunoscut și au rămas împreună de când erau elevi la Liceul de Arte Plastice din București. Au terminat aceeași universitate de artă – ea secția de grafică, el secția de textile. Fără să-și propună, au lovit în mitul despre neseriozitatea vieții private a artiștilor. Au rămas sub același acoperiș și au lucrat imens comparativ cu pictorii obișnuiți doar cu redarea unui figurativ de contemplare.

Oricât ar părea de curios, înregimentarea stilistică a cuplului Mihăescu se potrivește mai mult artiștilor renascentiști. Autodidacți, angajați să-și parcurgă drumul vieții cu o pregătire serioasă, pot întreține cu competență orice dialog din sfera umanistă. Informațiile pe care le dețin sunt departe de-a fi legate doar de necesarul unui pictor. Hărnicia lor e dirijată permanent de o luciditate în care imaginea e asociată cu mesajul. Animați de mișcarea perpetuă a universului, dar mai ales de formele sale vii, își lărgesc mereu orizontul cunoașterii, ca un răspuns al chemării spre ceea ce brahmanii numesc *Nirvana.* Sunt tributari foamei de un adevăr al esteticii ridicată la o puritate maximă.

Spirite iscoditoare, cu o cultură de largă deschidere, își concep orice lucrare ca pe un studiu în cursul elaborării. Nu sunt preocupați de aflarea unor soluții definitive, care să fie impuse ca postulate în lumea artistică. Mai degrabă, vor să dovedească dreptul omului de a gândi singur și de a simți frumos, așa cum îi bate inima în piept. Nedirijată de stimuli străini. Sunt adepții ideii că nu există legi rigide care să ne îndrume dezvoltarea viziunii artistice. Altfel, nu s-ar fi înșirat în istorie atâtea curente și etape artistice. Orice crez sau doctrină sunt discutabile. Figurativul lor, modelat de ficțiune până la vecinătatea suprarealismului, e utilizat de multe ori în sensuri simbolice. Alteori, urmărind expunerea ideii, imaginile au un duct narativ. Tot ce-i viu – om, animal sau plantă – e folosit de Viorela și Vintilă ca argumente în susținerea unor idei pe care le expun ca adevăruri. Sensibilitatea și siguranța imaginii spontane relevă atât mulțimea anilor de trudă în mânuirea instrumentului de lucru, cât mai ales implicarea gândirii în trăire. Lucrările lor sunt analize autentice, bazate pe documentații și cercetări profunde.

(Continuare la pag. 35)

Număr ilustrat cu picturi de Vintilă Mihăescu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Acad. Victor VOICU – București
- Traian DIACONESCU – prof. univ., Iași
- Dan ZAMFIRESCU – istoric, București
- Mihai SPORIȘ – publicist, Râmnicu Vâlcea
- Sorin Lory BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Marilena BARA – publicist, București
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Toma ALBU – prof. univ., București
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploiești
- Titus VÎJEU – scriitor, București
- Lucian GRUIA – scriitor, București
- Magda GRIGORE – scriitor, Pitești
- Valentin TOMULEȚ – prof. univ., Chișinău
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Adrian RADU – artist plastic, București